This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

WID-LC
PG
5022
.S 46

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

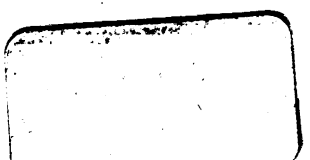

NA OBRANU

RUKOPISU KRÁLOVÉDVORSKÉHO.

ČESKÉ INTELLIGENCI NA UVÁŽENOU

PODÁVÁ

OLDŘICH V. SEYKORA.

V PRAZE 1893.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství
(V. Kotrba).

Cena 90 kr.

RUKOPIS
KRÁLOVÉDVORSKÝ
SEYKOTA

NA OBRANU

RUKOPISU KRÁLOVÉDVORSKÉHO.

ČESKÉ INTELLIGENCI NA UVÁŽENOU

PODÁVÁ

OLDŘICH V. SEYKORA.

V PRAZE 1892.

TISK A NÁKLAD CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY
(V. KOTRBA).

WID-LC
PG
5022
.S46
L

HARVARD UNIVERSITY
LIBRARY
JUN 19 1990

Keller

I budou vypravovati nebesa
spravedlnost jeho, nebo sám
Bůh soudcem jest.

Žalm 50., v. 6.

Věci, kteréž tu otiskuji, byly původně otištěny jako feuilletony v časopisu „Čech“. Sebral jsem všecky ty feuilletony v hromadu a nyní jako celek je podávám veřejnosti; každá stať byla feuilletonem jedním a já vše podávám tu týmž pořadem, jak bylo vycházelo v „Čechu“.

Proč jsem uváděl při svých výkladech příklady jen ojedinělé a proč přesně necituji při svých dokladech a výrocích příslušná místa knih či spisův a památek, toho důvod jest uveden ve stati VI.; tam též uvedeno, proč věci, kteréž tu veřejnosti podávám, jsou jen u k á z k o u obrany mé.

Nemám — tuto knížku vydávaje — věru vroucnějšího přání, než abych čtenáře p ř e s v ě d č i l, že jmenovitě pan prof. dr. G e b a u e r dopustil se — na s v o u újmu — politování nejhodnější, ano žalostné chyby, vystoupiv proti RK tak, jak byl vystoupil.

Pravím s klidnou myslí: dokazovati, že Rukopis Královédvorský jest padělán, jest počínáním nejen z míry nevědeckým, nýbrž i tolik, kolik jest dokazovati že pravda jest lží. Co bude svět světem, **nikdo** pravím: **nikdo** nedokáže, že RK jest padělán; učenec, který se toho odváží, jen sám sobě vykope hrob.

Nesmrtelná čest a sláva tomu z našich zlatých praotcův, který jest autorem ryze českého — duchem i slovem — Rukopisu Královédvorského!

Na Král Vinohradech, dne 13. srpna 1892.

Oldřich V. Seykora.

I.

30. června 1892.

„Čas“, orgán realistův, kdykoliv se zmíní o Rukopise Královédvorském, pokaždé tak učiní způsobem, jako by RK byl falsem notorickým, či jakoby námitky odpůrcův byly bývaly tak vítězny, že každá další obrana RK již umlknouti musí. V předposledním čísle „Čas“ opět otiskuje jakousi zprávu nadepsanou „O nebezpečné pravdě a Rukopisu Královédvorském!“, ve kteréžto dosti dlouhé zprávě mluveno jest výhradně o strategii, kdežto slovo „Rukopis Královédvorský“ vysloveno tam jest pouze v této závěrečné větě: „. . . ale že vážený vědecký orgán německý, že „Göttingische gelehrte Anzeigen“ věnují těmto vývodům devatenáct stran, to jest zajímavé, to ukazuje, že skutečně militarismus německy došel již k dogmatům, před kterými v „říši myslitelů“ bude museti věda se zastaviti právě tak, jako dříve před dogmaty katolickými, a

jako dle přání jistých pánů u nás věda se měla zastaviti před pravostí RK!"

Milerád používám této příležitosti, abych veřejně tedy ukázal na věc ve vědeckém světě naprosto neznámou t. j. na neobyčejnou **nepravdu**, jíž se ve **vědeckém** boji o RK dopustil nejvážnější odpůrce RK, totiž pan prof. dr. Jan Gebauer; tato nepravda jest tím křiklavější, že vyšla z úst právě páně Gebauerových. Pravím však výslovně, že při slovech „dopustil se neobyčejné nepravdy" **nikterak** ovšem nemám na mysli snad zúmyslnost páně Gebauerovu, jak by snad někdo z mých slov mohl vyčísti; mám na mysli prostě nepravdu, kteréž se pan Gebauer byl dopustil bezděky. Pan Gebauer jest nejvážnějším odpůrcem RK, nikoliv „zdrcující tíží" svých námitek, nýbrž svou vědeckou autoritou. Pan Gebauer věnuje studiu staré češtiny všecek život; těm, kteří znají vědeckou autoritu páně Gebauerovu a sami neznají buďto vůbec pranic ze staré češtiny či z RK nebo znají velice málo, již pouhá autorita páně Gebauerova naprosto postačí, „aby absolutně nevěřili" ve pravost RK, když tak říká pan Gebauer.

Dříve však, nežli ukáži na věc, o kterou mi jde, drobným příkladem ukáži, jak neobyčejně zlé postavení mají obrancové RK,

když vyvracejí námitky odpůrců. Athenaeum v r. 1886 totiž na pranýř postavilo též adj. z l o b n ý s výslovnou poznámkou, že Jungmann ve svém Slovníce toto adj. z l o b n ý cituje pouze z RK. Upozornil jsem tehdy veřejně (ve svém spisku Ad RK.), že adv. z l o b n ě vyskytá se v Hanušovu Výboru 1863; mimo to Šafařík tentýž rukopis, který Hanuš otiskl ve Výboru, byl otiskl již rok před tím v Čas. Čes. Musea 1862. Za rok však po mém úpozoru i sám ještě pan Gebauer v berlínském Archivu für slavische Philologie 1887 přes to přese vše praví, že slova z l o b n ý stará čeština neměla. Ale ne dosti na tom. O rok později, tedy roku 1888 týž „Archiv für slav. Phlg." otiskuje staročeský rukopis ve Lvově nalezený, jejž nazývám Rukopisem Baworowským, a v této památce vyskytají se také slova „z l o b n á osidla". Vyvrací tedy sám Archiv z r. 1888 pana Gebauera z Archivu r. 1887.

Věc, o kterou mi dnes jde, ta jest:

Pan Gebauer své námitky na pravost RK, námitky určené pro vědecký svět mimočeský, zahájil v citovaném Archivu námitkou na pravopis RK, řka, že pravopis RK tak jak jest, „ist absolut nicht im Stande, z. B. den sing. Nom. s l u n c e und gen. s l u n c ě zu unterscheiden; der Nominativ s l u n c e wird s l u n c e geschrieben; der Gen. hat

s l u n c ě gelautet und sollte nach dem sonstigen Habitus der KH. s l u n c i e geschrieben werden — aber geschriebenes c i e bedeutet in der KH. č e und es würde der s l u n c i e geschriebene Genitiv s l u n č e ausgesprochen werden!"

Jsem přesvědčen a myslím každý čtenář se mnou, že není osoby na všem širošírém světě, která by, čtouc tyto řádky p á n ě G e b a u e r o v y, pochybovala o jejich správnosti či o pravdě tam vyslovené. Já však odpovídám:

I. Byť v jakémkoli rukopise bylo snad i na tisíc cie = če a jen jednou gen. sluncie, žádný učenec nebude čísti s l u n č e, protože s l u n č e nic není.

II. Věc, která vane z páně Gebauerova příkladu s l u n č e, má své místo pouze tam, kde slovo samo o sobě stojí. Čtu-li na př. ve Svatovítské Alexandreidě slovo m y e s s e c z bez ohledu na jeho souvislost ve větě, v níž stojí, mám právo čísti — dle pravopisu Alex. — buďto m ě š e c anebo m ě s e c; pozoruji-li však souvislosť onoho slova s ostatní větou, poznám, že na dvou místech v Alex. slovo m y e s s e c z jest m ě š e c, ale na dvou jiných místech v tétež Alex. že jest m ě s e c t. j. m ě s i e c t. j. m ě s í c, jenž v tétéž

památce mimo to jest psán i „myesyec“ a „myessyec“.

III. Jasná pravda mých slov, že byť i v některé památce bylo snad tisíckráte c i e = č e a jen jednou s l u n c i e, toto s l u n c i e musí býti čteno s l u n c ě a nikoliv s l u n č e (jak žádá p. Gebauer), tato jasná pravda vynikne i z toho příkladu: V Alex. vyskytá se 48kráte slabika r s i e, jež musí býti vesměs čtena jako ř e či ř i e, avšak zároveň se v tétéž památce pouze jednou vyskytá slovo p i r s i e (tedy tatáž slabika r s i e), které však nesmí nikterak býti čtěno p i ř e či p i ř i e, nýbrž p i r š ě t. j. pršě (pršeti). V jiném rukopise tétéž Alex., kdež pravopis jest jiný, zase vyskýtá se (jak jsem napočítal) 408kráte slabika r z y e, jež vesměs musí býti čtena ř ě či ř i e; avšak tamtéž je dvakráte i slovo s k r z y e a jednou d r z y e (tedy tytéž slabiky r z y e); s k r z y e není s k ř ě ani s k ř i e, nýbrž s k r z ě (skrze) a d r z y e není ani d ř ě (dřie) ani d r z ě (drzie), nýbrž d r ž i e (držeti). Myslím, že není člověka na světě, jenž by tu říci chtěl, že písař Alex. ist absolut nicht im Stande napsati p r š e či s k r z e či d r ž í, denn das geschriebene r s i e (rzye) atd.

IV. Pan Gebauer praví: „geschriebenes c i e bedeutet in der KH. č e und es würde

der s l u n c i e geschriebene genitiv s l u n č e ausgesprochen werden!“ K o n s t a t u j i, ž e v originále RK jest třináctkráte n a p s a n á s l a b i k a c i e = cě (cie) a sice: podachu si kolem pravě ruc i e, šestmezc i etmá, stihajúc i ech, v Polsc i e, sedmmezc i etmá, knieže c i ema slovy, knižec i 'e slova, tesajúc i em, búřic i e kládý, v sěmže kroc i e, hořjúc i ema očima, osmmezc i etmá, zakrakoc i e.

Činím závěrek: Že by pan Gebauer zúmysla mluvil nepravdu, řekl jsem už, naprosto nemám na mysli. Že by však pan Gebauer citovaných 13 slov četl se slabikou č e — jako s l u n č e — nevěřím. Tedy pan Gebauer o těchto 13 cie = cě (cie) v RK n e v í a zde stojím před otázkou, j a k pan Gebauer studuje v RK, když ve sporu o RK ani potuchy nemá o tom, co v RK jest na třináctí (jak jsem napočítal) místech.

II.

18. července 1892.

RK i přese všecku zášť a nenávisť a zarytosť i zavilosť našich národních i RK zapřísáhlých nev[illegible]tel, i přese všecky až nepochopitelné — t. knu — „omyly“ vážných (mnoho jich ne[illegible] odpůrců, i přese všecku

surovost planých posměvačův jest a vždy bude přece jen nejskvostnější, nejpoetičtější a nejčeštější — duchem i slovem — naší literární památkou, pravým písemným ryze českým skvostem nade vše skvosty; ale nikomu, komu jde opravdu jen o pravdu a vědu a kdo zná nesprávnosti páně Gabauerovy ve sporu o RK, nikterak nemůže býti lhostejno, že právě pan Gebauer vystoupil proti RK bez té náležité přípravy, jaká jest nejen zvlástě nutna při RK, nýbrž i při panu Gebauerovi. Celkem již nyní mohu říci, že pan Gebauer takřka vůbec, o čem neví, o tom — alespoň ve sporu o RK — hlásá, že neexistuje, třeba že jest pravdou nepopíratelnou, že jeder neue Fund von Handschriften (jak o starých českých rukopisech praví Brückner v Úvodě k Böhm. Studien) oder, in den meisten Fällen, von Handschriftenresten, bringt nicht nur neue Abschriften bereits bekannter Werke, sondern oft neue Werke, ja eröffnet manchmal den Ausblick auf ganz neue Gebiete von Stoffen.

Pan Gebauer RK také vytýká, že má okolo 400 odchylných „e“ místo „ě“ a dokládá: „Ve 2 třetině stol. XIV. a okolo té doby, do které se klade RK, jest toto pravidlo, pokud je známe, v největším rozvití a v plné síle. Na př. v nejstarší části

Passionálu Musejního není odchylek více než asi 1 na 1000 případův; a podobně v Mastičkáři, v Žaltáři Wittenberském, rukopise Hradeckém, Modlitbách a j. velmi zřídka se vyskytuje odchylka; ano jsou i ze stol. XV. rukopisy, které téhož pravidla šetří daleko nad míru své doby. na př. Nový Zákon Kořečkův z r. 1425, Životy sv. Otcův z poč. stol. XV., mnohé části sborníku Kruml. z první polovice XV. atd.

Podle toho žádáme, aby v RKském téhož pravidla přiměřeně bylo šetřeno; ale nenalézáme toho, neboť má RK. v té příčině okolo 400 odchylek. Na př. v Jahodách: v pochládečce místo v pochládečcě (pro století XIV. odchylka taková, jako kdybychom nyní řekli na strome místo na stromě), vzech místo vzěch (opět jako kdybychom nyní řekli vech místo věch), a t. d.“

Tak mluví bohužel učenec, jakým jest či chce býti pan Gebauer, týž pan Gebauer, který z toho, že někde napsáno jest „na strome“ vyvozuje i nutnosť výslovnosti „na strome“; ani tedy rozdíl mezi psáti a mluviti není panu Gebauerovi — alespoň ve sporu o RK — jasný. Pan Gebauer pranic — alespoň ve sporu o RK — nedbá, že staročeské písemné památky

nebyly psány pro filology XIX věku, nýbrž pro potřebu soukromou či nesoukromou doby tehdejší, bez ohledu, budou-li učenci a universitní profesoři po staletích spokojeni čili nic, sice by nevytýkal písaři RK, že „měl se o to nějak postarati“, abychom věděli jak to či to čísti. (Ath 1866. 199.). Písař vždy svému pravopisu rozuměl (právě tak, jak i dnes pravopisu zase svému rozumí na př. starý člověk, jenž píše švabachem) a starostí čtenářovou býti musilo a musí, aby porozuměl; tak bylo a vždy bude a jest i dnes. Otiskuji na př. rukopisek z archivu „Společnosti přátel starožitností českých“: „Aby Koně Bili Silni. Dáweg gim dwa neb tři kořeni iedelin to čin dyss sau nowy dni ale spilnosti přydknemu a řekni dej pan Buch dobreg weċer Požehneg y třikrat řekni in no mine patris † et fili † et sspiritus † santi amen witrhni poslunci tak budess mit Kone silni a dobře ti potahnau.

Kdyby ti nekdo naličyl konum že byty žrat nechteli Když no weg Mnesic dva neb tři dni di na křižovatka nakopeg tam zemne zmicheg gj sesoley a dawey do zlabu lízat a kdybyto nechteli lízat kup sopě hrnec deg zaneg cochce vzmi toho wbroku ze zlabu zře zankau todobahna tak do twemu dobytku usskodil přide kdobě neco se wipučit nepučujmunic.

a nebo

Nebo wezmi nebozes kde ge wosika wiwrteg diru a wzyp toho obroku doti diri zasspuntug dobře dubovim kolíčkem nebude žádného.

Čuri murifukti.“

Toť přece také čeština a k tomu čeština doby nové, tedy doby, kdy přec „umění písařské“ již ani není uměním. Dnes také neříkáme (ve mluvě spisovné) k nemu místo k němu, kone m. koně, nekdo m. někdo, nechteli m. nechtěli, mnesíc m. měsíc (č. mněsíc), zemne m, země, za nej m. za něj, neco m. něco, a přec tyto tvary jsou napsány ve přiloženém vzorku a k tomu napsány jsou tam vedle správných slov s „ě“. Písař „umělý“ ovšem správně si všude píše „ě“, ale písař „neumělý“, to jest na př. z lidu, píše jak umí a rozumí či spěchá, a pak musí býti starostí čtenářovou, aby porozuměl též.

Avšak písař RK píše také tvary na př. kvet (květ), zveř (zvěř), křestené (křestěné), čarodeji (čaroději), usvedevši (usvědčivši) atd. a naproti tomu docela správně i dle pana Gebauera zase má „ě“ také tam, kde — dle dávné a jisté důvtipné náuky páně Gebauerovy o staročeském „e“ a „ě“ — stará čeština dle starobulhar-

štiny má „ě“; falsator tedy nedovedl napsati „ě“ ve slovech květ, zvěř atd., ani ve staročeském lokále pochládečce, ale ve staročeských lokálech krocě, Polscě atd. dovedl je správně napsati; ostatně upozorňuji, že v originále RK jest psáno jednou zveř a podruhé zvěř, i že dosud máme tvary na př. kvetu, Melník, čarodejník, čarodenice, zdřevenělý, zatékati (zatěkati), neveděl, poveděl, já sem to říkal tem lidem, proč jen chodili do tech lesů, atd..

Konstatuji prostě, že ve východních Čechách pod Litomyšlí, v Újezdě dolním a v okolí až dosud lid říká „e“ místo „ě“ jako na př. pešinka m. pěš., mesto m. město, mesíc m. měs.. pet m. pět, **na strome m. na stromě** atd., kterážto dialektická individualita české řeči však dnes už vymírá. A. V. Šembera ve své monografii „Vysoké Mýto“ (r. 1845) o věci této také se zmiňuje řka: „W mluvě obyvatelů Mýtských pozorovati jest některé zvláštnosti ..... wyslowují „e“ po retních hláskách místo „ě“, na př. pet neb tet (pět), bežet (běžet) kwety (kwěty) fertoch (fértoch) medenec (mědenec).“ Také na Turnovsku týž je zjev, na př.: my máme medence dva: jeden železnej a druhej medenej (uvádím jen k Šembe-

rovu m e d e n c i). O této i jiných RK se týkajících zvláštnostech mluvy l i d o v é pan Gebauer ovšem nemá — alespoň ve sporu o RK ani potuchy, — neboť s v o u češtinu studuje věru jen u svého p s a c í h o s t o l k u.

Jak spolehlivým badatelem vůbec pan Gebauer jest, drobným příkladem ukáži tímto:

V RK není sice verbum n á š e t i ale pan Gebauer za sporu o RK praví, že stará čeština n e m ě l a slovesa n á š e t i (cf. nositi — vynášeti); konstatuji prostě: 1. že v P a s s i o n á l u m u s e j n í m t. j. v důležité památce, o níž pan Gebauer publikoval učené studie, vyskytá se „na smrť sě n á š í v a j í; 2. že v jednom ze starších ročníkův Čas. Č. Mus. ve přepise ze staročeského překladu Písma svatého jest duch božie nášeše sě nad vodami (Štítný má: vznášal sě na vodách); 3. že jsem na č e s k é j u b i l e j n í v ý s t a v ě r. 1891. v oddělení retrospektivním v originále staročeského překladu bible — pamatuji-li se dobře — Olomúcké, kterážto bible pod sklem ve skříni byla rozevřena, sám in originali četl n á š i e š e s ě duch božie nad vodami; a posléze konstatuji: 4. že pan Gebauer toto imperfektum slovesa „nášeti“, o němž ve sporu o RK

praví, že ho stará čeština neměla, sám uvádí v jedné ze svých dřívějších publikací t. j. ve Sborníku vědeckém musea král. českého.

III.

3. srpna 1892.

Pan Gebauer studiu staré češtiny a češtiny vůbec věnuje všecek svůj život. Pan Gebauer jest prý znalcem staré češtiny tak, že řekne-li pan Gebauer, že RK jest padělán, tedy jest RK padělán. Naprosto nerozluštitelnou hádankou jest mi psychologický důvod, který pana Gebauera přiměl k výstupu proti RK. Touha po vědě a po pravdě? Možná, ale pak jistě to, čemu pan Gebauer ve sporu o RK říká „věda", není vědou a to, čemu zde říká „pravda", není pravdou. Postupem času neukáži, ale dokáži, jak nesprávně pan Gebauer jednal, dav se do RK a jakým neznalcem RK jest právě pan Gebauer. Kletbou, pravou kletbou páně Gebauerovou právě ve sporu o RK jest, že svou češtinu — opětuji — studuje u svého psacího stolku a nevšímá si mluvy lidu, jejíž výtryskem jest i RK. Býti si p. Ge-

bauer vědom tohoto fakta, měl by klíč, kterým by otevřel schránku s rozluštěním většiny jazykových hádanek v RK.

Pan Gebauer nezná ze staré češtiny slovesa „projasňovati“; nalezl jsem ve staročeské památce otištěné v jednom ze starších ročníkův Čas. Č. Musea: „projasnie kterú světlostí“. Mimo to konstatuji, že ve Štítném jest několikráte sloveso projasniti (přehl.: projesnil).

Pan Gebauer nezná ze staré češtiny participia perf. pass. na „—em“ (na př. v RK. jest „sražem“ t. j. nynější „sražen“); v originále Passionálu Musejního, o němž pan Gebauer vydal učené studie, nalezl jsem docela jasné „křestěm jsem“ t. j. asi ve smyslu: včera ještě byl jsem pohanem, ale dnes už pokřtěn jsem (Šafařík uvádí několik takový participií; v opisu ze Štítného nalezl jsem: člověkem učiněm).

Pan Gebauer nezná ze staré češtiny adj. dlužen (dlužný; cf. naše: povinen, povinný). V RK jest „dlužna oběť bohóm“ t. j. oběť jest bohóm dlužna (povinna, nutna). Nedbám staročeských vazeb: dlužna jest dobrá hospodyni učiti svú čeleď cnosti: coj' dlužen bohu, co hospodě; komuž jste dlužni ctí, tomu čest dejte; kohož jste sě dlužni

báti, toho sě bojte; dlužen jest onomu navrátiti; kak jsú dlužni činiti pravě (to vše ve Štítném), ale uvádím z téhož Štítného: „(Bohu) na všaký čas chválu dlužnú vzdávati máme“ (cf. nutnou, povinnou chválu vzdejme) a u „vší milosti ulna k němu, vzdával jemu dlužnú chválu“; cf. tedy: dlužna jest oběť bohům, dlužno jest oběť dáti bohům (hospodyně dlužna jest učiti čeleď cnosti), dejme bohům dlužnou oběť, dlužna jest chvála Bohu, vzdejme Bohu chválu dlužnou....

Pan Gebauer připouští sice, že původní tvar slova „otec“ byl „ot“ (cf. na př. chlap—ec; nalezl jsem ve XIV. věku také: vrab, vrabata t. j. vrabec, vrabčata) ale pan Gebauer pochybuje, že se onen původní tvar „ot“ udržel v češtině ještě v době pozdější. Nalezl jsem v listině z r. 1515. tyto verše:

„Ve jmeno svaté a nerozdílné Trojice
kamenem stavěl město Pardubice
pan Vilém jeho ot vysoce urozený,
z Perštejna a na Helfenštejně psaný.“

Verš 1. a 3. mají po 13 slabikách, verš 2. a 4. mají po 11 slabikách; patrně tedy na tomto místě tvar „ot“ — zavinilo metrum; listina jest otištěna v jednom ze

starších ročníkův „Archaelogických památek“. Slovo „ot“ není sice v RK, nýbrž v RZ, ale já i tímto příkladem ukázati chci, že pan Gebauer nezná dobře „Archaeologických Památek“, které pro studium češtiny také nejsou bez významu.

Pan Gebauer praví, že slovo „panstvo“ jest als Collectivum im Altböhm. nicht nachgewiesen und nicht wahrscheinlich; pan Gebauer zná ze staré češtiny pouze panstvo = panství a naprosto nezná Collectivum panstvo = páni. V RK také jest „panstvo“ = páni a Jungmann ve svém Slovníce při slově „panstvo“ (= páni) cituje — mimo obecnou mluvu nynější — pouze RK, což jest okolnost pro RK patrně „přitěžující“. Není. Z tohoť, že Jungmann pro „panstvo“ (= páni) cituje pouze RK, nic jiného nevysvítá, nežli že Jungmann onoho slova nikde v písemných památkách nenalezl, sice by je byl uvedl. Že slovo panstvo (= páni) v dávné češtině skutečně bylo, toho jasným dokladem jest na př. tištěný Život sv. Anežky z r. 1643, kdež čtu: „v přítomnosti sedmi biskupův a bratra krále i královny, jakož i panstva i obecného lidu“. Jdu však do češtiny ještě více nazpět a nalezám v tištěném českém překladu české kroniky Eneáše Sylvia, kte-

rýžto český překlad pořídil M. Konáč z Hodíšťkova r. 1510, také toto místo: „Puštěn jest kuoň . . . . jdúce po něm (= za ním) panstvo a lid obecný“. A posléze z památky pocházející z let ca 1470 (napsána krátce po r. 1467) nalezám: „a z panstva i zemanstva pro ně sobě mnoho rozhněval“, kterážto památka iest otištěna v jednom ze starších ročníkův Čas. Č. Musea. Z toho tedy, že Jungmann ve svém Slovníce cituje coll. „panstvo“ pouze z RK nic jiného — pravím — nevysvítá, nežli že Jungmann slova toho z jiných památek neznal; poznamenávám však výslovně, že mám řadu dokladův pro coll. „panstvo“ z dávné češtiny, zde jsem uvedl pouze tři příklady z různých století.

Tím jsem ovšem nedokázal, že coll. „panstvo“ bylo také ve století XIV.; dokážu toho však ihned. Nemoha se široce rozepisovati, čtenáře prosím, aby sám bedlivě srovnával místa, která tu otisknu, i pozoroval jednotlivá slova otištěná tu s větším anebo menším důrazem. Věci, které uvedu, jsou ze Štítného. Štítný píše:

„Skonav řeč o jerarchii prvé, již o druhé mluviti budu. I jsú první andělé v té druhé jerarchii, ježto latině slovú dominationes, jakoby řekl panující; neb způsobem božím někak jako panstvo mají nad nižšími

(tedy: nějak jako panství mají nad nižšími; pozn. spis.). K tomu kuoru stav světského **panstva** móž býti připodobnán, neb má býti vzpanilé mysli, a má mocně panovati. A tak z toho pořadu najprv a zvláště jsú ciesaři, jelikož ke všemu světu, králi k svým zemiem, páni menší nebo větší v svých panstvích. I jest to božie zřiezenie. že jakož ti andělé, ježto tróny slovú, jsú pod oněmi, k nimž jsmé učené v svatém písmě přirovnali, takéž tito ve čtvrtém kóru, jichž podobenstvie nese **panstvo** zde na světe, jsú pod tróny. Protož páni mají tak panovati atd.“

K tomu přidávám: Štítný v tomto citovaném místě praví: „K tomu kuoru stav světského **panstva** móž býti připodobnán“. Mluvě o třetím kůru v první hierarchii Štítný praví: „K tomu andělskému třetiemu kuoru zvláště duchovní súdce, ježto podle knih duchovních práv súdie, mohú býti připodobnáni“. A mluvě o pátém kůru praví: „Pátý kuor andělský, a druhý z pořadu prvého, slovú latině principatus, jakoby česky jměli jmě, ježto prvnie miesto pod panujícím v duostojenství držie. K těm mohu připodobnati obecné rytieřstvo a vládycstvo bohobojné (neb netolik pasovaní rytieři, ale i vše panošstvo slušie k stavu

rytieřskému) a takéž vládyctvo a rytieřstvo zlé hrdé k tém ďáblom, ježto jsú vypadli z toho kóru atd.“ Tedy: I. panstvo, II. rytířstvo . . . cf. stereotypní: páni a rytíři či obvyklejší: páni a rytířstvo.

Při tom upozorňuji výslovně, že stará čeština vůbec má často vedle sebe tvary na —stvo = collectivum i necollectivum; na příklad pohanstvo = pohanství i pohani; i ve Štítném panstvo = panství i páni.

Nedbám, že ve staré češtině jsou často collectiva na —stvo (na př. rytířstvo, vládyctvo, panošstvo, žákovstvo, kacířstvo, pohanstvo, křesťanstvo, komonstvo, kněžstvo, ptactvo, chlapstvo, židovstvo, Saracenstvo), ale mám nevývratnou víru, že nikdo rozumný a spravedlivý nebude souhlasiti s p. Gebauerem (byť i pan Gebauer byl sebe větším učencem, autoritou a znalcem staré češtiny), že „panstvo“ als Collectivum není im Altböhm. nachgewiesen a že toto slovo není ve staré češtině wahrscheinlich. Praví-li to pan Gebauer přece, tedy to praví ne na škodu RK, nýbrž na škodu svou. Při tom opětuji, že jsem i pro „panstvo“ citoval Štítného, p. Gebauer totiž, jak známo, chce vydati „Slovník staročeský“ a píše „staročeské gramatiky“; pravím docela klidně, že staročeský slovník a staročeské gramatiky

bez nejdůkladnější známosti Štítného nejsou díla naprosto spolehlivá a staročeský slovník i staročeské gramatiky bez užití RK jsou hříchem spáchaným na vědě a pravdě.

IV.

10. srpna 1892.

Pan Gebauer o verši v RK „tako krupo je posobě hnachu“ praví, že zde „posobě“ ist ebenso unrichtig und **unsinnig** im Altböhmischen wie im Neuböhmischen oder wie in den wörtlichen Übersetzungen: Jemanden **nach** sich jagen persequi aliquem **post** se.“ Jiní pak méně učení odpůrcové RK, jakožto znalci staré češtiny a její ducha i ducha mluvy lidové, o „po sobě“ zase praví toto: „Jiná podobná chyba čes. originálu, k níž skladatel „Jarosl.“ sveden byl tuším napodobením Alx. V., již však se dovedli uchrániti překladatelé, je ve v. 79.: (Tataré) na křesťany lúto vyrazichu, tako krupo ie po sobie hnachu, že je jak zvěř plachý rozprnuchu. Jungmannův výklad tohoto „po sobě“ není dosti určitý,

zdá se, že míní = nacheinander. To je neobvyklé. Básník, tuším, jak z celého kontextu vysvítá, chtěl říci „tak je před sebou hnali, že ...“ a překladatelé tak místo ono pojímali, Svoboda 734.: jagten grimmig sie vor sich her: Smolerj 474.: pędzi przed sobą gnębi, uderza atd. Český výraz: „hnali je po sobě“ nemá smyslu. Básník měl tedy buď položiti: „tak je před sebou hnali“ anebo „tak se po nich (= za nimi) hnali“. Skladatel Jarosl. měl tuším na mysli verše z Alx. V. 1362.; (Každý) chtě po nich prvé utéci, ib. 1405. a ktož mohl, ten po něm pospěl atd.“ ale napodobuje je pochybil“.

Odpovídám:

Nikdo soudný nebude žádati, abych tuto námitku proti RK vyvracel jinak, nežli výkladem významu předložky po v „po sobě“, leda že bych někde ve staré češtině nalezl místo, kde by byla nejen tatáž vazba (... je po sobě hnachu) nýbrž i tatáž situace; kdybych to však nalezl, zase by páni odpůrcové jistě řekli, že to falsator RK vzal právě odtamtud. Především tedy pravím, že předl. „po“ měla — mimo jiné různé významy — také význam za s instr. Na př. uvádím z různých památek: když ji z města ven vediechu, mnoho pohanstva po

ní jdiechu; jiné po sobě vodíš; Liubuše kóň bez uzdy pustí, páni po koni pojedú; diewka okročmo na konie jezdieše, druhá po niej prázdný koň vodieše; přišel Saul po něm na púšť; mládenec na věži jide, královna zamekši (= zamkši) věži po něm, vrati sě; nepřietelé jechu sě utiekati, potom mnozí po nich sú táhli; Sizinius po svéj hospodyni do kostela tajně všel.

Toto jmenovitě proto uvádím, že po = za jest i v těch památkách, které Hanka (Hanka jest falsatorem RK) znal již před RK, tak že, myslím, není moudrého učence důstojno, by „tušil“, že padělatel ono „po“ padělal po dvou „po“ právě z Alexandreidy; vždyť je mohl padělat i na př. podle veršův „Čbán sě dolóv s hory pokoti, liška sě — po něm běžiec — upoti“, kteréžto verše Hanka otiskuje ve svých Star. sklád. před nálezem RK.

O to však mi nejde.

Pan Gebauer, mluvě v jedné ze svých dřívějších publikací o staročeském „e“ a „ě“, mezi příklady tam uvádí též: když to mateři pověděchu, s pláčem pobieze a řkúc = poběže, aor. k inf. běhnúti; bieziechu = běžěchu, aor. k inf. běžěti“.

Pan Gebauer tedy praví, že poběže jest aorist k inf. běhnúti. To není

pravda. Pan Gebauer to, myslím, proto praví, že tvaru „poběže“ tu snad nerozumí. Aor. slovesa běhnúti vždy jest a vždy musí býti: běže; předpona „po“ má tu jinou platnosť, než aby snad pomáhala aor. Aorist k inf. běhnúti vždy jest a vždy musí býti běže právě tak, jako na př. ze staré češtiny uběže jest aorist k uběhnúti a přiběže jest aorist k přiběhnúti. Poběže jest aorist k infin. poběhnúti a citované tvrzení páně Gebauerovo jest jen pouhým omylem páně Gebauerovým. Nemysli však nikdo, že si tu počínám, jako si ve sporu o RK počínají odpůrcové RK t. j. že popírám existenci něčeho proto, že o tom nevím; nikoliv, jižť na p. Gebauerovi mám neobyčejně výstražný příklad (o p. Masarykovi ani nemluvím) a pak i jest úplně lhostejno ve věci, pro kterou zde „poběže“ potřebuji, je-li „poběže“ aoristem k inf. „běhnúti“ či snad k inf. „běžeti“ či „běhati“ či dokonce k inf. jiného verba, tak že bych o tom aoristu mohl mlčeti. Konstatuji tento nesprávný aorist páně Gebauerův proto jen, aby si jej čtenář dobře zapamatoval; ukázať ve věci pro RK důležité, že pan Gebauer si zcela libovolně (bezděky) utvořil ještě také jiný aorist tak, že se mu pak věc výborně hodila proti RK, a to není hezké. Zde se o této věci nemohu zmiňo-

vati proto, že tomu druhému aoristu páně Gebauerovu musí býti volmo nevolmo věnována zvláštní stať.

Stará čeština tedy měla aor. „poběže“ k inf. p o b ě h n ú t i. Co jest toto p o b ě h n ú t i? Já zde potřebuji jen ten význam, který pozoruji na př. ve větách: Člověk vezdy na vše siehne, dobrého spieše **pob ě h n e**, ve zlém pak sě nehne. — Nebo první svobodně pojdú na súd nadějíce sě oplatě, ale tito **pob ě h n ú** súdu, bojiece sě věčné muky a skryjí sě v jeskyniech a v skalách. — By zástup pohanský řiedek (v bitvě; pozn. spis.), **obrátí sě týlem v předek**, za malý čas přič (= pryč) **pob ě h ú** (nikoliv: poběhnou, ani poběží, nýbrž p o b ě h l i t. j. utekli) tam k Eufratskému břehu. — Mimo to nalezám, že nepřítel (v bitvě) jest „na **pob ě ž e**“; dále: a tak s tiem proti nepřátelóm hrdinsky obořichu sě a jich vítězsky **pop u d i c h u** tak, že v tom jistém b ě ž e n í v té vodě Moravě, strachem a úžasem jako bez smysla jsúce, viece sě jich ztopilo nežli mečem zbito. — Cf. i na př. z Veleslavína: Julianus Apostata, to jest p o b ě h l e c o d víry křesťanské). Na konec pak připojuji páně Gebauerův aorist z věty: „když to mateři pověděchu, s pláčem **po b ě ž e** (= p o b ě h l a) a řkúc . . . .“

Nyní uvedu čtenáře do Rudého moře:

vyjití židův z Egypta. V Písmě svatém stojí psáno: „Tedy šli synové Izraelští p r o s t ř e d k e m m o ř e po suše; a v o d y j i m b y l y j a k o z e ď p o p r a v é i p o l e v é s t r a n ě. A honíce je Egypští, v e š l i z a n i m i d o p r o s t ř e d moře, všecka jízda Faraonova, vozové i jízdní jeho. (Exodus, kap. 14, v. 22 a 23). Tohoť potřebujeme nezbytně na jasnou porozuměnou těchto míst: I. R. 1417: „a vzezřev Hospodin na stany egyptské i zabil vojsko jich a podvrátil kola vózov, i vnesena bíchu v hlubinu Protož věcěchu Egyptští: u t e c m y **před** I s r r a h e l s k ý m i, neboť Hospodin bojije za ně proti nám“ (Exodus, kap. 14, v. 24 a 25; tedy přímé pokračování prve citovaných veršův 22. a 23.) II. Rok 1465: „protož řekli sú Egyptští: u t e c m e **ot** (= od) I z r a h e l e, neboť Pán bojuje za ně proti nám“. A posléz: III. R. 1421: „Tedy vecechu Egypcsí: b ě ž m y **po** I s r a h e l o v i, nebo Buoh bojuje za ně protiv nám“. (Všecky tyto tři přepisy jsou otištěny v jednom ze starších ročníkův Č a s o p i s u Č. M u s e a.)

Pozoruji s i t u a c i: židé jdou prostředkem moře, po suše; vody jim byly jako zeď po pravé i po levé straně; Egyptští vtáhnou za židy do prostřed moře; Bůh na Egyptské tu dopustí pohromu a Egyptští

roku 1417 volají: utecme p ř e d Izraelem! roku 1465 volají: utecme o d Izraele! a r. 1421 volají: b ě ž m e po Izraelovi! K a m Egyptští mohli utíkati či běžeti? Na pravo ne, tam bylo moře; na levo také ne, tam bylo též moře; dole byla země, nahoře vzdušný prostor; před nimi byli židé a když Egyptští chtějí utéci p ř e d židy či o d židů, nepoběhnou přece z a nimi, jmenovitě, když Egyptským Bůh brání v postupu; tedy Egyptští m o h l i utíkati pouze nazpět. Co tedy značí: b ě ž m y po Israhelovi? Má zde toto „po“ týž význam „z a“ jako v prve citovaných příkladech ze staré češtiny? Egyptští m o h l i utíkati pouze n a z p ě t. Nahlédl jsem i do Vulgaty a zřím: f u g i a m u s I s r a e l e m. (České texty jsou překlady textu latinského.) „Fugiamus Israelem“ pak nic jiného není, nežli naše „utecme před Israelem“ tak že ani studium s i t u a c e tu není nutno proto, že když chci před někým utéci, nepoběhnu přece — opětuji — z a ním; to by bylo unsinnig.

V.

23. srpna 1892.

Co tedy jest „běžmy p o Israhelovi“? Ve mluvě l i d u dosud žije rčení: s e·

d ě t i p o k o n í c h. „Seděti po koních“ (na příklad v kočáře) značí seděti na tom sedadle, které jest ihned za kozlíkem, tak že ten, kdo na tomto sedadle sedí, jest ke koním o b r á c e n z á d y. Jest možno sice, že někdo zná „seděti po koních“ ve významu „seděti na sedadle hlavním t. j. tváří ke koním“, avšak faktem n e v y v r a t i t e l n ý m jest, že l i d rčením „seděti po koních“ rozumí „seděti ke koním zády“; ba toto rčení „seděti po koních“ jest přeneseno dnes už i na sám v l a k; „seděti ve vlaku po koních“ jest seděti v coupé na sedadle zády k lokomotivě. Ostatně sám Jungmann ve svém Slovníce praví: „Po koních seděti, totiž tváří o d koní pryč, rückwärts im Wagen sitzen“ a v Sychrově fraseologii jest i na př. „Raději pěšky půjdu, nežli bych po koních seděl“; známo, že ne každý snese jízdu sedě zády ke koním (či ve vlaku, sedě zády k lokomotivě). „Po koních seděti“ tedy jest: seděti tváří o d koní pryč, býti ke koním o b r á c e n z á d y.

Co značí předložka „po“ ve rčení „seděti p o koních“? Prosté „z a“? Nemyslím: cf. s e d í m kde? za koňmi (instr.); s e d n i s i k a m? za koně (acc.); sedím j a k? po koních, t. j. zády ke koním; sedni si j a k? po koních t. j. zády ke koním; proto také každý mi na mou otázku, co jest „seděti po koních“

odvětí nikoliv „seděti za koňmi“ (vždyť tváří ke koním sedě, sedím také za koňmi), nýbrž „seděti z á d y ke koním,“ tak že nemyslím ani na „kde?“ ani na „kam?“, nýbrž na „j a k?“

Pozorujme nyní verš „tako krupo je po sobě hnachu“. Zde nestačí pozorovati pouhý verš tento, či s ním i verš předcházející a následující, nýbrž důležitou věcí jest i zde, abychom poznali všecku s i t u a c i. Jaká tedy je situace v RK?

„. . . . do řad sě voji postavichu.
Křestěné ni sěti nejměchu
a hnachu bez uma v řady pohan
s takú pýchú, jakú sílu jměchu.
T u sě p r v ý b o j v h r o m a d u
s r a z i:
střely dščíchu jako přieval s mrakóv,
oščepóv lom jako rachot hroma
blsket mečev jako oheň búřě.
O b ě s t r a n ě jarobujnú sílú
druha druzě („jedna druhé“) postúpati
bráni . . . .
P o h a n y j u ž m n o ž s t v i e k ř e s t a n
h n á š e,
i již by jim (Tatarům) byli (křesťané)
odoleli,
by nepřišli čaroději v nově,
přinesúce ty tŕti rozčepené.

Tateré sě vele zapolechu,
na křesťany luto vyrazichu,
tako krupo je po sobě hnachu,
že je jak zvěř plachý rozprnúchu.“

Představuji si tedy situaci — příkladem ukázáno — tak: V Praze se strhne boj křesťanův s Tatary; křesťané přimějí Tatary na útěk; Tataři utíkají — křesťané za nimi — směrem k Českému Brodu (o distanci přesnou nejde); tu čarodějové tatarští přinesou kouzelné třtiny (které před tím předpověděly vítězství Tatarům) a utíkající Tataři, třtiny spatřivše, vzpamatují se, novou sílou se vzmuží, obrátí se, oboří se na křesťany a nyní zase Tataři ženou křesťany nazpět směrem ku Praze; křesťané, „obrátivše se týlem v před“ utíkají tak, že se záhy rozpráší jak zvěř plachá. Je-li tedy citované „běžmy po Israhelovi“ = po běžmy Israhele (cf. po běhnúti), tedy „po“ = (od) zády k — či „týlem v před“ a příslušný verš RK by měl význam: tako krupo je hnachu po sobě t. j. majíce křesťany po sobě, po Tatarech obrácené (cf. seděti po koních). Ostatně, kdo se při příslušných verších RK zamyslí — maje situaci na mysli — snad při „po sobě“ též ucítí: Tataři hnali je po sobě: prve byli sami hnáni. (Cf. i: hnáti po sobě (kam?): za

sebe (acc.): stč. z a s ě (zasě) = nazpět): na př. v Žalt. Witt otvráceni buďte z a s ě = nazpět: retrorsum).

Jdu však dále.

V památce, kterou původním pravopisem přepsal, výkladem opatřil a tiskem roku 1880 vydal sám pan Gebauer, t. j. v Žaltáři Wittenberském (v Canticum Annae) čtu: po chlebě sě usadili. Nerozumím tomu, nahlédnu tedy do výkladův páně Gebaurových, abych se poučil, a zde zřím: „p o chlebě sě usadili p r o panibus Ann. 5“. Nemaje originálu s latinským textem onoho cantica — pozoruju sám „situaci“: „Lučišče silných přemoženo jest a nemocní opásali sě mociú. Naplnění dřieve, p o chlebě sě usadili, a lační nasyceni jsú.“ To je dvojice p r o t i v: 1. silní přemoženi jsou — slabí stali se silnými; 2. lační nasyceni jsou — dříve sytí p o chlebě se usadili. Soudím tedy, že „p o chlebě se usadili“ = usadili se ku chlebu zády (cf. seděti po koních) t. j. p o stili se (cf. do sti, do syta, do sytosti, satt, satis, satiare; postiti se: cibo abstinere) Má-li tu však „po“ význam „p ř e d“ (p r o panibus), pak p o s o b ě v RK = p ř e d sebou je hnali.

O to však nejde.

Pan Gebauer v Archivu für slav. Philg. praví, že „p o s o b ě“ i s t e b e n s o u n-

richtig und unsinnig im Altböhmischen wie im Neuböhmischen oder wie in den wörtlichen Übersetzungen: Jemanden nach sich jagen, persequi aliquem post se“ a v „Poučení“ dokládá: „(Tataři křesťany) po sobě hnali = za sebou hnali“, nesmysl a nekrasa, jež nepotřebují výkladu.“ Jdu tedy ještě dále a v tomtéž Žaltaři Witt., jejž původním pravopisem přepsal, výkladem opatřil a tiskem r. 1880 vydal sám pan Gebauer, čtu v žalmu také toto místo: „Ale nynie (Bože) otehnal jsi i pohanil si ny (nás). Obrátil jsi ny zasě po nepřietelech našich — dal jsi ny jako ovcě krmiem a v vlastiech rozprášil si ny“.

Nerozumím tomu, nahlédnu tedy do výkladův páně Gebauerových, abych se poučil, a zřím, že pan Gebauer o této předložce „po“ ve svých výkladech naprosto mlčí. Proč? Nevím. Nahlédnu tedy do Vulgaty, abych poznal text, z něhož „obrátil jsi ny zasě po nepřietelech našich“ jest přeloženo, a zřím ve Vulgatě: Avertisti nos retrorsum (nazpět) post inimicos nostros. Katolickou církví schválený překlad Písma svatého má: Obrátil jsi nás zpět před nepřátely našimi; Bible krá-

lická má: Obrátil jsi nás nazpět; Bible Melantrichova má: Odvrátil jsi nás zpátkem před nepřátely našimi. (Cf. ze Žaltáře též: Nepřátel mých dal jsi mi hřbet, a ty, kteříž mne nenáviděli, rozptýlil jsi.)

Z toho ze všeho soudím, že „tako krupo je po sobě hnachu“ nemusí býti právě unsinnig a nekrasa. Že však pan Gebauer při předložce „po“ v „po sobě“ vůbec nepřemýšlel, toho jasný doklad zřím v tomto faktu:

Pan Gebauer praví: „Sloveso postúpati ve stč. znamenalo = couvati, na př. v Tristramu: sta mu sě (Moroltovi, v souboji) žalost, že musí postúpati. Naproti tomu v češtině nové je v postoupiti, postupovati význam ku předu. V RK čte se: druha (strana) druzě postúpati brání t. j. s významem novočeským.“ Pan Gebauer tedy ví, že „postúpati“ bylo „couvati“, ale pan Gebauer praví, že postúpati = jen „couvati“. To není pravda. V Tristramu jest ovšem: „I sta mu sě (Moroltovi) žalost, že musi postúpati, neb nemožéše viec sedati; již nemožéše nikaméž dále, jeho síly by tu na mále. Tristram uhoni jeho (Morolta) vskoře atd.“, tedy zcela jasné: stoupati nazpět („couvati“), ale právě tak, jako „poběhnúti“ má v konkretním případě význam „obrátiti se

k něčemu zády a běžeti pryč, nazpět, odběhnouti“ a jindy zase má význam našeho „poběžím“, poběž“, tak se věc má také s verbem „postúpati, postúpiti“, kterýžto rozdíl ovšem vězí právě v rozdílném významu předložky „po“. Prosím čtenáře, aby laskavě sám pozoroval:

Citoval jsem v první části tohoto výkladu páně Gebauerovu větu: „Když to mateři pověděchu, s pláčem poběže a řkúc = poběže, aor. k inf. běhnúti“; ukázal jsem, že „poběže“ není aor. k inf „běhnúti“, nýbrž k „poběhnúti“; nyní tedy sám doplňuji této věty, která zní (z Passionálu Musejního): „A když to jich mateři pověděchu, s hrozným pláčem poběže (= odběhla) křičiec a řkúc: Kde muoj milý pán? Kde jest muoj milý hospodář? Tehda on jie zaslyšav, proti jiej (proti ní) s pláčem poběže (cf. naše: poběž!)“; v tu dobu lidie to viděvše, a zvlášče děti, i se psem po Šimonovi, křičiec, poběhú (aor.), až jeho jako vlka z města vyhnachu (též z Pass. Mus.). A nyní (taktéž z Pass. Mus): „Ó dievko urozená, daj sě přemluviti: po našiej vieře postup a budeš po ciesařovej prvnie na mém dvoře“ a (z Pass. Mus.) „Měj srdce silné, neb věz to, ežť tebe tito mistři netoliko nepře-

hádají, ale p o t o b ě **postúpiec**, svú krev pro Jesu Krista prolí".

Posléze uvádím (Živ. Karla IV.): „Tu pak oba (král franc. a král angl) stany rozbista na meziech Hannonských; ale král anglický p o s t ú p i i taže pryč, ostaviv králi franskému pole" a z tétéž památky o malý kousek dříve „s m i ř i s ě s ním a v mnobých věcech po jeho vuoli **postúpi**", tedy „postoupiti ku předu" i „couvnouti" vedle sebe v tétéž památce.

Patrno tedy, že pan G e b a u e r věru m ě l by věděti — nechať v RK „postúpati" jest „ku předu stoupati" či „do zadu stoupati" — že ve staré češtině „postúpati" také jest „stoupati ku předu" a ne j e n „couvati".

VI.

30. srpna 1892.

Dříve nežli svými články postoupím ve věci, o kterou jde, budiž mi laskavě dovoleno, abych učiniti směl několik poznámek.

Především poznamenávám, že tyto články jsou určeny intelligentním laikům ve sporu o RK; jsou jen pouhou ukázkou obrany mé a jsou psány tak stručně, jak nejstručněji možno; z té také příčiny uvádím při

svých výkladech a dokladech příklady jen ojedinělé, protože myslím, že postačí (dle poměru) jeden dva tři příklady. Jak stručně jsou mé články psány, tobo jasným dokladem jest výklad o předložce „po“ ve verši „tako krupo je po sobě hnachu“, kterýžto výklad jsem vtěsnal do dvou feuilletonův, ačkoliv látky na onen výklad až posud mám do feuilletonův asi dvanácti či patnácti; myslím však, že ve věci, o kterou při „po“ šlo, dostačí i to, co jsem byl uvedl.

Svou látku o RK definitivně zpracuji — popřeje-li mi Bůh zdraví — teprve tehdy, až budu se studiem sporu o RK buďto cele hotov či hotov tak dalece, že má obrana RK bude zaokrouhleným celkem; dnes mi zatím jen o to jde, abych laikům příkladem ukázal také já zase způsobem svým, že jmenovitě a právě pan Gebauer není ve sporu o RK ani znalcem RK ani učencem; rozumí se, že o panu Gebauerovi mluvím pouze potud, pokud jde o RK. Pan Gebauer při svém „studiu“ RK pobloudil; jeho mysl již ani není schopna mysleti jinak než myslí; pan Gebauer má již pravou fixní ideu, že RK jest falsum a tu jest pomoc — nikoliv pro RK, nýbrž pro pana Gebauera — věru těžka. Vědecké bludy sice nejsou vzácností, ale šťasten, kdo svůj blud nejen pozná, nýbrž i uzná.

Řekl jsem již ve svém článku prvém, že k nynějšímu — zatímnému — mému výstupu proti odpůrcům RK přiměl mne „Čas“, těch odpůrcův orgán; přiměl mne „Čas“ k mému zatímnému výstupu svými nepřestávajícími urážkami RK.

Proč přesně necituji při svých dokladech a výrocích příslušná místa knih či spisův či památek t. j. proč přesně necituji svazky a stránky a sloupce či řádky nebo verše, toho důvodem jest: 1. přátelé RK asi sotva by kontrolovali mé výroky, jmenovitě když nemají po ruce věcí, o které jde. 2. jest ve sporu o RK velice snadno říci, že to či ono není, ale obtížněji jest pak ukázati, že to či ono jest; pravím-li tedy nyní zase já, že to či ono jest, nechať nyní zas odpůrcové RK hledají, k d e to jest — já hledal, kde to „není“; ostatně odpůrcové mají práci nesmírně usnadněnou již tím, že jmenuji alespoň pramen. Že si tímto způsobem ve své eventualné zatímné obraně RK počínati budu, to jsem koncem března 1890 při své přednášce o RK v Umělecké besedě pražské nepokrytě oznámil jednomu z těch odpůrcův RK, kteří proti RK byli psali v „Athenaeu“.

Také poznamenávám, že já otázkou RK „býbati“ budu potud, pokud budu živ, protože RK jest památkou **pravou**, mimo to

však i památkou **skvostnou**, památkou **ryze českou** duchem i slovem, památkou z míry **důležitou** a tedy **zasluhuje** nejvroucnější obrany nejen z lásky k RK, nýbrž i z piéty k našim praotcům, z úcty ku vědě a pravdě a z respektu před idealismem. Pro Alexandreidu či pro Rukopis Hradecký nebo pro Mastičkáře věru bych se nenamáhal tak, jak se namáhám pro RK, pro tento nejdrahocennější literární skvost našich praotcův, skvost, jemuž u nás **nic** není rovno.

Účelem pak mých článkův ovšem na prosto není, abych byl tak dětinským či dobrosrdečným a domníval se snad, že jimi pana Gebauera přivedu na pravou cestu ve sporu o RK snad já. Já alespoň pro svou osobu si myslím, že pan Gebauer jest pro RK vůbec již ztracen na dobro, což vysvitne z tohoto fakta:

Za sporu o RK pan Gebauer napsal:

„Dne 18. prosince, když přistupoval k referatu o zkouškách kyselinou solnou a octovou, přerušil se p. prof. Bělohoubeka a obrátil se ke mně otázkou: zdali uvěřím v pravost RK, jestli že se jemu podaří, podati toho důkaz. Na to odpověděl jsem, že jsem již slíbil (v Athenaeum v únoru a v březnu 1866 str. 163 a 197) tak učiniti, jestli že

důkaz bude bezpečný...“ a o kousek dále pan Gebauer praví: „Zkoušení má se díti se všech stran, t. se strany jazyka, obsahu, písma a hmoty, — a má-li RK při té zkoušce obstáti, musí obstáti po stranách těchto všech, t. j. na žádné straně nesmí se proti němu nalezati podstatné svědectví nepříznivé. K tomu mělo by pak přijíti ještě svědectví, svědčící přímo, že RK je z doby staré;*) ale svědectví toho chtěl bych nevyžadovati a spokojil bych se i uznával bych RK za pravý, kdyby se zkouškami všestrannými třeba jenom tolik ukázalo, že odnikud není proti němu svědectví nepříznivých.“ Mimo tyto výslovné sliby páně Gebauerovy v únoru a v březnu r. 1886 učiněné, nalezám ještě na př, že pan Gebauer v červenci r. 1886 napsal: „Platna bude obrana: a) když se dokáže, že věci, jež v RK a RZ vytýkám jako odchylky od jazyka staročeského, nejsou odchylkami, nýbrž že jsou správné... b) když způsobem pravděpodobným vysvětlí se shoda jazykových odchylek rukopisův s chybnými priory Hankovými. Všeliké bránění jiné je marné“, což pan Gebauer potom ještě sem tam opětoval.

*) Jakým způsobem by pan Gebauer ukázati chtěl přímo, že RK je z XIV. stol., realista pan Gebauer nepraví.

Ale r. 1888, když pan Gebauer uznati musel, že dvě námitky na RK činěné byly neomylně, jasně a určitě vyvráceny, pan Gebauer napsal:

„Dejme tomu, že obhájcové vyvrátili šťastně a důkladně v š e c k y námitky odpůrcův. Je tím obhájena a dokázána pravost RKského? Nikoliv! Nýbrž dokázáno jest jen to, že námitky odpůrcův byly nesprávné.“

Nebudu zatím rozebírati tuto nešťastnou filosofii páně Gebauerovou, pouze odpovídám:

I. Učiním řadu námitek (jakýchkoli ať rozumných, ať nerozumných) na pravost Passionálu Musejního; mé všecky námitky jsou šťastně a důkladně vyvráceny; je tím dokázána pravost Pass. Mus.? Nikoliv! Nýbrž dokázáno jest jen to, že mé námitky byly nesprávny. Patrno, že mohu ad absurdum přivésti víru v každou památku.

II. Pan Gebauer přijde mi dluhu platit stovkou. Učiním řadu námitek na pravost stovky; všecky mé námitky jsou šťastně a důkladně vyvráceny; je tím dokázána pravost bankovky? Nikoliv! Nýbrž dokázáno jest jen to, že mé námitky byly nesprávny.

III. Je zjištěno, že ve stč. památce Ev. sv. Jana jsou tužkové linky. Je tím dokázáne nepravost Ev. sv. Jana? Nikoliv!

Nýbrž dokázáno jest jen to, že v Ev. sv. Jana ty tužkové linky jsou. Jeť věcí jednotlivcovou, chce-li i dále věřiti ve pravost Ev. sv. Jana či nic.

IV. Dejme tomu, že z námitek odpůrcův RK není vyvrácena námitka ni jediná. Je tím dokázána nepravost RK? Nikoliv! Nýbrž dokázáno jest jen to, že z námitek odpůrcův nebyla vyvrácena námitka ni jediná.

V. Mám démantový prsten (pan Masaryk by v „aesthetickém“ rozboru této věty jistě napsal: Není démantových prstenův, nýbrž jsou jen prsteny s démanty). Mám tedy démantový prsten. Pan Gebauer tvrdí, že prsten jest jeho. Nemoha po dobrém, pan Gebauer po zlém chce prsten ode mne dostati: vrhne se na mne Já však pana Gebauera tak šťastně a důkladně odrazím, že pan Gebauer na nový útok ani pomýšleti nemůže. A zde má pan Gebauer právo říci: „Je tvým odrazem mého útoku dokázáno, že jest prsten tvůj? Nikoliv! Nýbrž dokázáno jest jen to, že můj útok byl slabý.“ Proto také v naší společnosti, kterou ovládá společenský řád i řád právní, platí § 19. obč. zákona: vznese-li pan Gebauer rozepři o prsten na soud a jsou li tu všecky jeho důvody, na základě kterých sám si činí nároky vlastnické,

šťastně a důkladně vyvráceny, jest věc odbyta. Pan Gebauer ovšem ještě i potom — chce-li — může tvrditi, že jest přece jen vlastníkem prstenu, jen že člověk počestný, který spor o prsten zná, panu Gebauerovi věřiti nebude.

Jak pravím: nepřivede-li Bůh pana Gebauera ve sporu o RK na moudřejší cestu, my obráncové RK toho nedokážeme, byť i bychom nejšťastněji a nejdůkladněji vyvrátili všecky námitky páně Gebauerovy a jeho soudruhův.

VII.

2. září 1892.

V RK jest i slova luna a sice: „lepá Kublajevna jako luna; nocú pod lunú za nimi luto; kdaž za třetiem luna v noci bieše“. Také slovo toto jest výmyslem Hankovým (Hanka jest falsatorem RK). Jakž ne? Před nálezem RK Hanka složí a vydá tiskem písničku „Luna jasně svítí“ — „potom“ (jakoby mezi „Luna jasně svítí“ a RK již na světě pranic nebylo) objeví RK a zde jest luna měsíc t. j. slovo, kteréž ani stará ani dávná čeština neměla patrně proto, že pan Gebauer o něm neví. Obráncové RK uváděli z Jungmannova Slovníku: „Když

sem chtěl do kterého domu děrú nebo oknem, vstúpě na lunu měsíčnú, ihned sem tam byl; po též luně měsíčné ven sem vystúpil; a na lunu měsíčnú, rozkřídliv ruce i noze, vsésti chtěl". Tyto příklady jsou z Gesta Romanorum a tato Gesta (ukázky) jsou později otištěna (s oněmi příklady) v „Čas. Č. Musea". Odpůrcové RK na tyto doklady namítali, že l u n a zde není „měsíc" patrně proto, že to vysvítá z kontextu i z Jungmannova Slovníku (v Gesta Rom. o kousek dále jest paralelní „poprsek měsícový").

Co jest původně „luna" a jak vzniklo asi „luna = měsíc", jasně myslím vysvitne z tohoto fakta:

J. Jireček v jedné ze svých starších publikací při větě „Krále západní tu vyložiti třeba na knížata ruská" p o d č a r o u poznamenává: „Při této příležitosti připomínám, že se mi slovo „zachod" ve smyslu „západ" jinde posud naskytlo na dvou místech: jednou v písni moravské od Paskova: „Už je slunečko nad zachodem" (Sušil str. 374), po druhé v kodexu Mikulovském z let 1406, kdež se v Ecclesiastiku 43, 7 dí, „že sě luna menšie na zachodě" (minuitur in consumatione). V staroslovanštině, novobulharštině, srbštině a polštině též se „z a c h o d" užívá ve smyslu „západu". *)

*) Zachod = západ jest totiž i v RK; pozn. spis

Shánĕl jsem se — pro slovo l u n a — po kodexu Mikulovském, ale marně. Nahledl jsem tedy do Vulgaty a ve Vulgatě zní correspondentní místo: „A l u n a signum diei festi, l u m i n a r e q u o d m i n u i t u r i n c o n s u m a t i o n e. Mensis secundum nomen eius est.“ V Bibli Kralické: „Když mu s v ě t l a u b ý v á n a s c h o d u m ě s í c, tak jakž jemu říkají, nazývá se.“ Tedy: l u m i n a r e (svítiti = světlo) quod minuitur in consumatione = luna (bez přídavku: měsíčná) že sě menší na zachodě (cf. luna: lumen, lux). Při tom výslovně upozorňuji na prve citované: M e n s i s s e c u n d u m n o m e n e i u s (s c i l.: l u n a e) e s t.

Slovo „luna“ v RK jest i tím z míry na pováženou, že Jungmann cituje p o u z e Hankovo „Luna jasné svítí“. Jakž n e? Ukázal jsem již při svém výkladě o slově „panstvo“, co značí. když Jungmann to či ono slovo ve svém slovníce neuvádí. Tak se věc má i se slovem „luna = měsíc“. Že Hanka, chudák, slovo „luna = měsíc“ sotva asi vymyslel, toho z míry jasný doklad zřím zase v tomto faktu: V jednom ze starších ročníkův „Archaeol. Památek“ v rubrice „Rozmanitosti“ čtu: „Hora Kutná r. 1555. Máme před sebou knížečku, jejíž nápis zní (tištěno švabachem; pozn. spis): Kázanij včiněné Létha M. D. L. VI Na Horách

Kuthnách, v Wysokého Kostela: o Hromobitij, Krupobitij, a Bauřech: Skrze Kněze Mathausse z Králové Hradce, ty časy děkana. Tisstěno w Prostějowě v Kasspara Aorga 1556.“ Pak jest uveden začátek z tohoto spisku a v tomto začátku čtu: „V neděli na pondělí mezi hodinou vosmou a devátou, když šlo na den sv. Tomáše biskupa 29. dne mence Decembris, a tehdáž **luna** n e b m ě s í c na plně byl (atd.)“. Uvážíme li, kolik tisíc a tisíc tištěných i netištěných věcí od r. 1556 do r. 1817 existuje, a uvážíme-li, že ani potuchy nemáme o tom, co kdo z našich češtinářův (tedy i Hanka) před r. 1817 čítal, jistě panu Gebauerovi a jeho soudruhům ve sporu o RK soustrast vyslovíme i při slově „luna“.

Pan Gebauer jest vůbec — ve sporu o RK — učencem politování hodným. Ignoroval bych pana Gebauera, kdyby nešlo o **Rukopis Královédvorský**, o památku, kterouž bych — kdyby to šlo — k o j i l každé české novorozeňátko, aby všecka nová česká generace do sebe vsála toho ryze českého ducha, tu energii a sílu, poesii a krásu, kterýmiž převaluou většinou — přese všecky námitky učených i neučených tvorův a zvlášť „aesthetického“ rozboru páně Masarykova — RK dýše, k o j i l bych, pravím, RKým každé české novorozeňátko právě

v době, kdy nihilismus a atheismus, naturalismus a pseudorealismus, anarchismus a pseudosocialismus tou svou hrubou neotesanou nohou na smrť ušlapávají již i poslední zbytky nejušlechtilejšího idealismu. Nikdo na světě nesmí říci, že proti panu Gebauerovi vystupuji ve sporu o RK z pohnutek jiných nežli z těch ideálních, abych hájil drahocenný RK nevinně týraný i pravdu a vědu. Opětuji, že pan Gebauer jest nejvážnějším odpůrcem RK právě svou autoritou, o jejíž nicotnosti — ve sporu o RK — páně Gebauerovi slepí ctitelé ani potuchy nemají.

Pan Gebauer však má i ten věru do nebe volající hřích na svědomí, že svým výstupem proti RK měrou vrchovatou přispěl hanobiti a zhanobiti český národ právě u našich věčných a zapřísáhlých nepřátel. Poznal jsem to sám již několikráte na své vlastní uši právě v Německu; ba také za plavby po imposantním jezeře bodamském jsem se o tom bohužel přesvědčil, ve chvíli, kdy mysl i duch a srdce takřka tonou ve krasách a velebnosti Přírody.*)

Odbočil jsem poněkud; není divu.

---

*) Za hovoru na jezeře bodamském byl mi pan Gebauer pojmenován „čechischer Universität:-professor Neubauer oder wie er heisst".

Pan Gebauer, mluvě o proužcích RK (já o nich promluvím později též) praví: „Na téže stránce 2. zní řádek 19.: uí den boío. Slovo první jest necelé, má býti koncem slova, jemuž je předek „odříznut“ (vykladatelé doplňují to: prvý den bojová no). Vizme, jak veliká je prázdná prostora mezi řezem a uí. Nikde v celém RKém není mezery tak veliké uvnitř téhož slova Jak vyložiti velikou prázdnou prostoru, kterou vidíme zde? Výklad pravdě podobný není tu možný jiný než tento (nyní pan Gebauer pokračuje s tímtéž důrazem, jak i já zde naznačuji; co je zde však vytištěno proloženě, pan Gebauer otiskuje ležatě; co já zde otiskuji tučně, právě tak tučně otiskuje také pan Gebauer): písař psal na proužku již ořízntém, psal po oříznutí; psal směrem od řezu a nechal mezi řezem a prvními literami tohoto řádku prázdné prostory mnohem více, než jí jest kde jinde v RKém uvnitř slova celého a než by také zde býti mělo.“

Vybral jsem si tento příklad páně Gebauerových námitek dnes proto jen, že chci již dnes také příkladem ukázati na proužcích (zvlášť o nich mluviti budu,

pravím, později) na novou stránku páně Gebauerova studia RK.

Odpovídám totiž:

Protože RK jest památkou pravou, musí i neobyčejná prostorka před „uí“ míti svou přirozenou příčinu. Jest-li ona prostorka v polou slova (pr—vý) nemožna, pak příčina té prostorky nemůže býti jiná, nežli že to, co čteno jest „uí“, není koncem slova, nýbrž částicí samostatnou čímž se ona prostorka před slovem vysvětlí. Proto pak, že „vi“ nic není a „vy“ se sem naprosto nehodí, jest přirozeno, že vykladatelé RK dosud nesprávně vykládali (pr)vý den bojo(váno). Každý sám se může přesvědčiti, že v RK (jako v jiných památkách) „u“ a „n“ vyhlíží často či namnoze stejně neb i dokonce naopak (místo „u“ jest „n“ a místo „n“ jest „u“)*), tak že ona částice v RK, o kterou tu jde, není (pr)vý, nýbrž ni: ni den bojo— —; cf. v RK: Váleno deň prvý, váleno deň vterý, vícezstvie sě nikamo nekloni; bylo tedy již dva dny bojováno bez rozhodnutí vítězství. Částice pak „ni“ jest ryze pravidelná staročeská částice = ani.

*) Že mám pravdu, nejlépe čtenářům vysvitne z toho, že na proužcích je „skupina písmen“, kterou Nebeský četl „linhem“, pan Vrťátko čte „liuhem“ a pan Gebauer „buďto linhem nebo liuhem.“

Pan Gebauer tedy **musí** opustiti dosavadní výklad „(pr)vý den“ a **musí** přijati výklad můj, t. j. „ni den“, je li prostorka ve slově „pr vý“ **nemožna**.

VIII.

15. září 1892.

Také slova **posleda** a **prorada** jsou prý známkou nepravosti padělaného RK. Nemám sice přímého dokladu pro slovo **posleda**, ale protože hlavní věc ku **posleda** se vztahující budu potřebovati při slově **prorada**, zmiňuji se též o slově tom.

I. Není totiž pochyby, že při **tvaru** slova **posleda** máme na mysli **tvar** slov, jež ve mluvě lidu již ode dávna žijí (doklady též v češtině staré) a z jejichžto dlouhé řady na př. uvádím: nezpůsoba, neposeda, nenasyta, nemrava, neodbyta, neposlucha, nepozora, neústupa, nemotora, nestyda; ošusta, otrapa, protiva, ožrala, oškliva, ohyzda, ospala, pobuda, vejprava, dareba, ohava; louda, kulha, kokta, brepta, mluvka, ten člověk lživý jest ležka (ze st. češtiny; cf. mluvka); a k tomu ke všemu na př. i: vévoda, též: původa (původce; v horách ždárských).

II. Dosud, jakožto tvar analogický či lépe doklad bylo k posleda uváděno k posledou, což i Jungmann činí ve svém Slovníce. Ale to není správno; jeť k posledou jen vulgárním rozšířeným tvarem „k posledu“ právě tak, jako mutatis mutandis na př. k večerou, do polou, v polou, z prvou, do vrchou a snad i pochylou (nakloněně; ze mluvy lidu v severních Čechách, Čas. Č. Mus. 1864.); při tom poznamenávám, že Jungmann uvádí také „Posleda slove též od čtveráků na dobrou noc udílený políček.“

III. V RK jest „i kehdy docházéše posleda vojev“; kdo chce tedy ku tvaru posleda uvésti analogon, musí uvésti nohsleda, kterážto slovo jest už v Hájkově kronice a Veleslavínovi. —

V RK je scéna, kde Vestoň radí křesťanům, aby se vzdali Tatarům na milosť a nemilost; Vratislav jak tur jarý skočil, Vestoně za silná paže uchvátil a vzkřikl: „Prorado! Skvrno křesťan věčná! V záhubu chceš vrci dobré ludi?!“ Pan Gebauer nezná ze staré češtiny prorada = zrádce. Já také ne; známe: prorádce, zrádce, proradník, proradný, a staročeské prorada známe jen jako naše zrada a nikoliv zrádce. Proto pan Gebauer

žádá pro RK: prorádcě či zrádcě místo prorada.

Odpovídám:

I. Dejme, že prorada v RK jest utvořeno z proradný (ve stčeštině adj. proradný jest) asi tak jak ohava z ohavný či neruda z nerudný. Muhutnějšíť silou výrazu vždy vyzní: „Ohavo! skvrno křesťan věčná!“ než „Ohavný!“ či „Ohavníče! skvrno křesťan věčná!“ Totě jasno. A právě tak i „Prorado!“ Ale pro „proradný: prorada“ nemám důkazův a pouhou domněnkou nedokazuji pranic.

II. Stará čeština má: radný a proradný; rádce a pro-rádce; raditi a pro-raditi; stčeština má též rada (muž, který radí), nebylo by tedy nemožností: rada a pro-rada. Ale to jest jen má pouhá kombinace a tou taktéž nic nedokazuji.

III. V RK jest prorado t. j. vocativ k nominativu prorada. RK jest památkou pravou, tedy jest i tvar prorado (prorada) tvarem správným. Námitku páně Gebauerovu i v této věci totiž zavinili jen vykladatelé RK, kteří vykládali: prorada = zrádce. Já totiž nesouhlasím s tímto výkladem a pravím, že v RK prorada, o které jde, jest ryze pravidelným staročeským slovem za naše **zrada**.

V RK totiž jest:
Křestěné padáchu trapnú žízniú.
„Nevmožno nám déle žížniú tráti,
nevzmožno pro žízň vojevati!
Komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Tatarech milosti ždáti!“
Tako řěchu jedni. Tako druzi:
„Trapněje shynúti žízniú meča!“
„V porobě nám bude vody dosti!
Za mnú, kto tak smyslé!“ vece Vestoň.
„Za mnú! za mnú, koho vy žízň trápí!“
Tu Vratislav jak tur jarý skoči,
Vestoňa za silně paži chváti,
dě: „P r o r a d o! skvrno křesťan
věčná!
V záhubu chceš vrci dobré ludi?!
Ot Boha nám milost ždáti chvalno,
ne v porobě ot svěřepých Tatar!
Neroďte, bratřie, spěti v pahubu!
Přetrpěchom nejlútějej vedro,
Bóh ny sílil v rozharalé póldne,
Bóh nám sešle pomoc úfajúcím!
Zastyďte sě, mužie, takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete!
Vykládám:
1. buďto Vratislav přenesl abstractum z r a d o! na osobu, t. j. na Vestoně,
2. nebo Vratislav apostrofuje z r a d u
Ad 1. Čeština od jakživa přenáší abstracta na osobu: synu muoj milý, má kráso,

má útěcho; Rudolte, viero naše, rozpomeň se; ó jediná naděje všech věřících, spasiteli! ó kráso i chválo všech dóstojných děvic! Vaše Milost; ty's má láska jediná; příteli, ty's má spása; oznamuji (kněz na kazatelně) láskám vašim.

Ad 2. t. j. apostrofa zrady: Vedle abstracta z r a d o! jest abstr. s k v r n o: z r a d a jest (vykládám) skvrna křesťan věčná (snad narážka na zradu Jidášovu), nikoli Vestoň. Vratislav po nešťastných slovech Vestoňových (Za mnú! Za mnú!) apostrofuje z r a d u: „Zrado! bídná zrado! ty skvrno křesťan v ě č n á!“ a teprve snad nyní houkne Vestoňovi do tváře: „V záhubu chceš vrci dobré ludi?!“, načež ihned zas oslovuje křesťany: „Neroďte, bratřie, spěti v pahubu!“ Jest však ovšem úplné též možno: „Zrado! skvrno křesťan věčná! v záhubu chceš, bídná zrado, vrci dobré lidi?!“ Při tom na mysli totiž míti též musíme, že ku zradě před Vestoněm vybízeli také již jiní (viz cit. z RK) a tedy právě proto pak hrdinný Vratislav praví: „Zastyďte sě, mužie, takých řečí!“

IV. Domnívám se, že tu s p í š e abstr. z r a d a přeneseno na osobu právě tak, jak ihned následující s k v r n o. Zřím tu totiž tutéž individualitu mluvy lidové, která vysvitne z tohoto fakta:

Mám (již několik let) obyčejnou dvoukrejcarovou jarmareční písničku. Nikdo rozumný nebude tvrditi, že autorem té jarmareční písničky jsem snad já či že dokonce snad vznikla pod dojmem RK. Je to plod „poesie“ l i d o v é. V té písničce se opěvuje, jak mladý rytíř Vnislav unesl Juliánu, dceru rytíře Sukoráda. Sukorád se rozlítí, pronásleduje uprchlíky, dostihne je. „Milý s milou na koníčku (cf. Jahody v RKém) na polední prchají; . . . tam nahoře v tmavém doubí, tam se milý s milou snoubí, přísahu si obnovují, věrnost do smrti slibují. V tom jak Vnislav Julku líbá, houkne otec milenčin: Z a h y ň **zrádo, zrádo** č e r n á, u m ř i m e č e m z a s v ů j č i n! Padla rána — krev se leje, padla druhá — vrah se směje (atd.)“. T a k se vyjadřuje l i d. Při tom poznamenávám, že jsem již při své přednášce o RK koncem března 1890 v Umělecké besedě pražské přítomné tehdy (i nepřítomné) odpůrce RK výslovně upozornil, že si do libosti posměch mohou tropiti z toho, že RK také již i dokonce „hájím jarmarečními písničkami“. Ta písnička jest mi totiž věru tisíckráte milejší, nežli všecka od zeleného stolku učenost všech odpůrců ve sporu o RK.

V. Pan Gebauer musí ustoupiti od v ý kladu dosavadního t j. „prorada = zrádce“

a **musí** přijati výklad můj t. j. „prorada = r y z e p r a v i d e l n é staročeské p r o r a d a za naše **zrada.**

Také poznamenávám, že by si byl Hanka (H a n k a jest falsátorem RK) docela libovolně, sám ze sebe, utvořil z brusu nové slovo „prorada = zrádce“, ačkoliv právě a jmenovitě v oněch památkách, ze kterých dle výslovného označení odpůrcův RK byl Hanka pro RK čerpal, měl často a pravidelně prorádcě, zrádcě a prorada = zrada. Tím ovšem nedokazuji pranic, ale jen to konstatuji. —

RK byl padělán v době našeho národního probuzení a vlastenčení. Hanka (H a n k a jest falsátorem RK) prý si tedy v RK také z a v l a s t e n č i l. Praví pan Gebauer: „V o b s a h u pronikají idey národního vlastenectví, svobody a humanity. Idey tyto nejsou ve středověku neznámy, naopak vlastenectví politické důrazně ozývá se u Dalimila, humanita křesťanská u Štítného atd ; ale přece všude tu je spolu ráz středověku, kdežto v RK jest při tom ráz moderní.“ *)

Odpovídám jen toto :

V RK jsou líčeny turnaje na dvoře č e s k é h o knížete, který na tyto turnaje

*) Pan Masaryk „vlastenče. í“ RK vytýká zvlášť určitě.

byl pozval pány české. Pánové mají česká jména, terminologie turnajův jest česká, dcerka českého knížete má též jméno české, český kníže byl české rytíře pozval, aby zvěděl, kteří z nich mu budou nejlepší služby konati, kdyby vznikla válka s Němci, neboť „vezdy nám sůsedé Němci“ pravil český kníže; ano jeden z těch českých pánův i honosí se: „Praděd mój zbi diva tura, otčík zahna Němcev sbory!“ —— a přece **vlastenec Hanka** (Hanka jest falsatorem RK) napíše ve vlastenecském Rukopise Královédvorském, že při těch českých turnajích na dvoře českého knížete česká princezna českému rytíři — vítězi v českých turnajích — na hlavu vstavila **dubový** věnec **To** napíše vlastenčící falsátor RK v době, kdy **lípa** platila za posvátný strom Slovanův a **dub** za národní strom Němcův. (O věci této — dub a lípa u Slovanův a Němcův cf. na př. Čas. Mat. Mor. 1879.) Myslím, že by „vlastenčící falsátor“ z let 1817, z let našeho národního probuzení a vlastenčení, byl jistojistě napsal: věnec z lípového listí či leda věnec vavřínový nebo tak něco, ale nikoli: věnec z **dubového** listí.

IX.

30. září 1892.

Dnes opět ukáži na novou a též nehezkou vlastnost páně Gebauerovu ve sporu o RK.

Pan Gebauer totiž praví, že stčeština neměla interjekce „ajta!“ a poněvadž prý „ajta!“ jest v RK, tedy jest „ajta!“ známkou nepravosti RK. Pan Gebauer žádá pouhé „aj!“.

Odpovídám:

I. V RK jest pouhé „aj“ na těchto místech: Aj, ty Záboju; — aj, skočichu všici k Záboju; — aj, vystúpichu z úvala; — aj, Slavoji bratře; — aj, Záboji bratře; — aj, Luděče! — aj, Slavoji bratře; — aj, bratře, — aj, prudkost vyrazi Luděkem; — aj, ty zhovadilý; — aj, ty vraže; — aj, bratřie; — aj, Záboji bratře; — aj, bratře, aj, šerý vrch; — aj, tamo k hradu; — aj, vzhoru k hradu; — aj, k hradu voji tecte; — aj, pod nimi postavi sě muž k mužu; — aj, prúd Pražan přes zdi teče; — aj, řiče les řvániem; — aj, a vyjde duša z řvúcej huby; — aj, tu leže; — aj, všia Praha mlčie v jutřniem spaní; — aj, Polené oružie chvátajú; — aj, vládyky sěčné rány sěkú; — aj, vícestvie jesti Bohem dáno; — aj,

ty lese širý; — aj, obcháze junoše kol hrada; — aj, otvoři lovcu; — aj, ty slunce, aj, slunéčko; — aj, kněz káže poslu; — aj, oba spadesta; — aj, nastojte, Vneslav sražem s násep; — aj, hle, na sznojeném nebi mráček.

II. „A j t a“ jest v RK zase na těchto místech:

Kehdy paže jejú bieše dorostla i jejú umy protiv vrahóm i dorostáchu druzí bratřieci, a j t a, vši(ci) vyrazichu vz vrahy.

„Záboji bratře, ty udatý lve, neupúščej buřič u vrahy!“ A j t a, otvrže Záboj ščít, i v ruce mlatem, i v druhej mečem, tako i v přieč proráže dráhy u vrazech.

I tažechu (voji) přes veš deň i po slunci tamo k pachrbu. A j t a, sě valé dým po dědinách i po dědinách sténánie žalostivých hlasóv.

Vele Čtmír z zad uderiti na hrad, vele z přěda přeskočiti hradbu. A j t a, drva vysoko rostlá v hustotě pod skalú, přiklonichu k pevnej hradbě.

Běháše jelen po horách, po vlasti poskakova, po horách, po dolinách; krásná parohy nosi, krásnýma parohama hustý les proráže, po lese skákáše hbitými nohami. A j t a, junoše po horách chodíva.

Noc sě přěvalíše přěs pólnoci, pokročíše

k jutru šedošeru. Ajta, vece Výhoň knězu Oldře

Vece Výhoň knězu Oldře: „Ty ny vedi proti zlým Polanóm! Po tvém slově pójdem v pravo y levo, buď v před, buď v zad, u vše pótky lutś! Vzhoru! Vzmužte chrabrost bujných srdec!“ Ajta, kněz vzě prapor v mocnú ruku.

Netužte, kmetie, netužte, już vám travička vstává, tako dlúho stúpaná cuziem kopytem. Osenie sě zelená, proměnie sě vše. Ruče sě (vše) proměníše. Ajta, Beneš Hermanóv tajno lud v hromadu zve.

„Pomstu! Pomstu!“ — volá — „vším Sasóm pleniúcím!“ Ajta, hněvy uchvátichu krutostiú obě straně.

Váleno deň prvý, váleno deň vterý, vícestvie sě nikamo nekloni. Ajta, rozmnožie sě Tatar mnostvie.

Křestěné počechu utiekati, Tateré je lutým davem hnáti. Ajta, Jaroslav jak orel letě.

III. Zřejmo ze skupiny I, že falsator dobře znal správnou interjekci „aj“; z jakého důvodu tedy vytvořil by si falsator sám ze sebe nesprávnou interjekci „ajta“? Nevím. Snad to byl učinil z nerozumu, snad z libovůle, snad pro metrum, snad z bujnosti (aby badatelé měli co luštit) či snad z jiné ještě příčiny.

IV. Tvrdím, že v RK **není** interjekce „ajta“. Stojím totiž před veršem „ajta, sě valé dým po dědinách“. Již ve svém spisku Ad RK poukázal jsem právě na toto „ajta, sě valé dým po dědinách“. Proč není v RK — jak by dojista každý rozumný falsator napsal — „ajta! dým sě valé po dědinách“, když „ajta“ jest interjekce?

V. Pan Gebauer praví a tonem dojemným ujišťuje, že se důkladně připravil, dříve nežli proti RK vystoupil. To není pravda. Míti pan Gebauer byť i špetku dobré vůle, aby byl vůči RK spravedliv, byl by pan Gebauer pilně studoval „interjekci“ ajta. Chybu zde opět zavinili dosavadní vykladatelé RK a pan Gebauer, vzdor své učenosti a autoritě, onu chybu prostě přejal. Konstatuji totiž, že jako ve starých českých památkách vůbec, tak i v originále RK dle tehdejšího primitivního spůsobu psaní jsou jednotlivá slova psána tak těsně v hromadu, že často na prvý pohled zdá se, a někdy jest i věru tak, že vše psáno jedním dechem. Jednotlivá slova jsou ve staročeských památkách (také v RK) tak těsně sražena, že po stránce grafické často činí celek a čtenář někdy namáhavě musí luštiti onu sraženinu slov či písmen Takovou sraženinou jest

v RK i „ajta“, kteréž nic jiného není nežli „aj, ta . . .“, tedy prostá a správná interjekce „a j !“ (jak žádá ze stčeštiny pan Gebauer) a slůvko „t a“.

Vykládám totiž:

V originále RK jest a j (skupina I.) a „a j t a“ (skupina II.). V RK „a j t a“ jest p o u z e tam, kde má význam: **aj, tu** . . . . V RK n i k d e není a j t a, kde bychom žádali prosté a j. Naproti tomu zase pouhé a j v RK jest v š u d e tam, kde má místo prosté aj. N i k d e v RK není na př. „ajta, Záboji“ či „ajta, Slavoji“. V RK však také n i k d e není ani jediné místo, kde by možno bylo čísti a j t a, t u : . . . . Slovem: „ajta“ v RK nic jiného není, nežli naše: aj, tu . . . (aj, tehdy — či tak něco)

Čtenáře prosím, aby laskavě sám pozoroval obě zde tištěné skupiny I. a II a přesvědčil se, že mám pravdu, pravím-li, že „ajta“ jest „aj, tu . . . . (či tak něco)“; stručný totiž výklad slůvka „ta“ i vše ostatní, co k páně Gebauerovu „ajta“ potřebuji, ponechávám na příště. Žádným způsobem však v RK není interjekce „ajta!“ a praví-li to pan Gebauer přece, tedy tak praví pouze na škodu svou a nikoliv na škodu RK.

X.

18. října 1892.

Konstatoval jsem tedy, že v RK nikde nic není jako na př. „ajta, Záboji“ či „ajta, Slavoji“ a že v RK nikde nic není jako na př. ajta, tu se děje či tu se stalo to a to; v RK všude, kde jest imputované „ajta“, toto „ajta“ má smysl: „aj, tu .... (či tak něco); slovem: konstatoval jsem, že v RK jest „aj, ta....“ a nikoliv „ajta“.

Co jest asi toto slůvko „ta“?

Z několika svých myšlének o tomto slůvku dnes uvádím jen tuto:

Stará čeština měrou přehojnou užívá rčení „v ta doba“ (plurál) t. j. naše: v ty doby, v ty časy, tehdy, na př.: „A tu běchu jedni slúpi velicí stklenní, jimžto svatý Petr s svými učenníky stojě sě divieše. V ta doba pojide čná žena počestná žebříci“. Toto „v ta doba“ jest mutatis mutandis patrně týmž tvarem, jako známé na př. mraka, oblaka, hora, luka, sádka, patka, křižovatka, Hradčana či méně známé na př. Senomata (ves Senomaty, archiv Rakovnický, mluva lidu) stromka (na prosté tabulce u pražských Olšan), Dvora (na tabulce vesnického povozu jsem uzřel), červánka. Vedle „v ta

doba“ stčeština má také: v t a doby, ano i: v t a dobu. Ve mluvě lidu právě a jmenovitě při určení času předložka jest vynechávána: V ty časy = ty časy; v tu dobu = tu dobu; v ten čas = ten čas; novou neděli (v —), novej rok (na —, o —); toho příklady jsou přehojny a známy. Ale však ve mluvě obecné nejen předložka, nýbrž i „doba, čas, chvíle (atd.)“ jest vynecháváno; toho jasným dokladem jest nejlépe naše i stčeské: t u t. j. v tu dobu, v tu chvíli; právěť mluva obecná libuje si vždy a všude ve stručnosti a krácení a komolení právě při slovech č a s t o užívaných. Domnívám se tedy, že i t a snad jest asi zkrácené „v t a doba“ (v t a doby, v t a dobu), jako t u jest místo „v tu dobu“ či „v tu chvíli“.

Mám-li pravdu tímto výkladem čili nic, na tom ovšem nesejde; vyslovuji pouze myšlénku. A právě tak, jako my máme „t u“ časové i místní (aj, tu vece, aj, tu leží), jest patrně i „ta“ časové i místní; cf. naše t a m a slovácké t a: na př. ve slovníčku ku slováckým Spevům Sáma Chalúpky jest: „Ta = dahin. — Tam = dort.“; Moravané pak říkají: t a h l e = t a m h l e. —

Pan Gebauer — m u s í m ř í c i — zuby nehty se drží interjekce „ajta!“.

Uvádím:

I. Jungmann ve svém Slovníce píše:

„AYTA, (*AITA) (r. ay et t) = ay. Aita wece Wyhoň. Rk. Kral. 2. Aita kniez wzie prapor. Ib. et. saep.“ Naproti tomu však při částici „Ta“ Jungmann ve Slovníce píše: „*TA, místo neb dobu znamená, den Ort oder die Zeit auszudrücken, da. Ai ta uece Vihon kniezu Oldrie (t. ay tu wece atd.). Rkp. Kr. 2. Ai ta kniez wzie prapor. Ib. Ai ta sie uali dim po diedinach. Ib 42. Ta drak přišed do města. Příkl. z kron. ms. Slovacis hodie in usu. Keď gá z tato půjdem, t. odtud to, von hier, von da. Pjs. sl. 35. Přijdúce ta, t. tam, dahin. Baiz. 61. — § Perfectam actionem significat. Ta umřel, er starb (hin). Slc. Ta ho našli, sie haben ihn aufgefunden. Plk. — § = pryč, weg. Ta gdi! gehe weg. Ib. (slc.) Ta já puojdem, ta gá atd., t. pryč. Pjs. slc, (Šaf).“

II. Šafařík ve svých Počátcích mezi citoslovci uvádí: „aj, aj hle, aj ta, na př. aj bratře, aj ta wece Wýhoň, aj hle mráček. RK“. Ve stati pak o příslovcích Šafařík v týchž Počátcích píše: „ta (tehdá, tam): jakž to řekla, ta je neuzřechu. Pass (= Passionál musejní; pozn. spis.); aj ta wece. RK (= Ruk. Královédvorský; pozn. spis.).“

III. **Hanka** (Hanka jest falsatorem RK) v prvním svém vydání RK r. 1819 vedle původního staročeského textu RK má svůj

text novočeský, v němž každé „ajta“ z RK jest přeloženo: Ay tu; na příklad z originálu věrně přepsané „aita Jaroslau iak orel letie“ Hanka na druhé straně své knížky překládá „Ay tu Jaroslaw gak orel letěl“.

Tak, pravím, Hanka sám roku 1819. překládá „ajta“ z RK.

IV. Šembera ve svém spisku „Kdo sepsal Kralodvorský rukopis r. 1817?“ píše: „1. Slova do roku 1815 neznámá, ježto se shledávají jedině v básních Svobodových tehda sepsaných a v epických básních Kralodvorského Rukopisu. První takové slovo do r. 1815 ve spisech českých a vůbec slovanských neslýchané jest interjekce „Ajta“. Vyskytuje se ponejprv ve Svobodově Sonatě Dominikovi Kynskému . . . . . Jungman vysvětloval čtenářům Ody Svobodovy na mír Evropy slůvko „Ajta“ latinským: Ecce (Slovesnost 1820. str. 9.) a Hanka v prvním vydání Kralodvorského Rukopisu r. 1819. slovy: „Aj tu“. V slovníku svém nepřivádí Jungmann k této interjekci ani jediného dokladu ze spisů českých, leč z Kralodvorského Rukopisu.“ *)

*) Šemberovi stala se tu nehoda, že zde uvádí Svobodovo „ajta“ z roku 1815 (RK byl objeven 1817), ale pak ve zvláštním dodatku k tomuto svému spisku konstatuje Šembera, že v citované Ódě z roku

V. **Hanka** (Hanka jest falsatorem RK) ve svých Starobylých Skládáních r. 1818, před prvním svým otištěním RK (r. 1819) podává ukázku pravopisu RK a píše tam: „Ai ta kniez wzie“ tedy nikoliv: aita.

O tom všem (I—V) pan Gebauer buďto ví, ale nedbá, anebo neví. Neví-li, pak — slušně řečeno — jest neslušností tvrzení páně Gebaurovo, že se pan Gebauer svědomitě připravil, nežli vystoupil proti RK; ví-li pan Gebauer o věcech, o které tu (I—V.) jde, pak pravím: Pan Gebauer, odpovídaje v „Athenaeu za sporu o RK, napsal o jednom ze svých vynikajících odpůrců v i s naznačeným důrazem: „Pan X. (jména z úcty k onomu odpůrci neuvádím; pozn. pisatele těchto článků v „Čechu“.) ... dopouští se hrubé nepravdy; ovšem kdyby si tou nepravdou nepomáhal, nemohl by provésti založený na ní důkaz ad absurdum; ale v tom právě záleží X—ova vina, že buduje svůj důkaz na podložené nepravdě a to velmi nepěkně charakterisuje jeho methodu. Vím, že si tak pomáhají někteří pseudokritikové; ale do pana profesora (G) nikdy jsem se nenadál počínání takového.“

1815 vůbec není „ajta“ a že „ajta“ vyskytá se teprve po r. 1817.

Činím závěrek:

Když sám panem Gebauerem objevený falsator RK již r. 1818. v ukázce RK a pak r. 1819. v prvním přepisu celého RK jasně a neomylně ukazuje, co jest jeho padělané „ajta“ v jeho vlastním falsifikátu, pak pan Gebauer musí přijati vlastní výklad falsatorův a pak pan Gebauer musí tedy svou interjekci „ajta“ zavrhnouti.

XI.

16. listopadu 1892.

Pan Gebauer slavnostně ujišťoval, že dříve nežli proti RK vystoupil, studiu RK věnoval péči svědomitou nejen contra, nýbrž i pro. To není pravda. Připouštím, že pan Gebauer snad až dosud myslí či že jest až dosud snad i přesvědčen, že studiu RK věnoval péči slušnou a náležitou, ale nevěnoval. Pan Gebauer vidí v RK velmi mnoho věcí, které tam nejsou, a nevidí tam věci, které tam jsou; a to není hezké při takovém učenci a při takovém znalci staré češtiny, jakým jest, či chce býti právě pan Gebauer.

Věc, o které promluvím ve stati dnešní, v podstatě jest už sice v mém spisku. Ad

RK z r. 1886., ale dnešním výkladem tam ten výklad zdokonaluji; věc ve všem všudy hlavní, táž jest. Při tom poznamenati neváhám, že výzpyt, o který dnes jde a o který šlo již v mém Ad RK, jest výzpytem z mých nejdůležitějších výzpytův o RK, alespoň dle úsudku mého. Tvrdím totiž dnes už naprosto určitě, že **v RK není předložka „iz“** (z) a to jest velice důležito. Odkazuji totiž na svůj Ad RK a pravím:

Nejstarší (nám alespoň známý) tvar naší nynější předložky „z“ byl „iz“; je to totéž „iz“, které někteří Slované dosud mají ve své řeči. Činím rozdíl mezi předložkou „iz“, na př. iz Zagreba: ze Záhřeba, a mezi předponou „iz“, na př. izjaviť: zjeviti či vyjevit, Izbraslav: Zbraslav. V RK — dle dosavadního mínění — jest „iz“ na čtyřech místech, a sice: 1. ot zad na skalnatý lom iz loma všě kamenie na Němce vrhú; 2. i blížíše sě voj k úvalu, iz úvala vzhoru v dúbravu; 3. aj, řičě les rváním iz úvala jak by hory s horami válely; 4. vyrazichu jako oheň z země tamo k chlumku iz Tatar přemnožstvie.

První „iz“ jest v Beneši; druhé a třetí „iz“ jsou v Čestmíru; čtvrté „iz“ v Jaroslavu. Mimo tato čtyři „iz“ však předložka „z“ jest v RK vyjádřena ještě — napočítal

jsem — 39kráte předložkou „z“, 8kráte tvarem „ze“ a 3kráte fonetickým „s“ t. j. „z“, které, jsouc vysloveno, zní „s“ a tak jest pak i napsáno; na př. v originále RK jest: S črna lesa vystupuje skála, místo: Z črna lesa; takovým pravopisem totiž píše písař „neumělý“ a „písařem neumělým“ jmenovitě jest lid každého národa, tedy i českého.

Za svého studia RK stanul jsem i při tomto „iz“ v RK, ačkoliv o něm za sporu o RK ani řeči nebylo; stanul jsem u tohoto „iz“ v RK netoliko proto, že substantivná předložka „iz“ dle dosavadního vědomí jest pouze v RK a v EJ (Evang. sv. Jana) a jinde ve staročeských památkách nikde, nýbrž stanul jsem u tohoto „iz“ v RK jmenovitě proto, že mi na mysl přišlo, že toto „iz“ vůbec ani není starodávnou předložkou „iz“, nýbrž „—i z—“.

Řekl jsem již dříve, že i staré české památky jsou psávány takřka jedním dechem, tak že často jednotlivá slova či celá jejich řada jest jedinou slitinou, jež někdy velice pečlivé a někdy velice namáhavě musí býti luštěna. Tak se věc má i s těmito „iz“ v originále. Pátráním pak zjistil jsem, že ve všech transkripcích RK — a byla jich slušná řada, jež jsem prohlížel, „iz loma“ nepřepisuje žádný transskriptor; každý pře-

pisuje: ot zad na skalnatý lom i z loma vše kamenie na Němce vrhú; zároveň poznamenávám, že „i“ v RK jest netoliko naše „i“, nýbrž a častěji naše „a“, tedy „i z loma“ jest naše „a z lomu“; pan Vymazal přepisuje: i s loma. Tím způsobem zbyly mi tu v RK pouze tři „iz“ t. j. iz úvala I., iz úvala II., iz Tatar.

Pátrav dále, poznal jsem, že J. Jireček rozdělil též: iz úvala I. t. j. blížíše sě voji k úvalu i z úvala vzhoru: k úvahu a z úvalu vzhůru; zbyly mi tedy v RK pouze dvě „iz“ t. j. iz úvala II. a iz Tatar.

Posléze jsem poznal, že Šafařík ve svých Počátcích zná z RK pouze jediný příklad pradávné předložky „iz“, a sice v i z T a t a r; rozdělil tedy Šafařík též iz úvala II, tak že mi v RK zbylo ze všech čtyř „iz“ pouze jediné t. j. i z T a t a r. O tom o všem promluvil jsem poněkud obšírněji ve svém Ad RK.

Poslední pak „iz“ t. j. i z T a t a r vykládal jsem tenkráte ve svém Ad RK tak, jakoby ke chlumku byli vyrazili i Tataři to jest jakoby k chlumku bylo vyrazilo i z Tatar přemnožství. Ale to není správno. Pozdějším úsilovným přemýšlením o iz Tatar (neboť jsem vždy cítil, že onen výklad mne v mém vnitru neuspokojuje) přišel jsem totiž k výkladu tomuto:

Příslušné místo RK, jehož k výkladu zde jest potřebí, toto jest:

I u povodniu sich Tatar lútých
kolébáše sě voj křesťan střědem,
úsilno sě drúce k sěmu chlumku,
na němž Máti Božia divy tvoří.
Vzhoru, bratří, vzhoru! vola Vneslav,
uderi svým mečem na ščít střiebrn
i chorúhvú výš nad hlavú toči.
Vše sě vzmuži, vše v Tatary vnoči.
Srazichu sě v jednu sílu silnú,
vyrazichu — jako oheň z země —
tamo k chlumku iz Tatar přemnožstvie.

Vykládám:

Středem vojův tatarských, jež krajinu zaplavili jako povodeň, drali se křesťané ke chlumku. Chlumek byl již z obvodu tatarských vojův a chlumek byl cílem křesťanův. Dostanou-li se křesťané ke chlumku, dostanou se také z té tatarské povodně. Vneslav dodává křesťanům statečnosti. Křesťané se vzmuží, vrazí v Tatary, srazí se v jednu sílu silnou, vyrazí (jako oheň ze země) tamo k chlumku a — z Tatar přemnožství (i — z Tatar přemnožství) t. j. křesťané — obklíčení Tatary — srazili se v jednu sílu silnou, vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku a (vyrazili) z Tatar

přemnožství. Křesťané srazili se v jednu sílu silnou, vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku a z Tatar přemnožství (i z Tatar přemnožství). Cf. n a p ř í k l a d: Jsem na nádraží; něco vyvedu; zřízenci dráhy se sbíhají, obklopují mne a dorážejí na mne; jsem v úzkých; spásu zřím jen v útěku; tam jsou otevřená vrata, dostanu-li se k těm vratům otevřeným, snad mám vyhráno; i vzmužím se, vyrazím (jako oheň ze země) k tam těm vratům a — z nádraží. Ostatně pozorný čtenář pozná, že mým výkladem ani se nemění smysl příslušného místa z RK s dosavadním „iz“ = „z“ t. j. vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku z Tatar přemnožství; jediný formální rozdíl ten jest, já že vykládám: vyrazili tamo k chlumku a (tím též) z Tatar přemnožství. Také při pouhém „z“ (iz) postrádám snad i spojení veršův na příslušném místě RK t. j. mám „srazili se v jednu sílu silnou, vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku z Tatar přemnožství“, kdežto bych při pouhém „z“ (iz) snad očekával „srazili se v jednu sílu silnou, vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku a vyrazili z Tatar přemnožství“, jak jest při výkladu mém: srazili se v jednu sílu silnou, vyrazili (jako oheň ze země) tamo k chlumku a z Tatar přemnožství (i z Tatar přemnožství).

Buď jak buď, každý soudný jistě pozná i uzná, že můj výklad jest naprosto přirozený a eo ipso tedy pravděpodobný.

XII.

25. listopadu 1892.

Můj výklad: „Srazichu sě v jednu sílu silnú, vyrazichu — jako oheň z země — tamo k chlumku i z Tatar přemnostvie“ (místo: iz Tatar) jest výkladem nejen přirozeným (ne nuceným), nýbrž i docela a jedině správným. Nezní to sice skromně, ale jest to pravda. „Staroslovanská“ předložka „iz“, o kterou při „iz Tatar“ jde, není v RK odůvodněna ničím na světě; předložku „iz“ v RK zřeli původní vykladatelé proto jen, že znali předložku „iz“ ve slovanštině vůbec, a pozdější vykladatelé proto, že znali leda ještě předponu „iz“ při několika slovesech (izjavit) či při dvou při třech jménech vlastních (Izbraslau). Celkem bylo „iz“ ve staré češtině známo jen z RK, z EJ (Evangelium sv. Jana), z listin otištěných v Erbenových Regestech, ze Gloss Řehořských a dle Šafaříka „snad i v Alx.: střely i(z) samostřěla, totiž: z věží v s“.

V Erbenových Regestech jsou však pouze vlastní jména: Izbud a Izbraslau z r. 1115 a Isdata z r. 1183; Izgorelik a Izuestouicih jsou prý falsa.

Ve Glossách Řehořských pak není též ani jednou předložka „iz“ (před substantivem), nýbrž 9kráte pouhá předpona, na př. izjavi sia. V Alx. (Alexandreis) také není „iz“; příslušné totiž verše jsou: „Taky sye tu krzyk byl stworzyl — Ande kony wtyesknye ryechzy — Ameczy wodyeny skrzyechzy — Ande zluczyst negedna strzyela — Wynde yssamostrzyela“ t. j. buďto: „z lučišť nenejedna střela vyjde i (z) samostříla“ t. j. nejen z lučiště vyjde nejedna střela, nýbrž nejedna střela vyjde i ze samostříla či snad spíše: „z lučišť nejedna střela vyjde, i samostřela“ t. j. nejen z l u č i š t nejedna střela vyjde, nýbrž vyjde i nejedna s a m o střela (střela vymrštěná ne z lučiště, nýbrž v válečného přístroje). Buď jak buď, v Alex. také není předložka „iz“. Zbývá tedy „iz“ jen z RK a z EJ, ačkoliv jsem „iz“ nalezl též ve slově „izmizáše“ v Životě Josefově dle transkripce páně Vrťátkovy v Čas. Čes. Mus. 1862. t. j.: a ženskými znameními izmizáše (druhý rukopis má: znameními hmyzáše; třetí rukopis: znamením hmyzáše); nemaje však originálu, toto „izmizáše“ pouze konstatuji jmenovitě proto, že se o něm ani

sám pan Gebauer ve své obraně „předložky iz“ v EJ (r. 1881) ani slovem nebyl zmínil; proč? bezpochyby proto, že o něm nevěděl.

Zbývá tedy, pravím, pouze RK a EJ. Podle originálu jsou v RK čtyři „iz“; podle snad všech transskriptorův mimo J. Jirečka a Šafaříka jsou v RK tři „iz“; podle J. Jirečka jsou v RK dvě „iz“; podle Šafaříka jest v RK jediné „iz“ („iz Tatar“); podle mne není v RK ani jediné „iz“, nýbrž ona všecka čtyři „iz“ = „—i z—“. Mimo to konstatuji, že Šafaříkovo „iz Tatar“ jest v RK v básni „Jaroslav“ a že tato báseň „Jaroslav“ nemohla býti dříve napsána nežli r. 1241, protože jest v ní líčen boj u Olomouce r 1241; kdyby tedy pěvec „Jaroslava“ byl svou báseň napsal ihned po bitvě (ale nenapsal), bylo by Šafaříkovo „iz“ teprve z r. 1241. Mimo to „Jaroslav“ jest tak řečenou nejmladší básní RK a bylo by v ní tedy „starodávné iz“, kdežto tak řečené nejstarší básně RK jsou bez „iz“; vůbec všecek ostatní RK měl by přes 50 z a ze proti jedinému a k tomu „nejmladšímu“ „iz“ v „iz Tatar“; to naprosto není ani pravděpodobno ani správno. A potřebovati básník v „Jaroslavu“ snad „iz“ pro metrum (slabiku), byl by jistě užil rozšířené před-

ložky „ze“ právě tak, jak učinil v ostatním RK. Zároveň pravím, že nikterak nechci říci snad, že prastará čeština vůbec neměla předložku „iz“, pouze tvrdím, že „iz“ není v RK.

Řekl jsem také, že tento můj výzpyt, že totiž v RK není předložka „iz“, jest (alespoň po mém úsudku) z mých nejdůležitějších výzpytův o RK vůbec. Věc jest celkem tato:

Bylo koncem března 1886, když jsem nabyl přesvědčení, že v RK není předložka „iz“, nýbrž všude „— i z —“. Poznav to, věnoval jsem pozornost Evang. sv. Jana. Toto EJ, prý nejstarší česká památka, bylo památkou totiž jedinou, kde bylo „iz“ jako předložka před substantivem. O tomto EJ prof. Šembera tvrdil, že jest falsum a pan Gebauer toto EJ r. 1881 obšírným spisem proti prof. Šemberovi hájil a dokazoval, že EJ jest památkou pravou. Já pak, vzav toto EJ tehdy (koncem března 1886) do ruky a poznav v něm 11 „iz“ jako předložku substantivnou a 2 „z“ v násloví místo očekávaného iz“, usoudil jsem, že EJ jest falsum. Usoudil jsem, že falsator EJ t j. **Hanka** (Hanka jest falsatorem RK), nerozuměv sraženinĕ „iz“ v RK, taktéž (jako jiní) se domníval, že jest v RK „staroslovanské“ či

„prastaročeské“ iz = z (ze); usoudil jsem, že tedy **Hanka** — právě na základě tohoto nijak nepochopeného „iz“ v RK — tím spíše dal samé **substantivné** předložky „iz“ do „nejstaršího českého zlomku EJ“.

Tuto nepravost EJ usoudil jsem (z onoho Hankou nijak nepochopeného „iz“ v RK) vzdor tomu, že sám pan Gebauer (učenec prvého řádu, autorita non plus ultra, nejlepší znatel staré češtiny atd.) obšírným spisem proti prof. Šemberovi dokazoval r. 1881 pravosti EJ. Má víra v nepravost EJ byla tenkráte (koncem března) tak pevná, že jsem J. V. Fričovi (s nímž jsem se byl toho dne sešel nejdřív a jemuž prvnímu jsem byl vše vyprávěl) byl k jeho poukazu na páně Gebauerovu obranu EJ odvětil, já že ve pravost EJ věřiti nebudu, byť i v ní věřil všecek svět. Za několik měsíců v potom chemická zkouška EJ skutečně dokázala, což uznal i sám pan Gebauer, že **EJ jest falsum**.

Ve svém spisku Ad RK 1886 zmínil jsem se o této věci též a veřejně jsem již i tam pojmenoval J. V. Friče jako svědka, a sice jej proto, že byl veřejně znám a též prvý, s nímž jsem o věci byl mluvil. Ten

kráte byl J. V. Frič ještě živ, dnes jest už mrtev; nemohu se tedy dnes dovolávati svědectví J. V. Friče, ale konstatuji, že jsem se svědectví J. V. Friče v této věci dovolával koncem března zase r. 1890 večer v Umělecké besedě pražské, kdež jsem v literárním odboru měl přednášku o RK a kdež také tenkráte J. V. Frič jako předseda liter. odboru byl přítomen a pravdu mých slov o této věci byl přede všemi posluchači potvrdil. Že tomu věru tak, dosvědčí mi zase jistě hodnověrný svědek pan M. Lerch, člen české Akademie věd a docent mathematiky na vysokých technických školách pražských, jenž byl oné mé přednášce v Uměl. besedě též přítomen a jenž se mi — není tomu dávno — za soukromé rozmluvy sám ze sebe laskavě byl nabídl, že mi tehdejšího (v Um. besedě) J. V. Fričova svědectví kdykoliv a kdekoliv ochotně potvrdí.

Slovem: Hanku pan Gebauer označuje jako padělatele RK i EJ. Jest to možná? **Není.**

Domnívaje se, že jsem mluvil dosti srozumitelně, ponechávám čtenáři, aby si jednotlivé závěrky ve věci, o kterou jde, laskavě učinil sám. Já jen tuto stať končím poznámkou, že jest při takovém učenci, jakým jest či jakým chce býti pan Gebauer, opravdu právě tak smutno jako

žalostno, že pan Gebauer falešné památky hájí a pravé památky že šlape nohama. Zřejmo, že oběma pan Gebauer rozumí stejně pěkně.

XIII.

9. prosince 1892.

V RK jest i slovo **vražba**. Pan Gebauer zatratil i slovo toto, řka mimo jiné, že das Wort v r a ž b a = M o r d ist im Böhmischen nicht nachweisbar a že statt dessen sagte man und sagt man v r a ž d a. To praví pan G e b a u e r.

Moje filosofie při mém studiu RK a tedy také při slově v r a ž b a jest však velmi krátka: Protože RK jest památkou pravou, tedy jest i slovo v r a ž b a slovem pravým; jestliže pak m y tomuto slovu nerozumíme, tedy jest to chybou naší a nikoli chybou RK. Úsilno tedy jsem studoval a přemýšlel a vypřemýšlel jsem a vystudoval toto:

Na porozuměnou věci, o kterou jde, musíme především a bedlivě pozorovati všecku s i t u a c i, pro kterou slovo v r a ž b a jest rozhodno. Příslušné a jistě č a r o k r á s n é místo — z boje křesťanův s Tatary — v RK zní:

Deň sě rozhořieva na poledne.
Křesťné padáchu trapnú žízniú,
vypražená ústa otvieráchu
pievše chrapavě k Matěři Božiej;
k Niej svá umdlá zraky obracéchu,
žalostivo rukama lomíchu,
ot země do oblak teskno zřiechu.

„Nevzmožno nám déle žízniú tráti!
Nevzmožno pro žízň vojevati!
Komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Tatarech milosti žádáti!“

Tako řěchu jedni; tako druzí:
„Trapuěje shynúti žízniú meča!
V porobě nám bude vody dosti!
Za mnú! Kto tak smyslé!“ vece Vestců,
„Za mnú! za mnú! koho vy žízň trápí!“

Tu Vratislav jak tur jarý skoči,
Vestcňa za silně paži chváti,
dě: Prorado! Skvrno křesťan věčná!
V záhubu chceš vroci dobré ludi?!

Ot Boha nám milost žádáti chvalno,
ne v porobě ot svěřepých Tatar!
Neroďte, bratřé, spěti v pahubu!
Přetrpěchcm najlutějej vedro,
Bóh ny sílil v rozharalé poledne,
Bóh nám sešle pomoc úfajúcím!

Zastyďte sě, mužie, takých řěčí,
ač sě hrdinami zváti chcete!

Pohynem li šíznú na sěm (tom) chlumcě,
smrt sě (tato) bude Bohem zaměřena;
vzdámy-li sě mečiem našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy!
Mrzkost jest poroba Hospodinu,
hřiech v porobu samochtiec dáti žiju!
Za mnú pojďte, mužie, kto tak smyslé!
Za mnú! před stolec Máteřě Božiej!"

Jide za niem množstvie k kaple světěj.
„Vstaň, o Hospodine, v hněvě svojem
i povyš ny v krajinách nad vrahy!
Vyslyš hlasy k Tobě volajúce!
Oklúčeni smy lutými vraby.
Vyprosť ny z osidl krutých Tatar
i daj svlaženie útrobám našim.
Hlasnosnú obět Tobě vzdámy.
Potři v semiech našich nepřátely —
sbladť je u věk a věky věkcma!"

Aj hle! na vznojeném nebi mráček!
Vzdujú větři — zahučie hrom strašný —
chmuráše sě tuča po všem nebi — —
blsky rázrás bijú v stany Tatar —:
hojný přieval pramen chlumský sživi.

Na prvý pohled znáti ze všeho, že slova „pohynem-li" a „smrt"

spolu korrespondují a že spolu korrespondují též slova „vrahóv“ a „vražba“. Věta pak „vzdámy li sě mečiem našich vrahóv, sami vražbu nad sobu spáchámy“ zní po našinsku: „vzdáme-li se mečům našich vrahův, sami vražbu na sobě spášeme.“ Zde tedy jde o to, 1. jaký jest význam spolu korrespondujících obou slov „vrah“ a „vražba“ a 2 jakým tvarem slovo „vražba“ jest.

Pan Gebauer místo vražba žádá vražda = Mord. J. Jireček vykládá „vražba“ dle staropolského slova „wrożba“ = krevní msta = Blutrache. S tímto J. Jirečkovým výkladem však nebude ovšem nikdo souhlasiti, nesouhlasí s ním tedy ani pan Gebauer a má dobře. Proto také otiskl jsem všecko příslušné místo z Jaroslava RK, jen aby tedy každý sám poznal, že o nějaké krevní mstě tu skutečně nemůže být ani řeči.

Bedlivý však pozorovatel taktéž pozná (a já to potom ukáži), že tu též ani o vraždě (Mord) není řeči, a proto v RK není vražda, nýbrž vražba. Praví li však pan Gebauer neobyčejně naivně, že das Wort vražba = Mord ist im Böhmischen nicht nachweisbar; statt dessen sag'e man und sagt man vražda, tedy konstatuji, že Hanka (Hanka jest falsatorem RK)

ryze pravidelné staročeské slovo „vražda“ velmi dobře znal již před r. 1817, jak ukazují jeho Starob. Skl., kdež Hanka před nálezem RK otiskuje památky, ve kterých „vražda“ se vyskytuje nejednou; nelze tudy pravdě podobně domnívati se, že by padělatel v době, kdy známosť o staré češtině byla ještě v plénkách, byl vymyslil si nazdařbůh slovo pro týž pojem, pro který v památkách pravých měl častěji po ruce slovo již hotové, zaručené a správné. Vražba jest vůbec něco jiného nežli vražda a z toho, že dosavadní vykladatelé RK vražbu vykládali jako vraždu, přece nikterak nenásleduje, že pan Gebauer smí prostě přejati chybu cizí a z cizí chyby pak činiti výtku RK. To věru není vědecké jednání a u pana Gebauera, jenž má býti badatelem naprosto samostatným, takové „studium“ zvláště není hezké.

J. Jireček o slově vražba praví: „Posud žádný z vykladatelův slovu tomu nerozuměl, maje za to, že jest tu mýlka, totiž že místo vražba čísti sluší vražda, ačkoli se tím myšlénka básně nikterak nevysvětluje. Tak vykládal vražbu Jungmann, tak Výbor I. a všickni překladatelé. Zejména hr. J. M Thun vražbu překládá Selbstmord, a Thun užíval pomoci Palackého i Šafaří-

kovy, tedy prvních za jeho doby znatelův staré češtiny.“ Potom J. Jireček v r a ž b u z RK stotožňuje se staropolskou atd. w r o ž b o u = krevní msta, Blutrache, avšak o t v a r u slova v r a ž b a J. Jireček n i c nemluví; jen ve slově „vražba“ zří asi týž význam, který zří ve stčeském „zavražditi se (k někomu)“ t. j. asi „počnouti nepřátelství proti někomu.“ Pan Gebauer pak, odpovídaje J. Jirečkovi v Archivu für slav. Phlg. praví zase (bez naznačeného důrazu), že das altpoln. wrożba u. sw. w ä r e e i n w i l l k o m m e n e r B e h e l f z u r E r k l ä r u n g d e r W o r t f o r m vražba im Jar(oslav), wenn sie hier auch die altpolnische Bedeutung „Blutrache“ haben könnte.

Zmatek nad zmatek. Ze všeho pak zmatku pozze to jest jasno, že vražba v RK není Blutrache a že pan G e b a u e r při slově vražba nerozumí ani jeho významu ani jeho tvaru.

V r a ž b a jistě nic jiného není (pokud jde zatím jen o t v a r), nežli substantivum verbale utvořené ze slovesa příponou —b a. Čeština od jakživa libuje si v takovýchto substantivech Ze staré češtiny z dlouhé řady jen uvádím na př. nám již nezvyklá: sočba, sečba, litba, kradba, kolba, pišťba, chodba (chůze, chození); a každému pak jistě známo

jest na př.: prosba, hrozba, služba, tužba, řezba, řežba, palba, malba, honba, honitba, modlitba. Takových slov jest na sta (V Dodatcích ke Sl. Jurgm. i: pršba.).*)

V r a ž b a tedy jest substantivum verbale utvořené ze slovesa příponou —b a a slovesem tímto jest **buďto**: v r a ž i t i : v r a ž i t i : v r a ž - b a, **nebo**: v r a ž d i t i : v r a ž d i t i : **vražd ba čili foneticky vražba.** T o j e s t v e l m i d ů l e ž i t é.

Ve m l u v ě obecné totiž bláska „d“ mezi dvěma souhláskami v určitých případech bývá vynechávána; totéž platí o příbuzném „t“. Píšeme na př. p ř e j í ž d k a (vyjížďka atd.), avšak ve mluvě obecné zcela mechanicky v y s l o v í m e: přejíška (vyjíška atd,); čte li někde oko na př. slovo ž d b á n, mluvidla mechanicky vysloví ž b á n; ze h m o ž d i t i bylo by: hmoždba : hmožba;

*) Malá a snad ne nezajímavá vzpomínka: Na Jablonského pohřbu šel jsem s panem Polívkou, nynějším docentem s l a v i s t i k y na české universitě a zvlášť učeným odpůrcem RK. Tehdy za hovoru jsem vyslovil své podivení nad citlivostí češtiny, která příponou —b a tvoří substantiva ze sloves nejen z kořene, nýbrž i z infinitivu po odvržení pouhého „i“. Pan Polívka dal se mi do smíchu co prý mi to napadá. Uvedl jsem tedy — mimo modlitba — h o n b a a h o n i t b a; pan Polívka, nynější docent s l a v i s t i k y na české universitě, již se pak nesmál.

pojezdný : pojezný; cf. i stč. hnieždce (hnízdo): Ruk. Baworowský, Archiv für slav. Philg. 1888: hniezce (dc : c); dále: uštknouti: ušknouti; částka : čáska; hrstka : hrska; jestli : jesli; stč. jistba : jisba : jizba (ad sb.: zb cf. na př. sbor : zbor; v Ruk Bawor.: z Boží pomocí, z Bohem; v ruk (z lidu) v archivu Spol. přát. starož. čes.: zmíchej zbílkem); Ješutbořice : Ješitbořice : Ještbořice : Jestbořice : Jesbořice : Jezbořice (ves na Chrudimsku); na svém vlasním (vlastním) dvoře (v ruk. z lidu, archiv Společ. přátel atd.). Zvláště však uvádím z Dalemila **wiesbamy a viesby** t. j. věštbami a a věštby. Spisovný tvar věšba jest vlastně substantivum verbale ze slovesa věšeti : věš-eti : věšba (Jung. Sl.: věšba: u Hanáků to prkno, v němž kolíky dřevěné jsou vražené k pověšování šatů a jiných věcí.); avšak fonetický tvar věšba jest subst. verb. ze slovesa věštiti: věštiti : věštba : fonet. věšba (totéž při témž tvaru „věstba“ mutatis mutandis)

Jde jen to, jest li **fonetický** tvar vražba (m. vraždba) nečím v RK odůvodněn. Jest, a sice **velikolepě** odůvodněn jest právě hojnými a vzácnými individualitami pravopisu fonetického v RK t. j. pravopisu, jakým píše „písař neumělý“; a neumělým písařem

každého národa, opětuji, jest jmenovitě lid.

Ostatně znám v češtině dva (více jsem nevypřemýšlel) na vlas tytéž tvary jako jest vražba, a sice: **pažba a dlažba**: 1. pažiti (pažení): pažba; 2. paždíti (podpaždíti): paždba: foneticky pažba; 1. dlažiti (podlaha dlažička): dlažba; 2. dláždíti (dláždění): dlaždba: fonet. dlažba („a" krátko; cf. na př. housti: hudba; toužiti: tužba; krásti: kradba; páliti: palba). Cf. i: dražiti (vydražovati): dražba, kdežto ze dráždíti bylo by: draždba: fonet. dražba.

Rozumí se samo sebou, že vraždíti také vzniklo ze vražiti vsutým „d" právě tak, jako pažiti-paždíti a dlažiti-dláždíti. O tom i o jiném ad) vražba příště.

XIV.

23. prosince 1892.

Vražba tedy nic jiného není, nežli verbale substantivum příponou —ba utvořené buďto ze slovesa vražiti: vraž iti: vražba (cf pažba, dlažba, dražba, tržba, držba, služba, tužba, číhati: čižba již ze zač. XV. věku, stříh-ati: střižba v Rosově gram. z roku 1672) nebo ze slovesa

vražditi: vražd-ba č. foneticky: vražba. Měl bych ovšem na potvrzenou fonet. tvaru „vražba“ uvésti veledůležitou fonetickou skripci RK (o níž jsem psal již ve svém Ad RK 1886), avšak tato věc i při největší stručnosti vyžadovala by sama nejméně dva feuilletony; proto pak, že fonet. pravopisu RK budu později proti panu Gebauerovi zvláště dobře potřebovati, tedy ponechávám si veledůležitý rozbor fonetické skripce RK na dobu pozdější a na místo v těchto výkladech zvláště vhodné.

Jdu dále. Stč. vrah má původně význam: nepřítel t. j. nepřítel úhlavní, nepřítel na život a na smrt, nepřítel krvežíznivý, latinsky bývá překládáno: hostis; nynější pak nepřítel bylo i stč. nepřítel (nepřietel): inimicus. Dokladův tu netřeba. Teprve později, ale již dávno ve XIV. věku, stč. vrah jest i naše vrah t. j. vražedlník, ačkoli vedle toho stčeština již ode dávna měla též: vražedlník a vražedlný; Štítný pak má již i mordéř, což od konce věku XIV. jest (mordéř, mord, mordovati) vůbec obligátní. Dokladův ani zde netřeba. Jen ještě přidám, že stč. „vrah: hostis“ udrželo se v češtině daleko přes XIV. věk. V kronice ve Stokholmu objevené (Čas. Č. Mus.) z pol. věku XVI. jest na př.: Vršovští,

knížat svých ustaviční a věční vrahové, pro své zrady od Oldřicha knížete jsou zmordováni.

Mám li tedy na mysli stč. vrah = nepřítel (hostis) a při tom i naše sloveso „nevražiti na někoho“, domnívám se skutečně, že naše „nevražiti“ bylo původně „vražiti t. j. býti či státi se nepřítelem“ a že význam nynějšího „nevražiti“ byl teprve postupem doby seslaben. Ku tvaru „vrah, vražiti“ cf. na př.: práh (prah), pražiti, opražiti t. j. prahem opatřiti (cf. Jungm. Sl); a k rozdílu tvaru, ale k témuž významu (cf. vražiti a nevražiti) uvedeno buď zase: urvalec a neurvalec, svár a nesvár. Je-li tedy vražba utvořeno ze vražiti t. j. býti či státi se nepřítelem, pak vražba = vražení t. j. nepřátelství.*) Tímto výkladem si tedy vysvětluji snad správně vznik významu, jaký má staropolská atd. wrożba t. j. krevní msta, při čemž zároveň ovšem upozorňuji na „opovědné nepřátelství“, fehde. Kdož by pochyboval, že

*) Právě těchto dní čtu, což na rozdíl našeho „nevražení“ buď uvedeno, ve varšavském listě Przegląd katolicki č. 47. při zprávě, že několik vynikajících Angličanův protestantských vrátilo se do církve katolické: Nawrócenia te, a szczególniej lorda Doningtona, budzą w (protestantském) Londynie wielkie wrażenie.

„wrožba“ bylo původně „nepřátelství“ vůbec a teprve z toho že vzniklo „nepřátelství opovědné“ — „krevní msta“?

Jdu dále. Měla stčeština verbum vra žiti = býti či státi se nepřítelem? Nevím, protože jasného a přesného dokladu nemám; proč toho dokladu nemám, zatím jest věcí vedlejší. Ze stčeštiny znám pouze ono sloveso vražiti (z překladu Písma svatého), jež přeloženo jest z lat. augurari (cf. augur u Římanův), čímž si zase vysvětluji slovácké slovo (Jungm. Sl.) vražba t. j. kouzla, čáry a eo ipso i vražebník, vražebnice: kouzelník, čarodějnice. S tím souvisí stčeské slovo vražě = sors, šťastný osud, lós, odpověď orakula, a clerus, nikoli kněžstvo, nýbrž lós.

Slovesa vražiti (býti atd. nepřítelem) tedy dosud nemám, a sice snad proto dosud nemám, že snad právě v těch památkách, které jsem až dosud pročítal, slovo toto vůbec není, či jest, ale čtu jako pan Gebauer t. j. nepozorně, anebo nemám toho slova proto, že ho stčeština vůbec neměla. Myslím však, že měla. Die alttöhmische Sprache kennen wir theils aus ihren erhaltenen und bekannt gewordenen Denkmälern, theils daraus, was sich wissenschaftlich erschliessen lässt, praví pan Ge-

bauer a má pravdu (jen že sám se tou pravdou ve sporu o RK. neřídí).

Místo slovesa vražiti (býti atd. nepřítelem) znám ze staročeštiny znalcům známé sloveso (tvar) vraždíti, t. j. nikoliv „mordovati“, nýbrž: býti atp. nepřítelem). Dokladův netřeba. Toto pak vraždíti (tak alespoň zřejmo) nic jiného není, nežli vražiti se vsutým „d“, jak ostatně i náš lid říká, říkaje nevraždíti na někoho, on na mně (na mne) nevraždí. Vraždíti pak vzniklo ze vražiti právě tak, jako na př. dlážditi ze dlažiti; a paždíti (podpaždíti) z pažiti (cf paže a naše i stč paždie, podpaždie): opažil dřievím a podlažil podlahú domovú; cf. též: křiviti a křivditi, jakož i z dialektických zas forem uzdřím, zdřetel, podezdřele, kondejšiti (konejšiti), podzemek (pozemek), podmlázka (poml.), kněze Václava faráře někdy Peldřimovského („h“ vysuto, vsuto „d“), čehož mnohem více příkladův nalézti lze v textech, ve mluvnicích a slovnících, Čas. Č. Mus. (Podřečí) a ve mluvě lidu. Já tu jen ještě přidám z Žalt. Klem. „Krev hrozdnú pil“ paral. text (Čas. Č. Mus.) z Bible z roku 1417 „krevhroznovú pil“, a přidám i citát, jenž není vyňat ani ze mluvnice, ani ze slovníka, ani z Čas. Č. Mus, ani ze Žalt. Klem., totiž: „Sklad trvandlivé Obuvi“; tak čísti lze na ta-

bulce na skleněných dvéřích jakéhosi pana mistra obuvnického na Král. Vinohradech, Táborská ulice č. 9, nové, přízemí, kterýžto nápis do dnes vídám „loco citato".*)

Jdu dále. Mám li však na mysli v r a h = v r a ž e d l n í k (cf. stč. vražda: mord), tedy tu se slovem v r a h korresponduje slovo v r a ž d i t i (mordovati). Z tehoto vraždíti vznikne t v a r vraždba č. f o n e t. vražba právě tak, jako z onoho prvějšího vraždíti, které ze stčeštiny známo jest místo z domyslu uváděného vražiti Tam vraždba (fonet. vražba) = vražení (nepřátelství), zde v r a ž d b a = v r a ž d ě n í (nikoli vražda). Při tom upozorňuji, že v Pass. Mus. jest: (Lucrecius) „v svaté Beatrici dvór sě vtěživ" (dal mečem prokláti sv. Beatrici . . .): o v r a ž d i l s i s ě a v cizé's se sbožie nevěrně uvázal" t. j. vraždou jsi se pokálel, lpí na tobě vražda (a loupež); cf. vražda: ovraždíti se, žena: oženiti se.

Jdu dále. Příslušné verše z RK, v jejichžto přímém sousedství je slovo „vražba",

*) Písař Žalt. Wit. překládá l a e t a r i tvary z uzdraviti sě, uzdravovati sě, což činí prý dle pana Gebauera proto, že ve předloze, pomocí jejíž prý překládal, četl vzdradovati sě (m. vzradovati sě) „kteréžto formy vloženým „d", vzdrad- místo vzrad- (srov. zdralý m. zralý a p.) byly písaři nepovědomy" myslí pan Gebauer;

zní: „Pohynem-li žízniú na sěm (na tomto) chlumcě, smrt sě (smrt t a t o) bude Bohem zaměřena; vzdámy-li sě m e č i e m našich vrahóv, sami vražbu nad sobú spáchámy.“ Zdá se, že obě poloviny cit. čtyřverší jsou paralelní, že v obou jest řeč o smrti, proto také vykladatelé vykládají „vražda“ a překladatelé někteří překládají smysl (sami vražbu) výslovně slovem: samovražda (sebevražda) na př. selbstmord, suicide (angl.). J. Jireček pak, vykládaje: vražba = krevní msta, ovšem praví: „nelzeť za to míti, aby hrdina chtěl říci, že by křesťané vzdáním se nepřátelům sebe byli chtěli zavražditi“, ale to není správno. Proto to není správno, že předně v RK l. c. není řeč o vzdání se nepřátelům, nýbrž o vzdání se m e č ú m nepřátel: (vzdámy-li sě mečiem našich vrahóv) a potom „spáchati sám na sobě vraždu“ není vždycky „sám sebe (svou rukou) zavražditi, zabíti“. Cf.: 1. Jdu po trati, přejede mne vlak a usmrtí mne. Lidé řeknou: „Sám si to udělal, že ho vlak přejel; proč nedal pozor.“ 2. Příbramská katastrofa z r. 1892. V šachtách hoří, na sta horníkův jest v nebezpečí, hrdinní mužové se na záchranu svých soudruhův spouštějí do hořících šachet. Zahynou, jsou vytaženy jejich mrtvoly. Druzí to vidí, nedbají toho, spustí se a zahynou též. Třetí taktéž. Zde přece nelze mluviti

o samovraždě a přece horníci hrdinní s a m i si smrt přivodili. 3 Vojna. Tisíc našich učiní útok na deset tisíc nepřátel. Naši jsou po biti. S a m i si způsobili, že byli povražděni, neboť mohli či měli věděti aneb alespoň dbáti veliké pravděpodobnosti, že tisíc bude od deseti tisícův pobito. Naši nepovraždili sebe sami, svou rukou, naši byli povražděni nepřítelem; ale naši s v é v o l n ě dali se do bitvy, b y l i p o v r a ž d ě n i, a právě proto naši s a m i n a s o b ě v r a ž d b u s p á c h a l i. Bitva, vojna, válka vůbec — tedy také v RK — nic jiného není, nežli vraždění, vraždba; vraždba pak může obsahovati jednu, dvě, tři vraždy . . sto vražd . . tisíc vražd; cf. sečba není seknutí, nýbrž sekání.

XV.

30. prosince 1892.

(Konec výkladu: v r a ž b a.)*)

Ze všeho, co jsem dosud o vražbě pravil, jmenovitě zřejmo jest, že vražba může býti

*) Předešle jsem nechal v místě, kde jest řeč o vsutém „d“, též „cf. křiviti a křivditi“, ale to původně v těch místech patřilo k výkladu o „vrah, vražiti, vražda, vražditi“; chybu jsem zavinil já nejasným škrtáním v rukopise.

dvojím tvarem (pravidelným ze vražiti či fonetickým ze vrażditi) a že může míti dvojí význam (vražiti či vrażditi = býti atd. nepřítelem; vrażditi = mordovati) t. j. buďto nepřátelství (hostis) nebo vraždění, vraždba. Také jsem řekl, že ve příslušných verších spolu slova vrahóv a vražba korrespondují, a konstatoval jsem věc známou t. j. že stč. vrah bylo původně hostis a pak vražedlník. Fonetický tvar vražba m. vraždba jest odůvodněn fonetickým pravopisem RK a dosvědčen mutatis mutandis tvary v ě š b a m i a v ě š b y (místo věštbami a věštby) z Dalemila. Zároveň jsem ukázal že jest a jaký jest rozdíl mezi „vražda“ a „vraždba“ (vraždění) a konstatoval jsem dva na vlas podobné tvary jako jest vražba t. j. p a ž b a a d l a ž b a.

Nyní tedy jde o to, jaký v ý z n a m slovo vražba má ve p ř í s l u š n é m č t y ř v e r š í RK. A tu především konstatuji věc dosud při RK nikým nepovšimnutou (a na to kladu důraz) a věc pro spor o RK **ve lice pozoruhodnou**. Totiž:

Dosavadním vykladatelům stačilo příslušné čtyřverší, ve kterém jest vražba: „Pohynem li žízniú na sěm (na tomto) chlumcě, smrt sě (smrt tato) bude Bohem zaměřena; vzdámy-li sě mečiem našich vrahóv, sami vražbu nad sobú spáchamy.“ Pak

následuje ihned verš: „Mrzkost jest p o r o b a Hospodinu, hřiech v p o r o b u samochtiec dáti šíju.“ Pozornější pozorovatel pozná, že po řeči o s m r t i jest řeč o p o r o b ě. To mi vadilo. „V z d á m e-l i se mečům našich vrahův, sami vražbu na sobě spášeme. Mrzkost jest p o r o b a Hospodinu, (atd). Vzdáti se mečům — a tím spáchati na sobě „vraždu“ — a p o r o b a od jakživa jest rozdíl. Nesouhlas, který se tu v RK jeví, m u s í míti svou příčinu (přemítal jsem) proto, že RK jest památkou pravou a protože není chybou RK to, co jest chybou naší t. j. chybou našeho neporozumění. A tu jsem poznal onu věc na podiv zajímavou a právě tato věc přispěla k tomu, že jsem ono místo z Jaroslava, jež jsem byl celé z RK citoval v prvé části svého výkladu slova „vražba“, byl tam nazval místem z RK č a r o k r á s n ý m, neboť p ř e k r á s n ý obsah a p ř e k r á s n á forma dali mi dohromady č a r o k r á s u.

Dosud totiž odpověď hrdinného Vratislava na zrádné řeči křesťanův a na zrádný úmysl Vestoňův byla považována za p o v š e c h n o u odpověď. Ale to není pravda. O d p o v ě ď V r a t i s l a v o v a v RK j e s t podrobná o d p o v ě ď na c e l é básníkovo o n o m í s t o, kde jest řeč o zrádných úmyslech jedné části křesťanův (i Ve-

stoně). Odpověď Vratislavova do nejmenších podrobností korresponduje a vurčitém pořádku se vztahuje k místu, jež básník RK napsal o zrádných úmyslech křesťanův. Proč kladu důraz na slovo básník, vysvitne pak z jediného řádku ve příslušných verších RK. Poznamenávám také, že ono místo, kde jest řeč o zradných úmyslech křesťanův, budu nazývati „Křesťané“ a odpověď Vratislavovu zase „Vratislav“, a nevykládám, nýbrž konstatuji:

Křesťané.

I.

1. Nevzmožno nám déle žizniú tráti!
2. Nevzmožno pro žízň vojevati!
3. Komu zdravie, komu drah životek,
4. tomu v Tatarech milosti žádáti!

II.

Tako řěchu jedni, tako druzí.

III.

Trapněje shýnutí žízniú meča!

t. j.

shynúti žízniú trapněje meča = zhynouti žízní trapněji meče (genit. compar.) = zhynouti žízní jest trapnější nežli meč (cf. je starší tebe = nežli ty) = zhynouti žízní

jest trapnější nežli zhynouti mečem; tak vykládali již vykladatelé a překládali překladatelé; jiný smysl zde není, tedy nikoli snad: trapněji jest zhynouti žízní meče a mysliti při tom snad na meč krvežízniv ý; vždyť tento výklad naprosto v kontextu nedává smyslu. Tedy III.:

1. zhynouti žízní trapnější jest nežli
2. zhynouti mečem.

IV.

V porobě nám bude vody dosti!

V.

„Za mnú! Kto tak smyslé!“ vece Vestoň,
„Za mnú! za mnú! Koho vy žízň trápí!“

Vratislav.

(Tu Vratislav jak tur jarý skoči,
Vestoňa za silně paži chváti,
dě: „Prorado! Skvrno křesťan věčná!
V záhubu chceš vrci dobré ludi?!“*)

*) Ve svém dřívějším výkladu slova „prorada“ konstatoval jsem proti panu Gebauerovi, že „prorada“ zde není padělané „zrádce“, nýbrž ryze pravidelné staročeské prorada = zrada, a že „zrada“ jest buďto apostrofou zrady či abstractum přenesené na osobu. Uvádím dodatečně zajímavý příklad Královna milovala Apollona. Apollon odjíždí do svého domova. Loučí se s královnou řka: (text) „A když

Ad) I.

Vratislav svou podrobnou odpověď na část I. začíná odpovědí na verš I. 4., tedy na verš poslední z části I. t. j. na verš „tomu v Tatarech milosti ždáti“ (NB. co není tištěno proloženě, jest výklad můj). Vrat. tedy odpovídá: Jakže? Tomu v Tatarech milosti ždáti? Ot Boha nám milost ždáti chvalno, nev porobě otsvěřěpých Tatar!“ Zříti, že Vrat. byl všecek verš I. 4. opáčil. — Vrat. pokračuje zdola nahoru, tedy odpovídá na verš I. 3. (komu zdravie, komu drah životek): Jakže? Komu zdravie, komu drah životek? To nazýváte bratří ušetřením zdraví, ušetřením životka, když budete milosti ždáti v Tatarech? Škoda, bratří, že znáte Tatary! Pěkné ušetření zdraví, pěkné ušetření životka Nerodte, bratřie, spěti v pahubu! — Nyní Vrat. odpovídá na druhé dvojverší z části I. t. j. na verše I. 1. 2.

---

bude čas, tehdy po tě ctně pošli“ (atd.). A když tu řeč královna uslyše, omdlevši letě na zemi a po dobré chvíli okřevši vece: „Ó nevěro nešťastná! ó nemilosti lítá! Chceš mne ostati, jenž jsem pro tě všeho ostala?! Útěchy větčie nemám než tě vidúci. Že jsem tě zvolila, s tebú chci jeti a s tebú chci vezde býti (atd.). — Sám Hanka již r. 1819 též přepisuje „prorado!“ = zrado! O tom pan Gebauer též neví.

Při zadním dvojverší I. 3 4. začal Vrat. zdola nahoru, při dvojverší předním I. 1. 2. Vrat. jde shora dolů; tedy ad) I. 1 (nevzmožno nám déle žízniú tráti): Že nám nevzmožno žízniú tráti déle? Bratří! P ř e t r p ě c h o m n a j l u t ě j e j v e d r o, přetrpíme tedy také již i zbytek vedra mírnějšího. — I 2. (nevzmožno pro žízň vojevati): Nevzmožno? B ó h n á s s í l i l v r o z h a r a l é p ó l d n e, B ó h n á m s e š l e p o m o c ú f a j ú c í m. Nuže, nevolejte, bratří: nevzmožno! nevzmožno! ale raději důvěřujte v Boha, v toho Boha, u něhož není nemožností nižádných! (I. 1. 2. možno spojiti v jedno.)

Ad) II

Básníkova vložka, tedy nikoli slova křesťanův Básník sám praví: „tako řěchu (řekli: říkali) jedni, tako druzí.“ Kladu zde důraz na plurál a na slovo řěchu: řekli, říkali. Vrat. odpovídá totiž i na tuto básníkovu vložku, a sice: „Z a s t y ď t e s ě, m u ž i e (plurál), t a k ý c h ř ě č í (korresponduje: řěchu), a č s ě h r d i n a m i z v á t i c h c e t e!“ Tím tedy vysvětluji, proč jsem prve důraz kladl na slovo „básník“.

Ad) III

Toto místo odpovědi Vratislavovy jest naprostým rozvedením příslušných veršův

(Křesťané, III.): trapněji shynúti žízniú meča t. j. 1. zhynouti žízní trapnější jest nežli 2. zhynouti mečem. Vratislav odpovídá: Pravíte, bratři, že zhynouti žízní (III. 1.) jest trapnější nežli zhynouti mečem (III. 2.) Přátelé, smrt jako smrt! Ale (ad III. 1.: shynúti žízniú): P o h y n e m - l i ž í z n i ú n a s ě m c h l u m c ě, s m r t s ě (s m r t t a t o b u d e **Bohem** z a m ě ř e n a Kdežto (ad III. 2: meča: zhynouti mečem): v z d á m y - l i s ě m e č i e m n a š i c h v r a h ó v **sami** v r a ž b u n a d s o b ú s p á c h á m y!

Ad) IV.

Křesťané: v porobě nám bude vody dosti Vrat.: M r z k o s t j e s t p o r o b a H o s p o d i n u! H ř i e c h v p o r o b u s a m o c h t i e c d á t i š í j u!*) Zříti, že po řeči o smrti proto jest řeč o porobě, poněvadž verše „Mrzkost atd.“ jsou specialní odpovědí na verš Křesťanův „v porobě nám bude vody dosti“.

Ad) V.

Křesťané (Vestoň): „Za mnú! kto tak smyslé!“ vece Vestoň. „Za mnú! za mnú!

*) Verš má o slabiku více; tedy slušno snad čísti: dát. Ve verši předch. „vzdámy-li sě (atd)“ slabika zase schází, proto přidáváno „sě“, jež v originále není.

koho vy žízň trápí!“ = malomyslnost a zrada. Vrat. odpovídá: Jakže? Za tebou?! Za tebou?! Ó prorado! skvrno křesťan věčná! V záhubu chceš vrci dobré lidi? (následuje ostatní řeč Vrat.) Ne ne, bratří! Ne za ním, ale za mnú pojďte, mužie, kto tak smyslé jako já! Za mnú! před stolec Mateře Božiej! = opak malomyslnosti a zrady, t. j. svrchovaná, ryze křesťanská důvěra v Boha a v jeho svatou pomoc.

Pravím klidně: básník, který překrásný obsah a překrásnou formu spojil způsobem naznačeným tak, jako básník RK. jest umělcem v pravém a nejkrásnějším toho slova smyslu, jest pěvcem v pravdě Bohem posvěceným.

Činím závěrek:

Není-li vražba = nepřátelství (hostis), tedy jest vražba fonetickým tvarem m. vražďba.

1. Vzdáme-li se mečům svých úhlavních nepřátel, sami úhlavní nepřátelství (vražbu) na sobě spášeme t. j. sami si způsobíme, sami zaviníme, že se nám stane to, co na nás spáchají naši úhlavní a krvežízniví nepřátelé.

2. Vzdáme-li se mečům svých vrahův, sami vraždbu na sobě spášeme, sami zaviníme, že budeme povražděni, pobiti; tedy

nikoliv: sami se (svou rukou) povraždíme, jak myslil J Jireček.

Jest ovšem možná, že jsem svými výklady nevystihl to, co jsem vystihnouti chtěl anebo měl *), ale snad postačí i výklady tyto, jen aby alespoň i zde zřejma byla pravda, že pan Gebauer nestudoval RK svědomitě.

XVI.**)

25. ledna 1893.

V RK také jest **usvědevši**. Zvlášť upozorňuji, že zde bude řeč též o tom páně Gebauerovu nesprávném aoristu, o němžto

*) Látky na přemýšlenou zbývá ještě s dostatek, jmenovitě také význam slov „vzdámy-li sě.“

**) Dodatek ad) vražba: Že v pojmu slovesa *vražiti* (vrah : hostis) eo ipso jest i pojem zabití (zavražditi), toť vysvítá ne-li z mého výkladu (vrah : nepřítel na život a na smrt, nepřítel krvežíznivý), tedy jistě z pojmu stč. původního „vrah“ (: hostis); cf. též: „Co nenávist? vraždy částka“. Ostatně již Sl. Náučný z r. 1872 (vražda) uvádí, že vražba jest až dosud u Chorvatův = 1. samo zavraždění; 2. pokuta za to placená. Mohlť tedy pan Gebauer, (jenž r. 1887. J. Jirečkovi na jeho staropolskou atd. „vrožbu : krevní mstu“ odvětil: „wäre ein willkomener Behelf zur Erklärung der Wortform vražba“) již roku 1872 věděti to, co nevěděl ještě ani r. 1887.

promluviti byl jsem slíbil již při výkladě předložky „po“.

K usvědevši druží se v RK též usvědla: róže usvědla, usvědevši opadla. Též usvědla jest falsum. Usvědla jest menší falsum, usvědevši jest hrubé falsum. Usvědla může býti „odchylka dejme tomu nedůležitá“ (m. usvadla), za to však usvědevši jest nach allen Seiten hin unrichtig. Kdo prý totiž při RK „připustí alespoň částečnou falsifikaci Hankovu (to je to; pozn. spis.), nalezne vzor pro usvědla i usvědevši: v rukopise Hradeckém, jejž Hanka znal před objevením RKého, čte se „(bohatec) div hořem neusvěde“, tvar správný (aor) slovesa usvadnúti; — kdo má na mysli aor. usvěde a nezná dostatečně staročeského tvarosloví, ten a takový, jestliže falsifikuje, snadno podle nepochopeného vzoru utvoří chybné tvary usvědla a usvědevši“; part. pak von usvadnúti müsste usvědši lauten, zu usvěděti, wenn es ein solches Verbum gegeben hätte (mit der Bedeutung marcescere) wäre die richtige Form usvěděvši.

Odpovídám:

I. Usvědla místo jedině správného usvadla byla by právě tak hrubá a libovolná přehláska, jakoby kdyby pan Gebauer na př. místo vata napsal věta, nebo místo vada

napsal věda. Pan Gebauer — alespoň ve sporu o RK — vůbec má velmi nejasný rozdíl mezi odchylkou a chybou; je to sice někdy velmi praktické, ale vždy velmi nebezké.

II. Že by usvěde musilo býti aorist k usvadnúti, to není pravda, to si pan Gebauer jen tak vymyslil a nyní myslí, že to jest pravda. Usvěde může býti aorist k „usvadnúti", proč pak ne?, ale pak jest usvěde tvar přehlasovaný místo: usvade. Pravidelný aorist k usvadnúti jest a musí býti usvade. Na místě všech výkladův a jmenovitě na místě všech výkladův o přehlásce va: vě (vá: vie) uvádím, že v tom též Ruk. Hrad., z něhož byl pan Gebauer uvedl neusvěde, zase na jiném místě jest aor.: bez mal hořem neusvade, všěckerna túhú zsvade.*)

*) Pan Josef Truhlář (též odpůrce RK) praví o památce ze XIII. věku: „Vedle pravidelně provedeného přehlášení hlásky „a" nacházíme předhistorický archaismus „posuaceni". Tento archaismus jest v památce naší velmi poučný. Zdeť nelze předpokládati, že by byl měl písař starší rukopis před sebou, a přec stojí tvary přehlášené a nepřehlášené pokojně vedle sebe, pokojně pravím proto, že nemyslím, že by se vyskytl, kdoby o pravosti památky této pochyboval. Pravou protivu onoho archaismu tvoří forma „swiedomím" (instr.), kdež se nachází sůžení teprv o 200 let později zobecnělé". Upozorňuji: „Předbistorický archaismus" -svacený

III. Že pan Gebauer ani při náuce o přehlásce není učencem naprosto spolehlivým, toť dnes myslím nejjasněji vynikne na př. z páně Gebauerova výkladu v Žalt. Witt. tu, kdež pan Gebauer part. natiehly dává k inf. natáhnúti. To není pravda. Natiehly patří k inf natiehnúti právě tak, jakož aor. těže (o němž za sporu též byla řeč) nepatří k táhnúti (ačkoliv to pan Gebauer tvrdí), nýbrž k tiehnúti; k táhnúti jest aor. taže, aor. „silný“: tah. Cf. na př.: k smrti na každý den tiehnu; slunce k sobě všecko tiehne, mhlu i vlažnost k sobě přitiehne; myť na něm vinu vztiehnem; podtiehni svój kuoň; nepřietel přitiehl; pohané potiehnú k řěcě; Jesus krátké dřevo s dlúhým tiehnieše, až přitěže krátké k dlúhému; myšlenie táhnieše k zlosti; liška čbán k sobě

---

jest ve stčeštině častěji, též v Pass. Mus., ano i ve 2. pol. věku XIV. v Korun. řádu Karla IV. To pak, co pan Josef Truhlář o tom „předh. archaismu“ a o těch „200 letech“ byl napsal, buďto jest pravda, nebo to není pravda. Není-li to pravda, pak pan Josef Truhlář nemá takové prolhané věci psáti, to není vědecké, to není hezké. Nebo to jest pravda a pak zásada tam vyslovená musí platit i pro RK — Ve stčeštině, ne šmahem, jest vedle sebe někdy také rozdíl: všichni světí (subst, resp. zesubstantisované adj.) a svatí apoštolé (adj).

přitaže; král taže po něm; tahl proti hrabství; bez meškánie po něm táhli. Tétéž hrubé a ryze nevědecké chyby (táhnúti) pan Gebauer dopouští se i jinde, cf. i List. filg. 1879. Nebudu ovšem pana Gebauera nutiti, ale pan Gebauer musí činiti rozdíl mezi inf. tiehnúti a táhnúti, jakož i mezi tvary k táhnúti a k tiehnúti; pan Gebauer tohoto rozdílu činiti musí, byť i ho nečinil ani Miklosič ani pan Jagič (též odp. RK). Naproti tomu zas ani staročeští (nepadělaní) písaři nepřehlasovali vždy tak, jak by si věda páně Gebauerova byla vždy přála; toť zase vynikne na př. z páně Gebauerova výkladu v Žalt. Witt.: „opětva — w opietwu; tvar správnější byl by ovšem opatva, Dat. opětvě". — Oč tu při táhnúti tiehnúti jde, čtenář příkladem pozná: v severních Čechách říkají (sem tam i jinde slyšeti) třísl, my říkáme třásl; třísl není ku třásti, ku třásti je třásl; třísl jest ku třísti; musíš tu slámu protříst (stč. třiesti).

IV. Jak si výrobu padělaných participií představuje pan Gebauer? Nevím. Snad že Hanka k aor. usvěde připjal -vši a bylo to? Snad. Na pováženou však jest, že panem Gebauerem uvedený aor. (hořem) neusvěde jest v Bohatci mnou uvedený aor. (hořem) neusvade že jest v Desatero. Obojí pak,

Boh. i Des., jsou v tomtéž Ruk. Hrad. a obojí, Boh. i Des., Hanka otiskuje v tomtéž sv. I. St. Skl. před nálezem RK. Měl tedy Hanka po ruce ve svých St. Skl. I. dva aoristy: usvěde a usvade (a k tomu: zsvade). Není pravděpodobno, že by Hankovy oba aoristy byly k usvadnúti stejně jasny, usvade bylo mu jistě lehčí, usvěde těžší. Proč Hanka, když byl slabý v tvarosloví, k „usvadnúti“ do RK volil aorist právě těžší, to jasně nechápu a chápati ani netoužím.

V. Myslím, že i sám pan Gebauer myslí, že i Hanka trochu myslil při fabrikaci toho svého nešťastného „usvědevši“. Aorist patří ke slovesu, totě jasno. Hanka sám před nálezem RK rozděluje ve St. Skl. I. (mimochodem) stčeské sloveso na šesteru třídu: nelze tedy mysliti, že by Hanka při páně Gebauerov' aor. neusvěde byl měl na mysli jiné infinitivy, nežli: 1. usviesti; 2. usvědnúti; 3 usvěditi; 4. usvědeti či usvěděti (cf. slyšeti a seděti); 5. usvědati; 6. usvědovati (-ěvati).

VI. Hanka r. 1816.—1817. vyšťoural po RK takové věci, že si jich ani sám pan Gebauer ještě ani do r. 1826—1887 resp. 1893 ze staré češtiny nevšiml, ačkoliv mohl a měl. Nelze tedy mysleti, že by Hanka byl „usvědevši“ vyrábél jen tak ze

vzdáchu. Pro příslušná participia ku slovesům na -iti, -ati, -ovati Hanka v památkách, ze kterých dle výslovného nařčení páně Gebauerova byl čerpal pro RK, měl vzorův celé řady; dokladův zde netřeba. K inf. usvědeti pak měl na př. vzory (nevyčerpávám všech): ujev, dojev, zaklev, ujevše, spílevše, uzřevši, uslyševši. K usvědéti: pověděv, vzvěděvši, zděvši, pojměvši, trpěvši, viděvši (v RK jest: pěvše, pl.). K usvědnúti: leh, klek, poklek, vzlek, vytrh, dosáh, přiběhše, lekši sě, protáhši sě. K usviesti: vyved, přivedše, skladše, upekše, snědše, přišedši, nalezši. Tvar inf. usviesti proto Hankovi imputuji, že v RK také jest i „zviesti“ m. zvěděti, a „doběhu“ m. doběhnu, „vytrže“ m. vytrhne, což neomylně ukazuje k „Hankovým“ infinitivům: bieci (běh-nú-ti) a vytrci (vytrh-nú-ti). Cf. stč.: pad(nú)ti : pásti; sěd(nú)ti : siesti; leh(nú)ti : léci; vrh(nú)ti : vrci (dlouhé r); řek(nú)ti : řéci K event. usvědnuvši měl Hanka na př. vzory: zapomanuvše, oslnuvše (Hanka ve St. Škl. I. uvádí ke třídě III : hnúti) a jmenovitě, jak pan Gebauer ví, ze Štítného padnuv m. panem Gebauerem žádaného pad. Domnívám se ovšem, že Hanka spisy Štítného znáti mohl, protože Hanka žil po Štítném a Štítný před nálezem RK.

VII. Hanka vůbec ani **nevěděl**, že panem Gebauerem uvedený aor. neusvěde jest vůbec nějaký aorist. Hanka tento aor. neusvěde, podle něhož prý padělal „usvědevši“ do RK, ve Slovníčku St. Skl. I. sám vysvětluje: „Neusvěde = **neusvadne**“, tedy futurum.

VIII. K aor. neusvěde, o které jde, jest v Ruk. Hrad. (Bohatec) rým: aor. sěde (orig.: syede); Hanka tento aor. sěde transkriboval však: sědě. Hanka ovšem ve St. Skl. I opravuje tiskové chyby, ale v nich toto „sědě“ opraveno není; opravu tuto Hanka učinil teprve ve St. Skl. II. r. 1818. V celém pak sv. I St. Skl. není ani jediný aor. sěde, kdežto v RK jsou správné aor.: sěde, osěde. Nedokazuju tím nic, jen to konstatuji.

Činím závěrek:

Nelze mysliti, že by tvůrce RK k usvědnúti či usvědeti neb usvěděti byl participipium perfecti utvořil ze **třetí osoby** futura. Takovým „učencem“ tvůrce RK jistě nebyl.

*

XVII.

6. února 1893.

(Pokračování: usvědevši.)

Pan Gebauer, učenec prvého řádu, neví, nerozumí, nechápe, co jest usvědevši, k jakému slovesu patří a k jakému infinitivu. K usvadnúti pan Gebauer žádá usvědši a k usvěděti, wenn es ein solches Verbum gegeben hätte, žádá usvěděvši. Konstatuji prostě, že pan Gebauer vytýká RK „circa 400 odchylných e m. ě" a že pan Gebauer part. usvědevši z této imposantní hromady „circa 400" jen svévolně a nešlechetně vylučuje; vylučuje buďto proto, že pan Gebauer na svou vlastní nezapomenutelnou summu „circa 400" snad při usvědevši zapomněl jako na smrt, anebo proto, že se usvědevši panu Gebauerovi mnohem lépe hodí proti RK, nežli usvěděvši. Pan Gebauer však nemá nejmenšího práva, aby usvědevši vylučoval z „circa 400 odchylných e m. ě" a činí-li to přec a činí-li to bona fide a nikoli fide mala, tedy tím pan Gebauer jen nový doklad poskytuje k mému tvrzení, že pan Gebauer ve sporu o RK již ani není schopen jasně mysliti, že jeho badatelská mysl jest věru zakalena.

Pan Gebauer tedy usvědevši musí zahrnouti do svých „circa 400 odchylných e m. ě“, tak že pak pro počet „odchylných e m. ě v RK“ máme pro pana Gebauera přesnou sice, ale pro vědu poněkud neobvyklou mathematickou formuli: circa $400 + 1$.

Že ve věci, o kterou tu jde, pravdu mám, toho důkaz tento jest:

1. V RK jest imperativ pej. K jakému slovesu patří a k jakému infinitivu? Pej (v orig. psáno: peí) nic jiného však není, nežli peí napsané místo píeí t. j. pěj (pěti, zpívati). Toho jasným důkazem jest faktum, že ihned v přímém sousedství tohoto peí v orig. RK psány jsou tvary: píeíes, píesnu, píeníem, píeuce, píeníem a jinde v RK: píeíu, píewse, píesu, píeníem, wzpíechu, kuropíeníe.

2. V RK jest imperativ spej (orig. speí). K jakému slovesu patří a k jakému infinitivu? Spej však nic jiného není, nežli speí napsané místo spíeí t. j. spěj (spěti, spěchati). Vedleť tohoto speí totiž v orig. RK psáno zase jest: spíeíe, spíeíe, spíeíe, spíetí, pospíetí, spíecha, spíechase.

3. Taktéž v orig. RK psáno jest na př.: petkrat vedle píet, píet (pět = 5); uence (věnce) vedle uíenec, wíenec, uíencíena; obe straníe (obě straně) vedle obíe straníe

(3krát) s obé straníe, kdež v obé jest íe zkomoleno; z u e r s (2krát) vedle zuíers (zvěř); d e s e t vedle desíet, duadesíet; k t u e s e vedle ktuíechu (kvésti); s e m o vedle pravidelného síemo; s e h odluhe vedle s i e h o w; prueí p o l e vedle vtereí políe; podasta si r u c e, tamo si podámy r u c e vedle podachu si rucie (ruce); wzech, w z e, w z e, wzesta, wzesta, wzechu vedle w z í e; s í e czne rány s e k u, s e c í e vedle síecz síecí, posiekachu; v též větě: na skále si s í e d e (aor. k siesti), žalostivo s e d í e (aor. k sěděti); v též větě: večer s í edíech, dlúho s í e díech, do kuropěnie s e díech; dále: wsedni wsedachu, sedu, sediese, sedíe, wsedasta, wsedasta vedle wsíede, osíeda, síedíe, síedla; též: sedaníe, sedaníu vedle síedaníe (2krát), síedaní (2krát); k čemuž ke všemu cf. také: drsewce vedle pravidelného drsíewce; zízna (2krát) vedle zízníu (2krát); a howedce s nadepsaným í mezi w—e.

4. V RK jest i psáno: k v e t ó v (cf. kvetu a květu); č a r o d e j (cf náš spisovný tvar čaroděj a lidový tvar čarodeník, čarodejnice); k ř e s t e n é (cf. křestané a křesťanský, což sem tam i t i š t ě n o ve knihách pozdějších. a k tomu cf. za Žamberkem ve vých. Čechách: sprosták, sprostáctví; r u m e n c i (ruměnci). Při tom

upozorňuji na památku Million, kdež m. vě psáno ve, na př. poveděl, dřevený; cf. naše: neveděl, poveděl, nohy mi zdřeveněly.

Ostatek, co schází do „circa 400“, uváděti netřeba.

Chce-li však pan Gebauer mermomocí „usvědevši“ vylučovati ze svých „circa 400“, já v tom panu Gebauerovi brániti nebudu; pan Gebauer projevil ve sporu o RK tolik až chorobné svéhlavosti a umíněnosti, že jeho svéhlavosť i v této věci jest mi jistě úplně lhostejna.

Zjev, který jsem tu — 1. 2. 3. 4. — naznačil, vyskytá se více nebo méně ve všech nejen staroč-ských památkách, nýbrž ve všech českých skriptech vůbec, t. j. od nejstarší doby až do dnešního dne Leta Páně 1893; a vyskytovati se bude, co bude svět světem. Jen že pan Gebauer o stčeských památkách učí, že památky ze 2. třetiny věku XIV. šetřily ě-pravidla měrou nejpřísnější. Dobře. Odpovídám:

I. Památky z doby p ř e d 2. třetinou věku XIV. páně Gebauerova ě-pravidla šetří a nešetří zároveň. To pan Gebauer neupírá a upřít ani nemůže, a pan Gebauer věc tu tím vysvětluje, že v této době ě-pravidlo ještě se vyvinovalo. Dobře. Nedbám, že v památkách z této doby jsou jednotlivá slova někdy psána s -ě- a ve druhé pa-

mátce že jsou psána s -e či naopak, ale čím to, že v tétéž památce totéž slovo někdy psáno s -e- a po druhé s -ě-, na př. jednou uzrzye, krotczye a po druhé uzrze, krotcze? sirdczye (gen.) a sirdcze (gen)?

Výklad jest ovšem přirozený: pozorněji píše písař pozorný, méně pozornější píše písař méně pozorný. Při mechanickém psaní písař inynější a výtečný písař snadno někdy napíše e- m. -ě-, neřku-li písař „neumělý“.

Vyslovím-li slovo měch, tedy si jistě při myšlénce na -ě- představuji -e- s háčkem a nikoliv háček s e-; napíšu-li měch, tedy jistě dříve napíšu -e- a pak teprve jotaci t. j. háček nad -e-. Co si představovali stčeští písaři vyslovujíce slovo měch, ovšem nevím, ale když psali slovo měch, nejdříve napsali jotaci a pak teprv -e- t. j mye- (mie-). Ve slovech však s -ě- odjakživa jest hlavní věcí -e- a právě proto na př. i nyní „písař neumělý“ na př. lid, promiscue píše na př. kone a koně; mesíc a měsíc, jak jsem byl již ukázal ve stati II. těchto výkladův, a nikdy: konˇ, mˇsíc. Písař svému pravopisu, pravím, vždy rozumí, a jen starostí čtenářovou býti musí, aby porozuměl taktéž.

II. Pan Gebauer praví, že právě stčeské památky z 2. třetiny věku XIV. šetřily ě-

pravidla měrou nejpřísnější. Je-li to pravda, tedy z toho nic jiného nenásleduje, nežli že písaři, jejichž památky z oné doby se nám zachovaly, psali velice pozorně, šetříce velice pozorně výslovnosti své doby. Pan Gebauer (i jiní) klade RK právě do doby této, ale z toho přece ještě nikterak nenásleduje, že RK skutečně do této doby patří. Že jej do této doby klade pan Gebauer, tomuť se ovšem nedivím, toť se přece panu Gebauerovi více nežli výtečně hodí právě pro jeho ě-pravidlo. Ale pan Gebauer za vzor památek s ě-pravidlem klade mimo jiné též Pass. Mus. („nejst. část") a Žalt. Witt. O Pass. Mus. pak pan Gebauer praví, že tu „není odchylek více než asi 1 na 1000 případův." Pan Gebauer dojista laskavě promine, ale já panu Gebauerovi, ačkoliv jest učencem I řádu, naprosto n e v ě ř í m, že pan Gebauer ona —e— —ě— v Pass. Mus. počítal; tak svědomitým pracovníkem pan Gebauer n e n í. Pan Gebauer patrně jen říci chce, že v Pass. Muss. jsou odchylky velice vzácny. A p ř e c e tam jsou, t. j. vznikly v té chvíli nepozorným mechanickým psaním. Co se pak vzorného Žalt. Witt. týče, tu jen konstatuji, co pan Gebauer sám byl ve svém vydání Žalt. Witt napsal. Napsalť: „Po souhláskách retných bývá psáno e m. ě. Jiné odchylky Ž. W.

od staročeského pravidla o měkkém e a ě jsou nemnohé (asi 90, i když se sem počítají patrné omyly) a mezi nimi nejčastější ve slabikách je— a jě— asi 60). V celku patří Ž. W. v této příčině ku památkám n e j p ř í s n ě j š í m (můj důraz; pozn. spis.).“ Patří-li tedy Ž. W. ku památkám v této příčině nejpřísnějším, tuť ony od chylky jistě jinak vysvětliti nelze, nežli že v té chvíli, kdy byly spůsobeny, vznikly mutatis mutandis při psaní tak, jak vykládám.

III. Od konce 2. třetiny věku XIV. páně Gebaurovo ě-pravidlo bohužel mizí. Za to však nemizejí odchylná —e— m. —ě—. Odchylná —e— m. —ě— vyskytají se ve skriptech věku XV., XVI., XVII. právě tak, jako v 1. třetině věku XIV. Ze své sbírky těchto odchylných —e— m. —ě— dnes jen uvádím na př. artikule cechu kupeckého a kramářského v Hradci Králové nad Labem (v mé knihovně) Psáno r. 1669, psáno na pergaméně, písmo rázné. Pravidla o správném —ě— šetřeno tu měrou nejpřísnější, a přece tam jest ve množství slov s pravidelným —ie— též vedle b u d o u c n ě (—nie) psáno b u d o u c n e a vedle c h t ě l i (—ie—) psáno c h t e l i; též svet, nejméne, časne, dopouštel, kdež —i— jest vynecháno a jen tečka nad —e— značí jotaci.

IV. Odchylné —e— m. —ě— trvá i ve

skriptech věku 18. a 19. až do dnešního dne. Ze své sbírky z této doby dnes jen uvádím:

1. Ve své knihovně mám foliant, tisk, z věku XVIII., sbírka velezajímavých katolických kázání, titulní list a listy konečné schází, stran zachovalých na 300, mluva s četnými dialektickými tvary a zvláštnůstkami. *) Na desce této knihy jest rodinná poznámka z r. 1850, v níž psáno: mně, Anně; vedle toho: na ceste, hodiné. Paní, která tuto poznámku psala dosud žije, znám ji, ujistila mne, že jakživa neříkala: na ceste, hodine, ale že to tehdy napsala, že prý ani neví jak.

2. K novému roku 1893, tedy před čtyřmi nedělmi, obdržel jsem dopis od dámy neobyčejně vzdělané, k nejpřednějším společenským kruhům pražským náležející, a titul její dopisu, v němž pravidla o —ě— bylo přísně šetřeno, byl napsán: Velec t e n ý a milý pane Kostelecký! **) Znám tuto dámu, mluvívám s ní a vím určitě, že neříká: velectený.

*) Též tištěno pravidelně: křestan, křestanský; sprostáček, sprostáček; p l a v b e c, p l a v b c i; pravidelně: n e j a k ý, k čemuž cf. dialekt okolo Vodňan neco, nekdo, nejaký.

**) K—ý = můj bývalý literární pseudonym k mé bývalé literární belletr. činnosti s tímto pseudonymem tehdy spojené.

3. Dnešního dne, co tyto řádky píši, t. j. dne 30. ledna 1893 byl mi v redakci „Čecha“ půjčen korresp. lístek z venkova a zde čtu: kněhtiskárna, srdečně, v Čuníně (osada); naproti tomu: metodejská, cteny, zdeluji, snážne, v Čuníne. Písař tohoto lístku svému pravopisu jistě rozuměl a tedy jen starostí správy Cyrillomethodějské knihtiskárny musilo dnes býti, aby porozuměla taktéž; to proto pravím, že pan G e b a u e r, učenec I. řádu, písaři RK vytýká, že se „nepostaral o to“, abychom věděli, jak to či ono čísti.

A posléze poznamenávám, že Jak. Malý t i s k e m vydal r. 1872 úhlednou knížečku s jasným tiskem „Stručný obraz jazyka českého“, kdež černé na bílém jest v y t i š t ě n o. „Co nová forma ujalo se adjektivum utvořené z činného přestupníka minulého času (v i d e v ší, tvořivší)“. V i d e v ší. Zde mi věru zůstává rozum státi. V i d e v ší! Co je to? K jakému slovesu to patří a k jakému infinitivu? K v i d ě t i přece jest part. v i d ě v ši a z toho zase přece jest adj. v i d ě v ší. Či říkali jsme v Čechách r. 1872: videti? Či říkal tak Jak. Malý? Či napsal tak Jak. Malý v rukopise? Či říkal snad sazeč: videti? Či korrektor tiskárny? Nevím, nic nevím, pouze domýšlím

se, že toto tajuplné v i d e v ší Jak. Malého jest věru neumírajícím bratrem páně Gebauerova u s v ě d e v ši.

XVIII.

8. února 1893.

(Konec výkladu „usvědevši".)

Volmo nevolmo na chvíli odbočiti musím, říci-li mám, co říci chci o panu Gebauerovi a verbu v a d n o u t i. Pan Gebauer totiž v jedné ze svých zvlášť učených publikací kdysi pravil:

„Podobně se m ě n í k m e n o v á s a m o h l á s k a (zde i dále můj důraz; pozn. spis.;) i význam při proměně v a d n o u t i v u d i t i, třásti v trousiti, táhnouti v tuhý, stužka atd, jaká jest to proměna? Podle významu z a j i s t é s t u p ň o v á n í, ale kmenová samohláska o d p o r u j e tomu, neboť „á" v táhnouti jest závažnější než „u" v tuhý a n e l z e t e d y ř í c i, že táhnouti s t u p ň o v a l o se v tuhý, byl by to zjevný odpor proti definici se všech ostatních případů sňaté. T e n t o p a k o d p o r z ů s t a n e t a k d l o u h o n e r o z ř e š i t e l n ý m, pokud se nepřipustí hypo-

these nosovek a neřekne*): kmenové „a“ (á) ve v a d n o u t i, třásti, táhnouti jest střídnicí stbulh. ę (v ę d-, trę s-, tę g), „u“ pak (neb ou) v u d i t i, trus (trousiti) a tuhý jest střídnicí za stb. ą; stb. ą jest závažnější než ę; mění se tedy v oněch českých příkladech zároveň s rozmnožením a sesílením významu n a p o v r c h n í pohled kmenová samohláska závažnější v méně závažnou . . . atd.“

Nedbaje, že pan Gebauer vůbec poněkud rád studuje na povrchní pohled, odpovídám:

Pan Gebauer tedy myslí, že hláska a- ve vadnouti a -u- v uditi spolu korespondují; při tom jest panu Gebauerovi — bez hypothese o starobulh. střídnicích — záhadou nerozluštitelnou, jak -a- ve vadnouti mohlo se „stupňovati“ v -u- v uditi. Já zase myslím, že základním živlem obou sloves, vadnouti a uditi, jest živel v-d-; tento pak živel v-d jeví se ve vadnouti jako v(a)d-, kdežto v uditi jeví se jako u()d-. Vznikem hlásky a- ve vadnouti změnily se pojmy, avšak jejich základní příbuznost věru

*) Pan Gebauer obráncům RK vytýká, že RK hájí „theoriemi ad hoc složenými“ a to že nic neplatí.

zůstala. Záměna pak hlásek -v- a -u- známa sice jest, ale proto přece na př. uvádím: leu, kreu, diu, nádiuka, slauný, Jaroslau, rožnouský, děuče, ďouce, ďuče (Krkonošsko), děuka, ďouka, aušak; v moři: u moři. v moře: u moře (do m—; cf jidechu [šli] u vězenie); stč. boj-(e)v-ati: boj-u-ju; mil-(o)v ati: mil-u-ju; vzíti: v(e)zmouti: uzmouti (rozdílno: bráti: ubral, krásti: ukradl; (v illyrštině předl. „vz" žije jako „uz"): v a d i t i (cf. váznouti): u d i c e; v á z a t i: u z e l; (k tomu cf. na př. pol. węzel a naše: vaz, paveza: pavza: pauza: pa'uza; powąz; pavuza.*)

Vznikem pak hlásky -a- ve vadnouti děje se tu týž věru slovotvorný proces, jaký se děje v jazyce vůbec Cf. na př. živel m-r- (badatelé uvádějí sanskr. kořen: mar-): mříti, mru, smrt; umírati; mařiti, zmar; moříti, mor, Morana; můra, tlačí ho můra, můra moří, můra moroucí; a sem také kladu, a na to kladu důraz, rčení m e r m o m o c í.

---

*) Ad) vaditi: udice, týž hláskový zjev v-d-; tytéž hlásky neznačí vždy totéž: cf.: ca. 30 hlásek v jednotlivé řeči (abeceda) a z toho — řeknu — ca. 50.000 slov; kořenů p r ý jen ca. 1000 (cf Pott.). „V-d-" tedy není vždy totéž; cf: v d aná dáma není zvadlá nebo dokonce uzená dáma, ani na udici chycená, nýbrž v-daná; cf. dial. a moravské: vydaná.

Badatelé vykládají: m ě r m o mocí či dokonce l e r m o m o c í. Po mém výkladu „mermomocí“ jest kompositum dvou tvarův: mermo a mocí, cf. řčení: mocí mermo. M e r m o jest — vykládám — m r (mo) — (cf. mru, mor atd.) — s eufonickým „e“, tedy: m e r m o, a jest týmž tvarem jako na př.: darmo, hořmo, pověsmo, pošeptmo (fonet. pošepmo, na př. v Gott. Boh.), letmo, padmo, navazmo, bodmo, hodmo, okročmo, volmo nevolmo, svismo, kolmo, hormo, dolmo. M e r m o jest (cf. darmo: darem; letmo: letem; hormo dolmo: horem dolem) tolik, jakobychom řekli asi: ú m o r e m (a zde bychom asi řekli: (ú)m o r m o), tak že „mermomocí“ jeví se mi jako ú m o r n o u m o c í, čemuž také jasně a zřetelně odpovídá p o j e m t. j. úsilovnou mocí, úmornou mocí; s tím cf: ž i v o u mocí. Jak by k pojmu slova „mermomocí“ (mocí mermo) t. j. „úmornou či úsilovnou mocí“ přišlo m ě r m o či dokonce l e r m o, věru nerozumím a myslím neporozumí nikdo.

Každým způsobem však jest jisto a jasno, že páně Gebauerovým výkladem „vadnouti: uditi“ hláska -v- z vąd- a tím i z vadnouti se nadobro ztrácí v uditi; neboť jako z v ę d- vzniká vad(nouti), tak zase z páně Gebauerovy vymyšlené „střídnice“ v ą d- nutně by vzniknouti m u s i l o vud(iti)

či vůd(iti), kdežto sloveso, o které jde, přece zní u d i t i. Kam se podělo „v“ ?*)

Jako však pan Gebauer „na povrchní pohled“ studoval vadnouti a uditi, právě tak pan Gebauer na „povrchní pohled“ studoval též u s v ě d l a a u s v ě d e v ši.

Pan Gebauer nezná ze stčeštiny verba usvědnúti a usvěděti. Já také ne; z toho však přece nikterak nenásleduje, že těchto verb stčeština neměla; neznáť pan Gebauer ze staré češtiny ještě velmi velmi mnoho a já taktéž. Tvarův k usvědnúti a k usvěděti nemám a jiné nic mi tu nejsou platny (cf. na př. v Žalt Witt. a v Pass. imperf. vědniech a v Dal. imperf. vadnieše). Že však slov usvědla a usvěděvši nelze tak halabala odbyti, jako po svém „dlouhém uvažování“ a „svědomité přípravě“ činí pan Gebauer, toho myslím důkazem jsou tato prostá fakta:

I. Uvádím: sedm klasóv uvadlých a horkostí zavadlých, sedm klasuóv uvadlých a horkem zaschlých, sedm klasuóv uvadlých a větrem žhúcím zatrúcených, rucě jeho uvadnú, v túhách vadnu (cf túhú schnieše),

*) Cf. Voltairův vtip: „L'étymologie est une science, où les voyelles ne font rien et les consonnes fort peu de chose“: etymologie jest ona věda, ve kteréž samohlásky neznamenají nic a souhlásky skoro nic.

kuože. k kostem přisvadne, bolestí jeho srdce usvadlo. (Překládáno: marcescere: welken, verwelken; marceo: welk, dürre sein). Zde se nám tedy nabízí asi pojem: uschnouti, horkem uschnouti.

II. Bóh větvie jeho u v ě d í, přeloženo z arefaciet; mnohé jest z nich u v ě d i l (arefecit; arefacere: dörren, trocknen; areo: trocken, dürr sein; siti arere: durstig sein; cf. vadnouti žízní; v RK trápná žízň útrobu kruto smáhše; smáhnouti, osmáhnouti cf. k pojmu: uditi). Zde se nám tedy nabízí asi pojem: usušiti, horkem usušiti.

III. Každý dojista zná verbum s v ě d ě t i (svrběti, páliti) či s v ě d i t i (ěti, -iti, cf. na př. mysleti a mysliti, hověti a hoviti, úpěti a úpiti: ruka mne svědí; po bičíku velmi svědí; chudý urozený vsvědí (vzsvědí) sě závistí (Štítný). bičiek, jehož švih prudce mrščie, a po něm velmi svědie). Zde se nám asi nabízí pojem: p á l i t i.

IV. Viz Jungm. Sl.: „V y s v ě d i t i: učiniti, aby svadlo, vypáliti, jako mráz, verbrennen (von d. Frost) welken machen. M r á z (můj důraz; pozn. spis.) vysvědil osení (V e l e s l.) M r á z vinice pobil, a což potom z hlavy pustilo, to do ostatka vysvědil a pohubil. Byl veliký m r á z, a vysvědil vinice, na vodách stojatých byl i led. Tvrdá z i m a mnoho štěpóv vysvě-

dila. Zima mnoho štěpův vysvídila (ve mluvě lidu)". (Cf. frigo: idem quod torreo: rösten, im feuer braten; frigeo - frost leiden, kalt sein, frieren.)

V. Lid náš, uschne li květina vedrem, řekne: zvadla; zvadnou-li květiny mrazem, lid náš řekne: mráz je spálil; to vyniká jmenovitě ze známého rčení lidového i nelidového: mráz kopřivu nespálí. *)

VI. V RK jest: Ach ty róže, krásná róže, čemu si ranně rozkvedla? rozkvetavši pomrzla? pomrzavši usvědla? usvěděvši opadla?" Nenabízí se nám tu asi pojem: zvadnouti mrazem, t. j. mrazem býti spálen? Snad. Jižtě Jungmann tuto možnost ucítil, napsav: „Svěditi, *svíditi, vysvěditi (cf. *usvědnu — usvadnu, RKp. Kral. 114.; est igitur svěditi factitivum ex svědnu) = páliti, ku př. jako mráz. brennen, jucken"

Činím závěrek:

Tyto drobnosti zatím jen konstatuji. Nechci nic jiného dokázati, nežli, a to opětuji s důrazem, že na usvědla a usvě

*) Právě dnes, co tyto řádky píši, t. j. dne 3. t. m., obdržel jsem dopis, v němž také čtu: „ale jelikož náležím k ušlechtilým rostlinám, nepochybně exotickým, tedy mě „mráz" (narážka na nemoc; pozn. spis.) nespálil".

*

děvši v RK nesmí býti pohlíženo tak lehkomyslně, jako to po „dlouhém uvažování“ a „svědomité přípravě“ činí učenec pan Gebauer.

XIX.

24. února 1893.

Svědomitost páně Gebauerova studia vůbec také jest charakterisovaná touto věcí:

Před nálezem RK vydal Hanka sv. I. Star. Skl. t. j. otisky některých stěžejních památek. Co bylo v originálech porušeno nebo co tam scházelo, to Hanka při své transkripci buďto vynechal anebo doplnil sám, dav tyto doplňky do závorek; význam pak těchto závorek Hanka ve St. Skl. I. výslovně oznámil, řka že „co jest mezi závorkami (), doplnil vydavatel“.

Ve St. Skl. jest na prvém místě otištěna leg. o sv. Prok. z Ruk. Hrad. V originále schází list, Hanka ve St. Skl. I. tento list doplnil a doplněk dal do závorek, učinil tedy t. zv. „interpolaci“. Pan Gebauer však skutečně myslil až do r. 1881, kdy pan Patera byl vydal novou transkripci Leg. sv. Prok. (Ruk. Hrad.), že ona interpolace Hankova patří k originálu, ačkoliv

byla v závorkách ; a toto si svědomitý pan Gebauer stále a stále až do r. 1881 myslil přes to, že také Výbor I. (r. 1845) v otisku Leg. sv. Prok. onu interpolaci byl položil taktéž do závorek. Tato nevědomost páně Gebauerova byla pak za sporu o RK důležita, pročež pan Gebauer napsal, že Hankovo oznámení o závorkách jest ve St. Skl. I. „na místě takovém, že zůstávalo nepovšimnuto... (můj důraz; pozn. spis.) Výbor otiskl interpolaci i závorky, ale bez vysvětlení závorek... Mně samému vyjasnila se věc až po vydání rukopisu Hradeckého 1881".

Rozumí se samo sebou, že z toho, že Výb. I. bez ohledu na pana Gebauera otiskl závorky bez explikace, nikterak přece nenásleduje, že si Výbor Hankovy poznámky ve St Skl. I nevšiml. Hankať i Výbor čas stěji, ano velmi často kladou do závorek doplňky, a pan Gebauer, učenec I. řádu, přece má a může věděti či dovtípiti se, co že takovéto závorky značí. Že by však poznámka Hankova ve St. Skl. I. byla na takovém místě, aby mohla či směla „zůstávati nepovšimnuta", to prostě není pravda. To pan Gebauer jen tak říká, aby říci nemusil, že již dávno mohl a měl věděti, co zvěděl teprv od pana A. Patery r. 1881. To pan Gebauer jen tak vůbec

říká, aby řekl nemusil: „Byl jsem nepozora, byl jsem nedbala.“ Pan Gebauer se prostě stydí říci, že onu Hankovu důležitou poznámku přeskočil. Pan Gebauer nepraví: „Hankova poznámka jest na takovém místě, že jsem si jí nevšiml“, pan Gebauer praví: „Hankova poznámka jest na takovém místě, že zůstávala (patrně všemi; pozn. spis.) nepovšimnuta“. Tak se ovšem vymlouvá každý učenec i neučenec i každý školáček, který se pravdu přiznati stydí.

Prosím, rozevřete St Skl. I. tam, kde jest ona poznámka Hankova N a l e v é s t r á n c e jest všeho všudy pět řídkých vytištěných řádkův a stejně velikým tiskem, jako všecek text, též ona Hankova poznámka, která ke všemu ještě jest označena značkou NB. t. j. n o t a b e n e t. j. p o z o r u j d o b ř e. A h n e d vedle této levé stránky n a s t r á n c e p r a v é začíná Leg. o sv. Prokopu a již na t é t o stránce jsou t ř i doplňky v závorkách; interpolace pak začíná na str. 3. a končí na str. 4. Zříti tedy jasně, že sám pan Gebauer navzdor NB. čte tak, jako dámy čítávají romány t. j. přeskakují celé stránky; a to není hezké ani při dámách, neřku-li při takovém učenci, jako jest anebo jako chce býti pan G e b a u e r. NB: Pan Gebauer jest „r e a l i s t a“, pan Gebauer tedy má mluviti p r a v d u,

pan Gebauer má říci: „Chybil jsem a již to vícekráte neudělám“, anebo tak nějak.

V této Hankově interpolaci, o níž se vůbec neví, odkud ji Hanka vzal, ve St. Skl. I., tedy před RK, také jest: (sv. Prokop) s snahú čítal v zákoně. V RK pak jest: Výhoň tamo snahú chváta. (Upozorňuji: v RK: snahú, což může být i fonetické: s snahú; kdežto v Prok.: s snahú.) Odpůrcové RK s panem Gebauerem v čele, posmívají se; pan Gebauer tragicky, pan Josef Truhlář komicky. Jungmann pak dne 17. dubna 1817 (tedy před nálezem RK) psal Markovi: „Bratr Antonín ..... včera našel i to pěkné slovo snáha, kterého tuším Vy první jste (od Srbů li?) užili.“ Ve svém však Slovníce potom Jungmann r. 1838 „snaha“ cituje z bible jakési, pak z listiny z r. 1425 a z Bruncvíka. Pan Josef Truhlář slovo „snaha“ nazývá tu „zajímavým slovíčkem“. Upozorňuji tedy, že v listině z r. 1439, jež jest rozdílna od listiny Jungm. z r. 1425, také čtu: „se vší snahú a s pilností píšem knězi proboštovi“ (cf. na př. z XV. věku: pokoje vždycky zachovati měli sme s snažností). Nedokazuji tím nic, jen toto „zajímavé slovíčko“ konstatuji. A kde že jest ona listina z r. 1439? Snad někde v Amsterodamě kdesi ve sklepě

zakopána? Nikoliv. Jest otištěna v Čas. Č. Mus. r. 1859.

V RK jest: chyžice. Hanka před RK znal moravismus: chyže. Nemám dosud psaného dokladu pro: chyže, chyžice, ale konstatuji, že jsem sám u Kostelce nad Orlicí (vých Č.) slyšel jasné a neomylné: chýžičky. Též jsem byl ujištěn při mých poptávkách, že též okolo Hluboké slyšeti lze: chyže, chýže. Tam jsem však ještě nebyl. Nedokazuji tímto nic, jen to zaznamenávám. Ale na toto kladu zvláštní důraz: Hanka v památkách, ze kterých pro RK čerpal, má častěji a pravidelněji: chyše; tak vůbec ve stčeštině. Chyše (chýše) myslím jest tvar spisovný a chyže tvar lidový. Uvádím analogii: Vrš (rybářské náčiní): V Kostelci nad Orlicí slýchal jsem vrše i vrže; ve Skuhrově u Solnice (vých. Č) byl jsem několikráte svědkem, když dělníci ze strýčkovy továrny lapali pstruhy, a tu jsem slýchal na při.: Kdák sou ty druhý vrže? Hoď mi sem tu vrš! Podej mi sem vrži! Jakžiu sem takový vrže neviďal (jedna totiž byla děrava; na Skuhrovsku: viďal, seďal, slyšal, leťal atd. atd.). Mimo to na Kyšperecku (Supí hora, vých. Č.) říkají: skrejže = skrejše, skrýše. Hovořil jsem kdysi s paní z Kyšperku, ta říkala skrejže. Řekl jsem, vyslovuje li „skrejže"

jako „kníže“ či jako „kaše“: odvětila do slova: —že— že jako kníže — skrejže; tak již mluvím od dětinství a tak se u nás říká; babička nám často vyprávěla pohádky o loupežnících ve skrejžích a vždycky říkala: skrejže. (Tato paní také dosud jasně a neomylně říká: svítěziti; cf RK a stčeštinu vůbec; ve stčeštině tvar zvítěziti jest pouhou výminkou.)*)

V RK jest několikráte a pokaždé **udeřiti** (tvary k uderiti) a nikdy —ř—. Pan Gebauer ještě r. 1888 praví: „Staročesky říkalo se udeřiti, moravsky pak říká se uderit a v RKém je vždy uderi—; i to může býti od Hanky, neboť Hanka věděl, že moravsky se říká uderi—, dosvědčil to o sobě **roku 1838** (můj důraz; pozn. spis.) v opravách při Jungmannovu Slovníku, na poslední stránce čtvrtého dílu, a mohl to věděti také před objevením RKého (můj důraz; pozn. spis.).

*) „Český Jih“ ze dne 18. t. m. otiskuje listinu z roku 1610 v městském archivu táborském chovanou a v otisku tom jest i Chýšce. Upozorňuji však pozdější badatele, že v originále oné listiny jest Chyšce (Chysscze), při čemž upřímný a vroucí dík vzdávám p. t. redakci „Českého Jihu“ a p. t. panu Ant Schléeovi v Táboře, resp. p. t. správě městského archivu táborského za to, že mi originál oné listiny byl se zvláštní ochotou laskavě zaslán do Prahy k nahlédnutí.

Odpovídám:

I. O tom, že Hanka před rokem 1817 mohl znáti to, co dosvědčil r. 1838, o tom hovořiti nebudu. To bych se nad páně Gebauerovou nešťastnou filosofií zbytečně rozlítostňoval. Pan Gebauer před r. 1886—1888 resp. před 1893 také mohl ze stčeštiny znáti různé důležité věci a neznal jich.

II. V RK jest všude uderiti. Čtu-li nějakou památku, ve kteréž jest šetřeno —ř— a přijdu-li z čista jasna na uderiti (o němž nic nevím), jistě si pomyslím: písař se zmýlil. Přijdu li v téžé památce dále na druhé uderiti, jistě si pomyslím: to je zvláštní, opět chyba právě v uderiti. Přijdu li tamtéž na třetí uderiti, tu jistě se již zastavím a zamyslím se. Přijdu li na čtvrté uderiti, tu se tomuto uderiti již jistě povede tak, jako ve známé veselohře „Rohovínu čtverrohému", t. j. čtvrté uderiti již nepustím; výsledek tu bude: dialekt, individualita či tak něco.

III. Mám před sebou památku stčeskou, o jejíž pravosti nikdo nepochybuje; jest otištěna v Archivu. Zde čtu častěji: uderim, uderi, uderi, uderiti. Ale to nic není. Proto to nic není, protože v této památce jest —ř— a —r— psáno vůbec

promiscue; na př. na mori, k hori, na moři, k hoři, uderi, udeři, uderiti, udeřiti.

IV. Medikové (lékaři) mi dosvědčí, že Česká věda lékařská zavedla do českého názvosloví: úder (udeřenina, udeření). *) Slova úder Jungman ve svém Sl. nemá a přece již ode dávna žije v ústech lidu a sice v Krkonošsku (Podkrkonošsku); úder (udeření, udeřenina); ujistil mne o tom, na můj dotaz, dp. farář, rodák krkonošský.

V. Konstatuji prostě, že **uderiti** (nikoliv udeřiti) dosud žije ve mluvě lidu v **Čechách**, a sice v **Krkonošsku** (tam též i: kour = kouř). Na místě pak všech jiných dokladův a výkladův prostě konstatuji, že tuto věc již r. **1864** zjistil vikář P. Kouble, krkonošský rodák, jenž v Krkonošsku žil a působil a jenž o podřečí tamnějším dal příspěvky do **Čas. Č Mus. 1864** (cf. tituly článkův a záhlaví listův), kdež v rubrice „Obraty“ píše: „Zpervu se slípali, pak se tak se-

*) Prof. Weiss byl velice pečliv o ryze české názvosloví lékařské Zaváděl i staročeské názvy. Navrhl jsem také prof Weissovi pro diagnosu slovo „rozsudek“; prof. Weissovi se slovo to líbilo, avšak odvětil, abychom to slovo již nechali právníkům, s čímž jsem z prvu nesouhlasil a pak souhlasil.

skřipli, že jeden druhého (můj důraz; pozn. spis.) udeřil. — Napřed se vadili, pak se tak dali do sebe, že jeden druhého udeřil "

Ovšem, to jest v Čas. Č. Mus. „na takovém místě, že to zůstávalo nepovšimnuto". Konstatuji však výslovně, že P. Kouble slovo uderil otiskuje výslovně s důrazem na hlásce r. Nalezáme tedy „moravismus" uderiti také v **Čechách**, a k tomu v přímém sousedství té krajiny, kde RK byl — nalezen.

VI. Že pan Gebauer o této věci neví, tomu se nedivím, pravje nedivím, ale že o této věci, ač jest otištěna v Čas. Č. Mus., neví pan Gebauer právě jakožto slavený „nejlepší znatel češtiny a její historického vývoje", totě **hanba**, totě **skandál** a **ignorantství** zároveň. To pravím panu **Gebauerovi** veřejně, tváří ve tvář, muž proti muži, proto že nestrpím, aby náš ryze český nejdrahocenější literární skvost nade vše skvosty a posvátný odkaz našich otcův byl tak hanoben, jako pro svou nevědomost činí pan Gebauer a jeho družina. Pan Gebauer jest „realista", pan Gebauer nám „nerealistům" vyčítá, že „nedovedeme snésti pravdu", pan Gebauer tedy jakožto „realista" tuto mou pravdu jisté „snese", jak, jest jeho věcí. —

— Pan Gebauer praví: „Říkáme hýbati něčím, a urazilo by nás, kdyby někdo řekl, že vítr hýbe strom (m. stromem); vazba s Akkusativem jest při hýbati a rovněž tak při pohýbati, pohybovati novověký germanismus (etwas bewegen). V RK čte se však: (Lumír) bieše pohýbal Vyšehrad i vše vlasti (Akk. místo Instr.), — chyba novočeská.“

Odpovídám:

„Vítr hýbe stromem“ ukazuje, že pan Gebauer, jenž poesii vůbec nerozumí, si při verši z RK „Lumír zpěvem pohýbal Vyšehrad i vše vlasti“ situaci představuje tak, že se Vyšehrad i vše vlasti kejklaly. To asi sotva. Cf.: Pohnul stolem; požár Národního divadla pohnul celou Prahou i vší vlastí (instr.); požár Národního divadla pohnul celou Prahu i všecku vlast (acc.; lidé slzeli a plakali). Ostatně konstatuji, že v památce z r. ok. 1460 (Výbor II.) čtu: „— V Vsť, aby pěti věcem srozuměti mohla, totiž to: podstatě věcí; příčině, kteráž by hýbala lid“ (acc). Pochybuji, že se ten lid kejklal jako páně Gebauerův strom, když jím ten páně Gebauerův vítr hýbe. Praví li tedy pan Gebauer, že „hýbati něco“ jest germanismus novověký, tedy to pan Gebauer nemá říkati, to není hezké; „hýbati něco“ jest germanismus již dávnověký,

leda že by mnou uvedené „hýbati lid“ nebylo utvořeno dle „etwas bewegen“, nýbrž dle „movere aliquid“, tedy latinismus; cf. středověké: „že Budějovští za příčinou té přednosti něco movírovati chtějí.“ O tom však rozhodovati nechci, protože nejsem a ani nechci býti takovým učencem, jako jest pan Gebauer, jenž hanobí RK proto jen, že panu Gebauerovi **naprosto scházejí potřebné vědomosti**, aby o RK dovedl souditi správně. O panu Masarykovi ani nemluvím.

XX.

3. března 1893.

Přicházím k páně Gebauerově námitce, o níž sám pan Gebauer praví, že jest **nad jiné důležita.** O námitce této pan Gebauer výslovně praví, že jí přičítá **moc důkaznou** t. j. že námitka tato již sama o sobě **dokazuje** n e p r a v o s t RK. Jde tu o sloveso **zamiesiti.**

Této námitce pan Gebauer i všichni ostatní odpůrcové RK přikládají takovou důležitost a také se strany obráncův RK jest na tuto námitku myslím pohlíženo tak, že snad nechybím, s n a ž n ě-l i poprosím ty

čtoucí, kteří mé výklady trpělivě stopují, aby si laskavě neobtěžovali právě a jmenovitě následujícím výkladům o slovese zamiesiti věnovati pozornost zvláštní, nikoliv pro pana Gebauera ani pro mne, nýbrž pro RK.

Pan Gebauer v Poučení, určeném české intelligenci, praví:

„„V Alexandreidě svato-Vítské vypravuje se o souboji s Aretou, vůdcem perským. Areta padl a báseň praví k tomu:

tehdy sě zástup zamiesi,
biechu u vojště lití češi, —

t. j. tehdy (totiž po pádu Aretově) zástup se zamísil (= se zamíchal, v nepořádek se uvedl), byli ve vojště lití (zlí, krutí) časové. Tvar češi je Nominativ množný k jednotnému čas. V rukopisném originalu je to psáno:

tehdy sye zastup zamyesy,
byechu v woystye lyty czyesy.

„Hanka vydal Alexandreidu svato-Vítskou tiskem r 1818 a z jednoho psaní jeho (otištěného v Časopise Česk. Musea 1870, 218) víme, že tisknouti ji počal před 3. srpnem 1817. Veršům zde vytčeným nerozuměl. Zejména nerozuměl slovu psanému

„czyesy“ (= čěsi, časové); vykládal je za „Češi“ a vytiskl:

biechu u vojště lití Č e š i,

= byli u vojště (perském!) lití Č e c h o v é! Vzav pak psané czyesy za = Češi, soudil, že i předcházející slovo, ježto se s Češi rýmuje, musí míti koncovku -ši, a četl i vytiskl tedy zamyesy = zaměši.

„Tím způsobem dostal Hanka čtení — ovšem chybné —:

tehdy sě zástup zaměši
biechu u vojště lití Češi —,

a šlo ještě o význam slova „z a m ě š i t i“. Slova takového není ani v češtině ani jinde ve slovanštině, — bylo by třeba vyhledati a dáti mu význam nějaký takový, jaký by se podle smyslu na tomto místě hodil. Hledal tedy Hanka a hádal, a ustanovil (ve slovníčku připojeném k vydání Alexandreidy), že z a m ě š i t i je = zaškarediti, z a m ě š i t i s ě = zaškarediti se, — ovšem zase chybně.

„Úhrnem: slovo „z a m ě š i t i = zaškarediti“ je chybné, vzniklo z mylného domnění Hankova a existovalo okolo 16. září 1817 (kdy nalezen byl RK) jenom u Hanky (totiž jenom v jeho hlavě a v jeho opise Alexandreidy).

„V tom nalezl týž Hanka RK (16. září 1817) a v něm čte se totéž slovo třikráte:

zaměšichu sě voji (v rkp. psáno zamiesichu),

zaměši sě chám jich krutým hněvem (zamiesi),

vrah zaměši zraky (zamiesi).

„V originale je na těch místech psáno zamiesi-, a to ovšem mohlo by se čísti také zamiesi-; ale čteme-li tak, nedostáváme dobrého smyslu. Přesvědčme se o tom:

v Čestmíru vyzývá vůdce své vojsko ku potrestání Kruvoje, a aby je více roznítil, líčí, kterak Kruvoj nevěrně jednal; po této řečí a účinkem jejím, praví báseň RK,

„zamiesichu sě voji“;

čteme-li to „z a m i e s i c h u s ě voji = zamísili se, zamíchali se“, tedy nevidí se, proč by se byli vojové „zamíchali“ (po řeči, která je měla povzbuditi a roznítit), — čteme-li však „zaměšichu sě voji = zaškaredili se vojové“, tedy máme smysl docela dobrý;

v Jaroslavu jsou Tataři na útěku před křesťany, a proto

„zamiesi sě chám jich krutým hněvem“;

čteme-li „z a m i e s i s ě“, dostaneme verš nesmyslný, = chám zamíchal se hněvem, —

čteme-li však „zaměši sě = zaškaredil se krutým hněvem“, tedy máme smysl opět docela dobrý;

v Jelenu vypadl vrah na jinocha a

„zamiesi zraky“;

čteme-li „z a m i e s i zraky = zamíchal zraky“, máme zase smysl neuspokojivý, — kdežto čtením „z a m ě š i zraky = zaškaredil zraky“ opět smysl zcela dobrý se dostává.

„Ve všech tedy případech RK smysl žádá, abychom volili čtení „zaměši-“ a význam = „zaškarediti“. Sloveso „z a m ě š i t i = zaškarediti“ poznali jsme nahoře jako chybu, které se dopustil Hanka ve své Alexandreidě, jako tvar, jenž před 16. zářím 1817 existoval jen u Hanky a nikde jinde, — a v RK, nalezeném 16. září 1817 od téhož Hanky vyskytuje se totéž sloveso zase! Hankův chybný přepis Alexandreidy a Hankou nalezený RK shodují se tedy v tom, že oba mají chybné sloveso „z a m ě š i t i = zaškarediti“, sloveso, které do 16. září 1817 neexistovalo nikde jinde než jen u Hanky. Kterak vysvětliti tuto shodu? Vysvětlení rozumné zajisté není možno jiné, než že chybné „z a m ě š i t i = zaškarediti“ na obou místech, v Hankově přepisu Alexandreidy i v RK, je původu stejného, že

oboje pochází z téže hlavy Hankovy. Do přepisu Alexandreidy dostalo se chybné toto sloveso z hlavy Hankovy přímo přepisovatelem Hankou samým. Ale jak dostalo se do RK? Odpověď: též Hankou samým. Neboť: Hankova Alexandreida vyšla až r. 1818, jeho sloveso „zaměšiti = zaškarediti“ nebylo před objevením RK nikomu známo; proto tedy nelze nikoho vsunouti mezi Hanku a RK, nikoho, kdo by byl sloveso to od Hanky přejal a do RK vložil; proto nelze jinak než míti Hanku za bezprostředního původce slovesa „zaměšiti = zaškarediti“ v RK, t. j. voliti výklad: že Hanka byl při padělání RK účasten.““

Dále pak pan Gebauer ještě praví:

„Hanka chybným čtením (v Alex.; pozn. spis.;) dostal sloveso zaměšiti a chybným výkladem dal mu význam „zaškarediti“; slovesa toho v jazyce českém a žádném jiném není a nikdy nebylo, je to sloveso nebývalé a Hankou chybně smyšlené. Potom objeví se RK a v něm vyskytuje se stejné sloveso třikráte Uvěří někdo, že se v RK vyvinulo samo sebou a bez souvislosti s Hankou?““ —

Toto vše napsal pan Gebauer a já odpovídám:

To všecko dohromady není pravda.

*

To všecko dohromady existuje pouze v páně Gebauerovu nešťastném Poučení atd. a v páně Gebauerově nešťastné hlavě.

Především upozorňuji, a to není bez významu, že pan Gebauer praví: „Hanka v Alex. nerozuměl slovu c z y e s y, vykládal je Č e š i a vytiskl: „biechu u vojstě lití Č e š i“ = byli u vojště (perském!) lití Č e c h o v é!“

Konstatuji, že Hanka n e o t i s k l „biechu u vojště lití Češi“, nýbrž (písmem švábským) „běchu v wogsstě ljtj č e s s i“ = běchu u vojště lití češi, tedy č a nikoliv Č, tak že „č e š i“ není „Č e š i“. O tom každý pouhým pohledem do St. Skl. II. str. 223. přesvědčiti se může.

Co jest „č e š i“?

Někdo snad namítne, že tu jest u Hanky tisková chyba m. Č e š i. Tato námitka padá; proto padá, že Hanka „češi“ neopravuje ani ve St. Skl. II ani potom snad ještě ve St. Skl. III, ačkoliv Hanka opravuje i titěrné chyby a právě ve sv. II. i takové tiskové chyby jako: mně čti mne; moho — mnoho; synn — synu; ďádlu — ďáblu.

Někdo snad namítne, že tiskárna neměla velké švábské „Č“. I tato námitka padá, protože ve St. Skl. jsou vůbec tištěna velká švábská Č (C s háčkem), a taktéž v samotné Alex. začátek vět: Člověk . . . Často . . .

Někdo snad namítne, že Hanka v Alex. vlastní jména otiskoval s malými zač. písmenami. Také padá. Hanka vůbec ve St. Skl. i v Alex. vždy a všude všecka vlastní jména otiskuje s velkými zač. písmenami, v Alex. na př.: Aleksander, Darius, Řeci, Saraceni, Egypt, Hamon, atd.

O jiné pak námitce bych věru nevěděl.

Proč tedy Hanka otiskl „češi“ a nikoliv „Češi“? Domnívám se, že se tu Hanka byl ku slovu „češi“ zachoval snad právě tak, jako se byl zachoval ve St. Skl. i k některým jiným slovům t. j. k těm, jimž v originálech nerozuměl a jež tedy do St. Skl. transkriboval tak aby si z nich každý čtenář sám vybral, co mu libo. Tak na př. Hanka právě ve St. Skl. II. přepisuje: tnikonym a ve slovníčku později přidaném ku St. Skl. II. vykládá: „Tnikoný = snad tovaryš, který seká maso?“; iská-že, jež Hanka ve Slovníčku vůbec ani nevykládá a teprve v „omylech tisku“ později přidaných „opravuje“ v „ukáže“; sineptalalomo plémě, což Hanka ani nevysvětluje ani neopravuje. Ve St. Skl. III. pak na př. otiskuje trysczieli, triscze-vše, trisczalo, při čemž v 1. a 2. otiskuje „s“ stojaté, v 3. pak „s“ kroucené a v 1., 2., 3, „cz“ (c? č?) což jinde při

transkripci tam nečiní; ve Slovníčku však později vykládá: „T r y s c a t i = zle učiniti“. Sem též kladu ze St. Skl. III. n a h y r a c z y, což Hanka pak v „omylech tisku“ opravuje v „nohy ruce“.

Do této třídy slov tedy, pravím, snad patří též Hankovo přepsané „č e š i“, čímž Hanka snad samotnému čtenáři ponechati chtěl, aby si čtoucí při slově „č e š i“ myslil co chce, třeba na Čechy. Každým způsobem však jest pozoruhodno, že ve St. Skl. II n e n í „Č e š i“, ačkoliv to pan Gebauer s obdivuhodnou určitostí tvrdí, nýbrž jasné a neomylné „č e š i“, což po Hankovi z r. 1818 otiskuje r. 1845 sám též V ý b o r I., jenž taktéž tiskne č e š i a nikoliv Č e š i; a to jest velice pozoruhodné. Teprve dodatečně ve vysvětlení slov poznamenává Výbor způsobem na tehdejší dobu ovšem omluvitelným: „Č e š i. Lití Češi, appelative za udatné lidi, jací tehdáž slovútni byli Čechové.“

Jasně tedy myslím zříti, že Hanka „č e š i“ vědomě otiskl s malým „č“, ponechav čtenáři, pravím, aby si čtoucí sám myslil, co mu libo. Buď však jak buď, pan Gebauer nesmí tvrditi, že Hanka transkribuje „Č e š i“, čímž páně Gebauerovy výkřiky údivu a hrůzy odpadnouti m u s í,

ovšem i s příslušnými, vlastně nepříslušnými výkřičníky. Jak pan Gebauer něco podobného tvrditi může, věru nechápu.

XXI.

22. března 1893.

Předešle jsem tedy ukázal, že pan Gebauer naprosto nemluví pravdu, když praví, že Hanka z Alexandreidy přepsal „Češi“. Nyní pak přistoupím k vlastnímu výkladu verba zamiesiti. Svou práci tu rozděluji na pět částí: I. Úvod. II. Jak verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě vykládá pan Gebauer. III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandridě skutečně má. IV. Jaký význam verbum „zamiesiti (sě)“ má v RK. V. Slovo závěrečné.

I. Úvod.

Všecek spor o „zamiesiti“ otáčí se okolo verba „zamiesiti sě“ v Alexandreidě.

Hanka toto „zamiesiti sě“ v Alex. nesprávně přepisuje „zaměšiti sě“ a vykládá „zaškarediti se“.

Pan Gebauer správně přepisuje „zamiesiti sě“ a vykládá je jako „zamíchati se či v nepořádek se uvésti“.

Pan prof. dr. J. Kalousek ve své obraně RK proti panu Gebauerovi vyslovil však přesvědčení, že verbum „zamiesiti sě“ v Alex. nemá významu hmotného t. j. nemá páně Gebauerova významu „zamíchati se či v nepořádek se uvésti“, nýbrž má význam přenešený; praví pak pan Kalousek, že zamiesiti sě „v Alexandreidě i v RK stojí v smysle přeneseném, znamenajíc nějaký stav mysli; jakož slova kaliti, mútiti, turbare, confundere i jiná v jiných řečech mají prvotný smysl podobný (míchati), a vesměs také se přenášejí na mysl lidskou. Polské zamieszać a ruské měšať užívají se též přeneseně“. Dále pak Kalousek praví, že „ten význam — jako u jiných slov tomu blízkých a podobnou historii majících — byl rozmanitý a může se rozličnými slovy vyjadřovati. Nejsnáze sloveso zamiesiti, přechodné i zvratné, mohlo by se vyložiti slovem pohnouti, nebo terminem vzrušiti“; v dalším pak výkladu pan Kalousek vůbec stč. verbum „zamiesiti“ srovnává s verbem zarmoutiti a v určitých případech, t. j. podle event. kontextu, přikládá stč. verbu zamiesiti vůbec i význam zjařiti, rozlítiti.

S výkladem páně Kalouskovým ve věci hlavní (význam přenesený) projevil pak svůj souhlas i pan prof. Fr. X. Prusík a trojí

„zamiesiti (sě)“ v RK vykládá vůbec jako „smísiti, z pořádku přivésti, pomásti“, jednotlivě pak jako „zakaliti, zaškarediti“ a jako „rozlítiti se, rozvzteklíti se, rozzuřiti se“.

Já pak ve svém spisku Ad RK z roku 1886. učinil jsem též zmínku o verbu „zamiesiti“, ale zmínka ta jest také jen povrchní a k tomu jest napsána beze všeho studia verba „zamiesiti sě“ v Alexandreidě. A to byla chyba, veliká chyba, a já se té chyby (že jsem totiž tenkráte nestudoval verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě) dopustil proto jen, že mi tenkráte ještě ani ve snách nepřipadlo, že pan Gebauer, „mistr jazyka českého“ a universitní profesor staré češtiny, ani verbu „zamiesiti sě“ v Alexandreidě naprosto nerozumí. Spoléhal jsem na páně Gebauerův výklad, že „zamiesiti sě“ v Alex. znamená „zamíchati se či v nepořádek se uvésti“, a dle toho také jsem v soulad uvésti chtěl i verbum „zamiesiti (sě)“ v RK. Přes to přese všecko jest i můj tehdejší výklad jistě rozumnějším, nežli výklad páně Gebauerův, při čemž poznamenávám, že jsem ze svého tehdejšího povrchního výkladu něco přec až po dnes podržel (ostatek pak zahodil).

Proto pak, že jsem svým pozdějším studiem verba „zamiesiti sě“ v Alexandreidě

jasně a neomylně poznal, že ono „zamiesiti sě“ n e n í páně Gebauerovým „zamíchati se či v nepořádek se uvésti“, uznati dnes musím veřejně, že jsem tenkráte svým výkladem křivdil i panu Gebauerovi i panu Kalouskovi. Panu Kalouskovi jsem křivdil tím, že jsem jeho hlavní myšlénce, vyslovené o verbu „zamiesiti sě“ (význam vůbec přenesený), nevěnoval valné pozornosti proto, že pan Kalousek není „mistrem staré češtiny“, a panu Gebauerovi zase jsem byl ukřivdil tím, že jsem věřil v jeho staročeskou učenost

Dnes panu Gebauerovi, a to výslovně konstatuji, ve sporu o RK nevěřím vůbec a n i s l o v a potud, pokud s á m se do nejmenších podrobností nepřesvědčím o pravdě či nepravdě páně Gebauerova tvrzení, nechať se ta páně Gebauerova tvrzení týkají č e h o k o l i v. Jenže pravidelně (a při námitkách na RK v ž d y) přesvědčím se o páně Gebauerově nepravdě.

Svým pak pozdějším studiem verba „zamiesiti sě“ v Alexandreidě poznal jsem, že pan Kalousek skutečně měl p r a v d u řka, že „zamiesiti se“ v Alexandreidě má význam přenesený, ačkoliv ostatní výklad páně Kalouskův (a jmenovitě páně Prusíkův) nesouhlasí s tím, co jsem později byl vystudoval já. Při tom však budiž výslovně

uvedeno, že pan Kalousek jakožto neodborník projevil i při verbu „zamiesiti sě“ tisíckráte více důvtipu, nežli projevil pan Gebauer jakožto odborník.

K důkladnějšímu studiu verba „zamiesiti sě“ v Alexandreidě přivedla mne pak později jmenovitě namanuvší se mi otázka, čím to, že jeden čtenář Alexandreidy v „zamiesiti sě“ (zamísiti se) zří „zaškarediti se“, druhý čtenář „zamíchati se ve smyslu hmotném“, a třetí čtenář zase „zamíchati se ve významu přeneseném“. I poznal jsem, že význam veršův z Alexandreidy: „Tehdy sě zástup zamiesi, biechu u vojště lití čěsi“ věru nelze jinak zodpovědíti, nežli řádným zodpověděním těchto otázek:

1. **Kdy** se ten zástup zamiesil?

2. **Který** zástup či **jaký** zástup se zamiesil?

3. **Proč** se ten zástup zamiesil?

4. **Jak** se ten zástup zamiesil?

5. Ve **kterém** či v **jakém** vojsku byly ty zlé, kruté časy?

6. **Proč** byly v tom vojsku ty zlé, kruté časy?

7 **Jaké** to byly ty zlé, kruté časy?

Že pan Gebauer o tomto jistě rozumném a nutném požadavku ani potuchy

nemá, to jasně, určitě a neomylně vysvitne z výkladu dalšího. —

Tolik chtěl jsem poznamenati v Úvodě k vlastnímu výkladu verba „zamiesiti".

XXII.

23. března 1893.

Mějme nyní na mysli oněch sedm otázek, které jsem sám sobě dal při studiu dvojverše „Tehdy sě zástup zamiesi, biechu u vojště lití běsi" a které jsem byl uvedl právě na konci článku předešlého. Otázky ty zní: 1. „Kdy se ten zástup zamiesil? — 2. Který zástup či jaký zástup se zamiesil? — 3. Proč se ten zástup zamiesil? — 4. Jak se ten zástup zamiesil? — 5. Ve kterém či v jakém vojsku byly ty zlé, kruté časy? — 6. Proč byly v tom vojsku ty zlé, kruté časy? — 7. Jaké to byly ty zlé, kruté časy?

To na mysli majíce, pozorujme nyní:

II. Jak verbum „zamiesiti sě" v Alexandreidě vykládá pan Gebauer.

Konstatuji, že v Alexandreidě tato situace jest: Řecké a pohanské voje stojí naproti sobě. Králem řeckým jest Alexander,

nejpředně šim šlechticem pohanským jest Aretas. Alexander a Aretas utkají se v souboji, po nedlouhém pak zápase Aretas jest přemožen a padne, jsa Alexandrem zabit. A tu — po verších „(Aretas) spade, kóň sě mu potče, v samém srdci kopie přěkla“ — básník Alexandreidy ihned praví: „Tehdy sě zástup zamiesi — biechu u vojště lití čěsi“, načež následuje líčení bitvy mezi Řeky a pohany.

První zmínku o tomto „zamiesiti sě“ pan Gebauer činí v únoru r. 1886. Praví: „Hanka do roku 1817 byl se seznámil se staročeskou Alexandreidou zlomku sv.-Vítského. Tam čte se v. 1564: vešken sě zástup zamiesi (v rkp. zamyesy, rým: čěsi, = časové), t. j. zástup se zamísil, se zamíchal, v nepořádek se uvedl (srov. Jungm. s. v.).“

Především tedy a jen tak mimochodem poznamenávám, že pan Gebauer tu z orig. Alex. cituje „v e š k e n sě zástup zamiesi“, ačkoli v orig. Alex. jest „t e h d y sě zástup zamiesi“. Tuto pak chybu pan Gebauer opětuje až do omrzení také ještě v dubnu, červenci a v říjnu 1886, a opravil ji teprve r. 1888 v berlínském Archivu für slav. Philg. O to však mi nejde, to jen konstatuji. Co však vysvítá z tohoto pánč Gebauerova „výkladu“ verba „zamiesiti sě“? Pan Gebauer

praví: 1. zástup sě zamiesi t. j. zástup se zamísil. To jsme tedy tam, kde jsme byli dříve. Pan Gebauer praví: 2 zástup se zamíchal. Táži se: **jak** se ten zástup zamíchal? Pan Gebauer praví: 3. zástup se uvedl v nepořádek. Táži se: **jak** si pan Gebauer představuje, že se ten zástup uvedl v nepořádek? To nám bezpochyby vysvětliti má Jungmanův Slovník, na nějž — na verbum z a m í s i t i — nás pan Gebauer odkazuje. Pohleďme tedy do Jungm. Sl. na verbum z a m í s i t i.

Jungmann píše*): „Z a m í s i t i, *zaměsiti (n o n zaměšiti) ... zamíchám, ol. et. slc. zaměšám, ... zamíšeti ... zaměšuji, ovati ... = r o z h r n o u t i, s m í s i t i, p r o m í c h a t i ... Lík zamíchati. Zamísiti těsto, mouku. Do toho zamíchati. Něco do něčeho zamísiti. A když by chtěl pustiti sobě perem, nebo húbú (houbou) do oka, aby prve zamiešel. Zamíšení. — §Tr. z a m í s i t i, z a m í š e t i = n e p o ř á d e k z t r o p i t i. Ten pravý rek svého života bieše, tu mezi nepřátely tak zamieše (= zamíšel, zamíchal), že právě jako před sokolem vrány též padachu před ním na vše strany.“ (Nyní následují citáty z RK a citát z Kollárových znělek; pozn. spis.)

*) V uvedeném citátu vynechávám koncovky, německé výrazy a citáty pramenův.

Myslím, že z uvedeného věru těžko uhodnouti, co si pan Gebauer asi myslí při svém „výkladu“ slov „zástup se zamísil, se zamíchal, v nepořádek se uvedl“, i když jeho „výklad“ sebe pečlivěji srovnáme s citátem Jungmannovým. Něco jiného jest lík, těsto, mouka, a něco jiného jest věru zástup. Něco jiného jest „zástup sě zamiesil“ a něco jiného jest „húbú do oka zamiešel“. Zbývá tedy Jungmannovo „zamísiti, zamíšeti = nepořádek ztropiti“ a páně Gebauerovo „zamísiti se = v nepořádek se uvésti“. Myslím na jisto, že právě t u t o věc pan Gebauer měl právě zde na mysli. Tu však neúprosně opětuji svou dotěrnou otázku: **jak** si pan Gebauer p ř e d s t a v u j e, že se ten zástup u v e d l v n e p o ř á d e k? Přece snad ne jako na př. při čtverylce kolony, když se popletou a smíchají a v nepořádek uvedou. Jdu tedy dále.

Podruhé pan Gebauer o „zamiesiti sě“ z Alex. mluví v dubnu 1886. Praví: „V Alexandreidě zlomku sv.-Vítském čte se 1564: vešken sě zástup zamyesy, biechu u vojště lití czyesy. Čísti tu jest: vešken sě zástup z a m i e s i (= zamísil, zamíchal, srov. Jungm. Slov. s. v.), biechu u vojště lití č ě s i (= lití, zlí č a s o v é). — V Alexandreidě není z a m i e s i t i s ě ve významu přeneseném, nýbrž ve významu hmotném

(Alexander utkal se v souboji s Aretem, Aretas padl, zástup „sě zamiesi“, Ptolomaeus a Klitus vystupuji do boje atd. = zástup se zamísil; srov.: ten rek tak mezi nepřátely zamieše, že jako před sokolem vrány též padáchu před ním. Tristr. 289).“ To tedy praví pan Gebauer.

Především konstatuji, že se tu pan Gebauer opět odvolává na Jungmannův Slovník (zamísiti) a že tu pan Gebauer již nemluví o „uvésti se v nepořádek“, nýbrž přestává na „výkladě“: zamísil se, zamíchal se. To jest pozoruhodno. Dále pak uvádím, že co pan Gebauer praví o „významu hmotném“ a „přeneseném“, jest odpovědí na páně Kalouskovo v „Osvětě“ vyslovené přesvědčení, že „zamiesiti sě“ v Alex není „zamíchati se ve smyslu hmotném“, nýbrž že značí „nějaký stav mysli“. Zároveň konstatuji, že pan Gebauer verbum „zamiesiti sě ve smyslu duševném“ nezná ze stčeštiny, pročež vybízí pana Kalouska, aby mu některé takové „zamiesiti sě“ prý ze stčeštiny ukázal. (Pan Kalousek však nepřímo odvětil, aby si je pan Gebauer vyhledal sám, že prý jest odborník.)

Co se pak týče tohoto dubnového páně Gebauerova „výkladu“ verba „zamiesiti sě“, tuť zříti, že pan Gebauer větu „rek tak mezi nepřátely zamieše (atd.)“ skutečně

„srovnává“ s větou „zástup sě zamiesi“. Ale to jest učiněná svévolnost. Předně „z a m i e š e“ jest přece něco naprosto jiného nežli „z a m i e s i sě“ a za druhé v Tristramu jest „m e z i n e p ř á t e l y zamieše“, kdežto v Alexandridě jest holé „tehdy s ě zástup zamiesi“. Myslím, že i nejprostší laik pozná i uzná, že skutečně naprosto není správno, větu „rek tak mezi nepřátely zamíchal (zamíšel), že nepřátelé padaly jako vrány“ uváděti jakožto pomocný výklad ku větě „tehdy s ě zástup zamísil“. Jdu tedy dále.

Po třetí pan Gebauer píše o „zamiesiti sě“ z Alex. v červenci 1886, ale tu jen opětuje to, co byl napsal již dříve v únoru a v dubnu.

Po čtvrté pan Gebauer píše o „zamiesiti sě“ v Alex. v říjnu 1886, a tu také jen opětuje to, co byl napsal již v únoru, dubnu a červenci; nového tu pan Gebauer nepřidal nic mimo delší polemiku s panem Kalouskem, ale ta nám tu není nic platna.

Tento tedy čtverý „výklad“ verba „zamiesiti sě“ z Alex přese všecku důležitost věci, o kterou šlo, pan Gebauer podal ve v ě d e c k é m Athenaeu r. 1886. Při tom čtenáře prosím, aby si z těchto páně Gebauerových „výkladův“ sám laskavě vybral věci, kterými lze jasně a určitě zodpově-

děti kteroukoliv z uvedených sedmi otázek.

Další pak páně Gebauerův vědecký výklad verba „zamiesiti se“ z Alex. uvedu příště.

XXIII.

31. března 1893.

Po páté pan Gebauer verbum „zamiesiti sě“ vyložil v Archivu für slavische Philologie 1888. Praví:

„tehdy sě zástup zamiesi,
biechu u vojště lítí běsi, —

in wörtlicher Übersetzung: „da (nämlich nachdem Aretas im Zweikampfe mit Alexander gefallen war) ist die Kriegsschaar in Unordnung gerathen, böse (grimmige) Zeiten waren im Heere“. Zur Erklärung ist beizufügen, dass běsi der Nom. plur. zu čas = tempus ist; zamiesiti ist = „vermischen umrühren“; identisch damit ist zamíchati; beides, zamiesiti und zamíchati, wird namentlich auch angewendet, wenn ausgedrückt werden soll, dass in eine Schaar von Individuen Unordnung gebracht wird; also zamiesiti = „in

Unordnung bringen", zamiesiti sě = „in Unordnung gerathen"."

Všimněme si nyní tohoto zvlášť učeného výkladu. Především se jasně, určitě a neomylně dovídáme, kdy se ten zástup zamiesil; zamiesil se nachdem Aretas im Zweikampfe mit Alexander gefallen war. Potom se dovídáme, že zamiesiti jest po německu vermischen, umrühren a že jest identické s verbem zamíchati. Dále se dovídáme, že zamiesiti und zamíchati wird namentlich auch angewendet, wenn ausgedrückt werden soll, dass in eine Schaar von Individuen Unordnung gebracht wird Zde však na prosto nechápu především proč pan Gebauer právě tohoto svého tvrzení nedoložil příslušnými doklady ze staré češtiny. Hle: pan Gebauer neostýchá se vyčítati panu Kalouskovi, že pro svůj výklad „zamiesiti sě" neuvádí žádných dokladův ze stčeštiny, ale sám beze všech dokladů vykládá, co mu libo. A potom: jde o to, aby zjištěn byl význam verba zamiesiti sě ve verši „tehdy sě zástup zamiesi"; pan Gebauer pak „vykládá", že stč. zamiesiti značí namentlich auch in eine Schaar von Individuen Unordnung bringen, also zamiesiti sě znamená, dass eine Schaar von Individuen in Unordnung gerathen ist, a jakožto doklad

svého tvrzení pan Gebauer uvede leda verš „tehdy sě zástup zamiesi“, tedy verš, právě o který se hádáme

A posléze dovídáme se z páně Gebauerova zvlášť učeného „výkladu“, uloženého v Archivu für slav. Philg., že: **also** z a m i e s i t i = „in Unordnung bringen“, z a m i e s i t i s ě = „in Unordnung gerathen“. Pardonujíce však páně Gebauerovo nešťastné „a l s o“, jež pan Gebauer jakožto výslednici svého zvlášť vědeckého „výkladu“ byl obdržel z n i č e h o, opět a opět opětujeme svou otázku: **jak** si pan Gebauer p ř e d s t a v u j e, dass eine Schaar von Individuen in der Alexandreis in Unordnung gerieth? Pan Gebauer tuto otázku zodpověděti **musí.**

Celkem pak zříti, že pan Gebauer tímto svým pátým „výkladem“ vrátil se ku svému výkladu prvému t. j. k „výkladu“: v nepořádek se uvésti.

Šestý pak a poslední „výklad“ verba zamiesiti sě z Alexandreidy pan Gebauer předložil ve svém Poučení, kdež praví: „V Alexandreidě svato-Vítské vypravuje se o souboji Alexandrovu s Aretou, vůdcem perským. Aretas padl a báseň praví k tomu: tehdy sě zástup zamiesi, biechu u vojště lití čěsi, — t j. tehdy (totiž po pádu Aretově) zástup se zamísil (= se zamíchal, v ne-

pořádek se uvedl) byli ve vojště lití (zlí, krutí) časové.“ Zříti, že tu pan Gebauer též „vykládá“: zamíchati se, v nepořádek se uvésti. —

Totě tedy všecek páně Gebauerův „výklad“ verba zamiesiti sě v Alexandreidě, toho verba, jež ve sporu o RK jesti tak důležito, že mu pan Gebauer přikládá moc d ů k a z n o u.

Nuže konstatujme nyní z páně Gebauerových výkladů všecky odpovědi na mých daných s e d m o t á z e k.

Otázka 1. zní: **Kdy** se ten zástup zamiesil? — Odpověď: nachdem Aretas im Zweikampfe mit Alexander gefallen war (Archiv); po pádu Aretově (Poučení).

Otázka 2. zní: **Který** zástup či **jaký** zástup se zamiesil? — Odpověď: zástup Aretův (pohanský); praví pan Gebauer: „Alexandr utkal se v souboji s Aretem, Aretas padl, zástup sě zamiesi, Ptolomaeus a Klitus (Řekové; pozn. spis.;) vystupují do boje atd = zástup se zamísil (výklad dubnový); nachdem Aretas im Zweikampfe mit Alexander gefallen war, ist die Kriegschaar in Unordnung gerathen (Archiv); Aretas padl . . . po pádu Aretově zástup se zamísil (Poučení). Nebudeť přece v nepořádek se uváděti zástup řecký, když padne vůdce nepřátelský, vůdce perský čili pohanský.

Otázka 3. zní: **Proč** se ten zástup zamiesil? — Odpověď: patrně proto, že jeho vůdce Aretas padl.

Otázka 4. zní: **Jak** se ten zástup zamiesil? — Odpověď: Pan Gebauer praví: zamísil se, zamíchal se, v nepořádek se uvedl, ale nepraví, **jak** se ten zástup zamísil či zamíchal či v nepořádek se uvedl. Stál zástup v řadách a po pádu Aretově zamíchaly se ty řady tím způsobem, či v nepořádek se uvedly tím způsobem, že jednotliví vojáci, nedbajíce vojenské discipliny, smíchali se v nepravidelný chumáč? Či nebyl ten zástup v řadách, nýbrž v chumáči, a po pádu Aretově přetvořil se ten chumáč v chumáč nový, v chumáč jiný? Či míní pan Gebauer zmatek? Dojista nemíní, sice by byl alespoň jednou napsal: ve zmatek se uvedl. Co je to tedy: „zástup se zamíchal čili v nepořádek se uvedl? Nevím, naprosto nevím a pan Gebauer jistě také ne.

Otázka 5. zní: Ve **kterém** či v **jakém** vojsku byly ty zlé, kruté časy? — Odpověď: o tom pan Gebauer ani nemluví, ale mně se zdá, že míní, že ve vojsku pohanském.

Otázka 6. zní: **Proč** byly v tom vojsku ty zlé, kruté časy: — Odpověď: o tom pan Gebauer též ani nemluví, leda by myslil, že proto, že Aretas padl.

Otázka 7. zní: **Jaké** to byly ty zlé, kruté časy? — Odpověď: o tom pan Gebauer taktéž ani nemluví. —

To tedy jest výsledek páně Gebauerových „výkladův“ verba „zamiesiti sie“ v Alexandreidě.

Aby pak čtenář poznal, jaký rozdíl jest mezi výkladem páně Gebauerovým a výkladem mým, tedy mnou daných sedm otázek zatím povšechně zodpovím dle výkladu svého. Pravím:

1. **Kdy** se ten zástup zamiesil? Když Alexandr, král a vůdce řecký, v souboji zvítězil nad Aretem.

2. **Který** zástup či **jaký** zástup se zamiesil? **Zástup řecký.**

3 **Proč** se ten zástup zamiesil: Protože Alexandr, král a vůdce řecký, hned jak báseň výslovně dí, na první potkání zabil Areta, nejlepšího mezi pohany, jak báseň taktéž výslovně praví.

4 **Jak** se ten zástup zamiesil? Řekové, uzřevše hrdinský a vítězný slavný čin svého krále a vůdce, jenž ihned na prvním potkání zabil nejlepšího mezi pohany, **roznítili se** tímto vítězným příkladem svého vůdce a krále.

5. Ve **kterém** či v **jakém** vojsku byly ty zlé, kruté časy? Ve vojsku pohanském.

6. **Proč** byly v tom vojsku ty zlé, kruté časy? Protože Řekové, **roznítivše se** právě tím hrdinským a vítězným slavným činem svého vůdce Alexandra, hrdinsky pak udeřili na pohany.

7. **Jaké** to byly ty zlé, kruté časy? Byly to věru zlé, kruté časy ve vojsku pohanském, neboť pohané byli pak v nastavší bitvě téměř na dobro pobiti a byli úplně na hlavu poraženi.

XXIV.

20. dubna 1893.

Verš „tehdy sě zástup zamiesi“ pan Gebauer tedy vykládá „tu se Aretův zástup zamíchal t. j. uvedl se v nepořádek“, já však vykládám „tu se Alexandrův zástup roznítil“. Oba výklady, páně Gebauerův a můj, jsou velice rozdílny, tedy jsme patrně studovali každý velice jinak, ač-li při panu Gebauerovi ve sporu o RK vůbec může býti řeč o nějakém studiu. Mou však povinností nyní jest, abych ukázal, jakou cestou jsem k výkladu svému přišel já. Tím zodpovím otázku:

III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má.

Tuto pak úlohu zase rozděluji takto: 1. Poznámka povšechná. 2. Výklad verše: tehdy sě zástup zamiesi. 3. Výklad verše: biechu u vojště lití čěsi. 4. Paralely z jiných památek. 5. Přehlídka výkladu páně Gebauerova.

1. Poznámka povšechná.

Pan Gebauer zná verbum „zamiesiti“ pouze ve významu hmotném t. j. ve významu „zamíchati“, na př. brambory zamíchati. Význam však slov, jimiž označujeme jakékoli vyrušení mysli (duše, ducha) z rovné váhy, není původním významem těchto slov, nýbrž jest významem přeneseným. Původní význam těchto slov jest právě onen význam tak zv. hmotný, t. j. význam, který se původně vztahuje ku hmotám a teprve ze hmot jest přenesen i na lidské vnitro a na abstracta vůbec. Na př.: Brambory zamíchati; naproti tomu: Ten tím sporem zamíchal. Křivý strom, křivá hůl, křivá zeď, křivá cesta polní; na proti tomu: křivá mysl, křivá cesta života. Sloveso pohnouti: pohnouti stolem; pohnouti někoho k něčemu; byl jsem velice pohnut (dojat) když jsem to četl; v dávné

pak češtině i samo pouhé „pohnouti se“ značí také „rozhněvati se“; dokladův zde netřeba, viz na př. Jungm. Sl. Pouze pro všeobecnou zajímavost uvádím z r. 1694, že Kutnohorští šli k nejv. purkrabí s jakousi žádostí, ale J. Exc pan purkrabí byl r o z h o r l e n ý na pány stavy i na Kutnohorské; Kutnohorští se tedy radili, čím by tu h o r l i v o s t (t. j. r o z h o r l e n í) purkrabího ukrotili, protože J Exc. tuze proti nim p o h n u t a býti ráčí; i uradili se, že mu koupí víno a tak tím ňák ho ukrotíme; víno koupili, dali je Jeho Excellenci a úřadník pak Kutnohorským oznámil, že J. Exc. již j a s n ě j š í m y s l e býti ráčí, že tam s veselou jiti mohou.

Takových slov má každá řeč s dostatek a já pouze na př. ukazuji: Plésti punčochu, plésti košík; nepleť mne (nemať mne); plésti se do něčeho (cf. v Dal.: plete sě a neumějě); jsem už tak popleten, že ani nevím, co dělám; totě nějaký popletený člověk: na mysli popletený. Voda vře (při varu); moře vře (při bouři); všecko ve mně vře. Mléko kypí z hrnce, těsto kypí; všecko ve mně kypí. Hrnčíř hněte hlínu; to mne velice hněte. Tlačiti. Tisknouti, utiskovati. Vztekati se, vztéci se Vztekem se svíjeti. Zakalená mysl. Na mysli pomatený. Nakvašený člověk. Roztržitý. Vrtkavý. Kolí-

savý. Váhavý. Váhati. Rozvažovati. Přemítati. Vykrucovati. Dopáliti se. Vzplanouti. Roznititi se. Rozohniti se. Rozpáliti se. Vznešený. Hněv pak nic jiného není, nežli hnutí (hnouti), prudké pohnutí mysli. Vzpomene si někdo při slově hněv na sloveso hnouti? Pochybuji. Ano, Jungmann uvádí: hněv těles nebeských: motus; cf. též (Jungm.) smísilost = temperamentum.

Takových slov má, pravím, každá řeč s dostatek, a od jakživa, a já na př. jen uvádím německé **rühren**. Na jídelních lístcích lze čísti: gerührte Eier. „Gerührte Eier“ jsou naše míchaná (smažená) vejce. Na proti tomu „der Mann ist sehr gerührt“ není naše „ten člověk jest velice zamíchán“, ani „ten člověk jest velice v nepořádek uveden“, ani dokonce snad „ten člověk jest velice usmažen“, nýbrž: ten člověk jest velice pohnut, dojat. (Nedávno byl ve mnichovských „Fliegende“ vtip o tomto dvojím „rühren“.)

Ze stčeštiny z nepřehledné řady pouze na př. uvádím: Ciesaři, u vieře blúdíš; neblúdili smyslem viece. Hněv vztočí člověkem (Štítný) Vystúpil byl z svého smysla, padl na zemiu. Ciesař sě chce až vztéci. Srdce jej v těle hrajieše v tak utěšenej radosti. Ciesař hněvy sě v tu dobu veškeň

potřěse, jakoby sě chtěl povztéci. Vzplane hněv jeho: exarserit ira ejus. Myslí vrtieše. Vikláše sě úmysl králóv. Smích váleti někým. Mužík závistivý a na svéj mysli velmi křivý (Tristram; v Žalt. Witt.: Křivý = injustus, falsus, impius). Dušička v pláč se udeři. Dievka vznieti mysl v svého srdce stanu. Vzvýšil jsi praviciu stiskujiciech jeho, vzveselil (j)si vščcky nepřátely jeho. Ve sně sě to mátlo. Zda-li sě vám měte? (cf. musil by celý deň hlínu miesti, ve staroněm. textě: leim cleibin, leim clecken. Nesmě i jedna (žába) kalu miesti, ve stněm. textě: gemischin.) Kozhorčilo sě jest sirdce mé (inflammari, exardescere). Rozžže sě hněv jeho.

Jmenovitě však uvádím, a to jest nejvíce důležité, stčeské verbum: — **mútiti, zamútiti.** Toto sloveso má dvojí význam: hmotný a přenesený (duševný). Příklady toho jsou ve stčeštině nespočetné a já jen uvádím: Jenž zamucuješ hlubokost mořskú (a hned potom: smútie sě národové). Zamútily jsú sě hory. Ješčer svým smrdutým dechem vše povětřie zamútieše (potom: ihned sě vše povětřie zakalilo). Tak sě onen piesek kalí, mútě sě, vniž (= jako) moře samo. Hrom mútí oblaka. Zamútily sú sě vody. Zamútí Hospodin púšči (poušť): commovebit dominus desertum. — Naproti tomu

na př.: (Sv. Petr vypráví dvěma mužům, jakým způsobem sv. Kliment setkal se s matkou svou): To tato dva uslyševše, zamútivše se u velikém obdivu, takto mluviesta: Ó Hospodine! Pravé li sú tyto věci, čili sen jest? Zamútilo sě jest srdce mé pro strach. Josef lekl se a zamútil se velikú bázní. Rozpáleného vzlosti, sě zamúcujícieho. Krev sě v mnichovi (touhou) zamúti (zarmúti).

Toto pak staročeské mútiti žije dosud v našich slovech na př. smutek, smutný, zármutek, zarmoutiti, kteryžto pojem také již od jakživa žije i ve štčeštině, na př.: Co nám hoře činíš, že nás tak velmi mútieš? Zamútil i mú dušiu, žalovati tobě mušiu. Králová, proč sě tvé srdéčko smúcie? (Svatá) Maria laskavá, všěch smutných útěcha pravá (Leg. Kat.). Pade smutna k jeho tělu. (Kateřina má se provdati, Kateřina nechce): od toho času poče králová smutiti (cf. naše: smutněti). Proto sě velmi nezamucovala, ale vše mile ot Hospodina přijímala. Uzřěvše, co sě stalo, smútichme sě velmi. Bratřie to vidúce, zamútili sú se velmi pro ten zámutek otce svého. (Jiný rukopis má: zarmútili) Žalt. zl. Pas.: Uslyš tě Hospodin v den smutka; Žalt. zl. Klem.: Uslyš tě Hospodin v den zamúcenie.

Jmenovitě však uvádím na malou porovnanou: Žalm 45. ve Vulgatě zní: (verš) 2. Deus noster refugium, et virtus, adjutor in tribulationibus, quae invenerunt nos inimis. 3. Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, et transferrentur montes in cor maris. 4. Sonuerunt, et turbatae sunt aquae eorum; conturbati sunt montes in fortitudine eius. 5. Fluminis impetus laetificat civitatem Dei; sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. 6. Deus in medio ejus non commovebitur; adjuvabit eam Deus mane dilu culo. 7. Conturbatae sunt gentes et inclinata sunt regna; dedit vocem suam, mota est terra.

Žalt. Witt. (XIV. věk) má: 2. pomocník v smutciech. 3. když sě zamúti země. 4 i zamútily sú sě vody jich, zamúceny sú hory. 6. nezamúti sě. 7. zamúceny jsú vlasti . . . hnula sě jest země.

Bible benátská (1506) má: 2 spomocník v zámutciech. 3. když se búřiti bude země. 4 a zakalily se vody jich, zbúřeny jsú hory. 6. nepohne se. 7. zarmúceni jsú národové . . . hnula se jest země.

Bible Melantrichova (1561) má: 2. spomocník v zámútcích. 3. když se bau-

řiti bude země. 4. a zakalily se vody jeho, zbaurily se hory. 6. nepohne se. 7. zarmauceni jsau národové . . . hnula se země.

Bible Králická (1579—1593) má: 2. ve všelikém sauženi pomoc 3. byť se pak i země podvrátila. 4. a kormautily se vody jeho a hory se rozrážely. 6. — se nepohne. 7 pohnula se království . . . rozplynula se země.

Bible pak nynější (Frenclova) má: 2 spomocník v zármutcích. 3. byť se pak i země podvrátila 4. a kalí se vody jejich, otřásají se hory. 6. nepohneť se. 7. Zbouřili se národové . . . pohnula se země.

Avšak i původní (hmotný) význam slovesa mútiti žije dosud. Na Slovensku: mútit = vrtěti smetanu; mutovník = másnice, podmásnice; mútit vodu — kaliti vodu: ala sa mi zamútila voda od tech baranoch; mutná voda (po dešti). Dobrovský pak ve svém Slovníce (1802): Abquerlen: zatřepati; die Suppe mit einem Ei: polévku s vejcem zatřepati, zamautiti. Jmenovitě však uvádím z pivovarnictví: rmut, der Mösch (cf. mischen): mutu do kotle naliti*); když sme první rmut vařili, já řekl,

*) „Mut“ vyslovuje také lid m. rmut. V jednom rukospisku z archivu Společnosti přátel starož.

že se mně slad nelíbí (Dr. Winter); když sme rmuty vyvařili, pustil mistr břečku na chmel (dr. Winter). S t í m t o pak „rmut“ cf. zase naše „rmoutiti“ a „zármutek“.

Vzpomene si někdo při našich slovech „smutný, smutek, rmoutiti, kormoutiti, zármutek“ na jakékoliv míchání, kalení, vrtění atd ? Pochybuji

Zvláště však uvádím k verbu „miesiti“, že na př. Štítný má, což i Kott cituje: „Svět tento, v němž jest neřád a **mieška** a nic čistého, ale kal se vším“, kdežto v Životě Karla IV (2 pol. XIV. věku) čtu zase: „On klel otce našeho, otec pak náš vyhna jeho z města; ta **mieška** trvala dobře přes dvě létě mezi otcem naším a žákovstvem tiem. **Mieška** bieše mezi kostelem římským a mezi dřéveřečeným biskupstvím. Bieše **mieška** a válka mezi nimi.“ U Štítného tedy m i e š k a jest praobyčejná „míchanice (cf rmut), kdežto v Životě Karla IV. m i e š k a nic jiného není, nežli věru naše dosavadní **rozmíška**.

Řekne někdo mimo snad pana Gebauera, že ve stčeském slově m i e š k a ze Živ. Karla IV. a v našem slově r o z m í š k a

---

českých nalezl jsem i t u t e, t. j. r t u t ě (tedy zároveň s pánč Gebauerovým neštastným cdchylným -e- m. -ě-).

nežije sloveso „míchati“ ve smyslu přeneseném? Myslím, že neřekne.

Tolik chtěl jsem všeobecně pouze po znamenati, pravím výslovně: pouze poznamenati, dříve nežli přistoupím k výkladu verše „tehdy sě zástup zamiesi“. Při tom pak čtoucího zvláště prosím, aby při výkladech dalších stále při verbu „zamiesiti (sě)“ laskavě na mysli měl analogické sloveso „zamútiti (sě)“, kteréžto sloveso ve stčeských textech bývá také překládáno z latinských verb, jmenovitě movere, commovere, turbare, conturbare*), tribulare, kterážto latinská verba vesměs mají takté ž význam netoliko tak zv. hmotný, nýbrž i přenesený.

XXV.

21. dubna 1893.

Ad) III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má.

2. Výklad verše: tehdy sě zástup zamiesi.

Verš „tehdy sě zástup zamiesi“ nelze ovšem jinak vyložiti, nežli studiem příslušného textu v Alexandreidě samé. Ale pří-

*) Cf.: neturbíruj mne; abychom žádné novitas nezačínali a statum publicum neturbírovali; a my opět v possessí naší turbírováni nebyli.

slušným textem tu není dostatečně už známé dvojverší „tehdy sě zástup zamiesi — čěsi“, ani toto dvojverší spolu s předcházejícím líčením souboje Alexandra s Aretem, nýbrž přísluší sem z Alexandreidy vše to, co s dvojverším, o které jde, jakkoli souvisí. Z té příčiny nutno pečlivě a pozorně čísti všecku Alexandreidu, a sice několikráte čísti jmenovitě i proto, aby čtenář také náležitě vžil se do ducha básníkovy mluvy i do způsobu, jakým básník vyjadřuje své myšlénky. Já zde ovšem všecku Alexandreid[illegible]tovati nebudu, máť skoro 2500 veršův, avšak nutně uvésti musím vše to, co samo pro sebe tvoří onen celek, jehožto částí jest právě dvojverší „tehdy sě (atd.)“ Čtenář pak i sám pozoruj a zkoumej laskavě; já vykládati budu pouze věci nejpotřebnější, při čemž do citovaného textu budu své vysvětlivky klásti do závorek Ze všeho však nejdříve poznamenávám, že stč. slovo „zástup“ značí i zde to, co latinské „exercitus“. Dokladův netřeba. Dále poznamenávám, což jsem vlastně už dávno měl poznamenati, že v Alexandreidě jest Alexandr králem řeckým, jeho vojsko jest nazýváno Řeky, kdežto vojsko nepřátelské jest nazýváno jmenovitě pohany. Zvláště však prosím, aby čtoucí sám laskavě zvláště pozoroval věci s menším anebo větším důrazem otištěné.

Příslušné místo v Alexandreidě tedy tam začíná, kde před bitvou, o kterou nám jde, řecké a pohanské vojsko již stojí na proti sobě či u sebe. A tu básník Alexandreidy praví:

Již **na špici** (svého vojska) právě stáše
král řěcký (Alexandr), kdež boje čekáše,
zpořediv každého k tomu,
v kterém křídle býti komu,
a sám (**Alexandr**) před **zástupem** v čele,
k bojovi hotov dospěle.

Zde tedy zříti, že Alexandr stojí **v čele** svého vojska, svých Řekův, a básník výslovně praví, že Alexandr stojí v čele před **zástupem**. Prosím, čtenáře, aby si toto slovo „**zástup**“ dobře zapamatoval. S tím pak, že Alexandr zde před bitvou stojí v čele svého zástupu, naprosto souhlasí též ono místo na začátku Alexandreidy, kdež Alexandrův učitel, různé vychovatelské rady a pokyny dávaje Alexandrovi, také byl Alexandrovi řekl: „Před zástupem první bývaj, svých sě lidí nepokrývaj; a když toho uzřie tvoji, tu rád každý tobě stojí: když pastýř před vlkem srší, toho sě stádo rozprší“.

*

Alexandr tedy d b a l tohoto napomenutí a byl „před z á s t u p e m první“. — Básník Alexandreidy pak ihned pokračuje:

Podle něho (podle Alexandra) s pravé strany
běchu vítězi stavani:
syn Permenióv Nykanor
a jeho bratr Polykanor;
za tím Zenos, Ptolomeus,
Perdikas, Klytus, Tydeus,
to všecko jinoše mladé
a každý z á s t u p e m vlade.
Po těch pak na levej straně,*)
kdež počátek každý ráně,
Permenio bieše postaven,
požitý muž, však nezbaven;
za tím jeho syn Pylota.
To pak bieše lepšie rota:
tu bieše Antigon Kraterus,
a po těch vítěz Severus.
jakž ti pravi, to ti biechu,
jež z á s t u p y vládniechu.

Alexandr tedy, jenž stojí v č e l e p ř e d zástupem s v ý m, má při sobě svou

*) Upozorňuji výslovně na význam předložky „po“; cf. všecku s i t u a c i, k tomu ovšem i další „zřě na onu i si (tuto) stranu“. Srovnej také s naším: od těch na levo.

šlechtu vojenskou, svou generalitu, své rytířstvo, své podvůdce, z nichžto každý vládne zase menším zástupem svým.

Tehdy král (Alexandr) kopie dosáhna,
malečko ořě povztáhna
své šlechtice upomanu,
zřě na (o)nu i na si (tuto) stranu,
chtě poznati jich útrobu,
kto s ním miení (kak) v tu dobu;
neb co které srdce miení,
v kteréj vóli neb ve chtění,
to vše znati na vezření.
Pány prosbú ochočuje (Alexandr)
a chuzším dary slibuje.
Zatiem malečko postojě,
prvé než dojedú bojě.
„Ktož ste", vece (Alexandr), „sěm pozváni,
chuzšie panošstvo i páni,
vaši dědové i předci,
rozličnì sú na to svědci,
jsú nepokoj vezdy střěli
pro něžto jsú i česť vzěli:
a jakž jsú byli dědové,
takéž buďte i vy vnukové,
každý na svój rod vzpomana.
Dnes vám jest česť v ruce dána

a č j e d n o (= j e n) b u d e t e
c h t i e t i
s v ú š l ę c h t u i r o d p o m n i e t i.
Dnes jest již čas přišal toho,
jehož sem žádal přěmnoho;
d n e s nepokoj bude krácen
a vás každý pobohacen:
mně dobrého slova přějte
a sobě vše zbožie mějte!*)
Patři každý na 'ny (= na o n y) v o j e
(t. j. na voje **pohanské**),
kakť sě uzlativše stojie!
Snad jsú sě na jhru vybrali
a ne proto, by boj brali!
Vizte, kakť na nich zlato hoří,
pro něžto dnes budú v hoři,
kdyžto pro kořisť jě vzvláčie
a koňmi jě nahy vztlačie!
Kakť stojie sebe široce!
Vizi, že sú na poskoce.
Což mluvi, dobřě poznáte,
až skrzě jich štíty zlaté,
železná kopie proskočie
a jich srdce krve utočie.

---

*) S tím souhlasí jiná rada Alexandrova vychovatele, totiž, aby Alexandr vždy ve válce hledél kořist nechati svým vojům. Viz začátek Alexandreidy.

Ještě bych k vám mluvil viece,
ale strach, že potiehnú k řěce.
Pospěšmyž, již ti sršie!
dřieve, než sě pryč rozpršie!

Alexandr tedy před samým bojem měl řeč ku svým šlechticům, v jejichžto čele stál. Alexandr svou řečí roznítiti hleděl své panošstvo a šlechtice (svůj zástup), upomínal je na hrdinství jejich dědův a výslovně svým panošům a šlechticům na srdce kladl, že **dnes** jest **čest** zase **v jejich** ruce dána, to znamená, aby byli statečni a hrdinni.

Řka tak **(Alexandr)** kopie navrže,
spade (= vpadl) v **nepřátely**
brže (dříve, brzeji),
než kdy kámen vrhú z praka.
Taký křik a hróza taká
by u vojiech stranú obú,
jakož sě zdáše v tu dobu,
by sě již veš svět bořil:
taký sě tu křik bě stvořil.
Ande koni v těskně řehcí,
a meči od odění skřehcí,
ande z lučist nejedna střěla
vynde i samostřěla:
nikdy z přievala i jednoho
nespadne kropí tak mnoho

Již bě trub nic neslyšěti,
pro prach nebe neviděti.
Tehdy na prvniem pohnání,
kdež l e p š í stáchu p o h a n i,
kdežto sě korúhvy stkviechu,
kdež sě štíty zlatem lskniechu,
t a m s ě **král řěcký** (A l e x a n d r)
o b o ř i,
v z n í m a j ě s ě n a s v é m o ř i,
p a t ř ě, b y s ě **čstný** (= ć e s t n ý)
n a h o d i l,
j e h o ž b y s ě k o p í m h o d i l.
Sta sě mu (A l e x a n d r o v i) č s t n á
příhoda:
p o t k a j e j s y r s k ý v é v o d a —
Aretas bě jmenovaný —
najlepší mezi pohany.
Ten (A r e t a s) jmieše na helmě kámen,
pyrop, jenž svietí vniž (= jako) plamen.
Ten (A r e t a s) p o t k á k r á l e ř ě-
c k é h o (A l e x a n d r a),
prvú ranú kopie svého
prosřěd štíta sě ho (A l e x a n d r a)
hodi:
zetřě kopie, však neuškodi.
Král (A l e x a n d r) sě mu **(Aretovi)**
brzo oplati
a r y c h l e m u ž i v ó t k a u k r á t i,
neb jakož jej rychle potka
nejmě před ním živótka:

štít, pláty, brně jmu (Alexandr Aretovi) protče,
on (Aretas) spade, kóň sě mu potče,
v samém srdci kopie přěkla.

Tehdy sě zástup zamiesi.
Biechu u vojště lití česi .....

Alexandr tedy, jenž stál v čele svého zástupu, zahájil útok na pohany. Bystřeji, nežli kámen z praku vržený, Alexandr vpadl mezi pohany a toužil, aby se mu do rány nahodil nějaký vynikající válečník pohanský. Padl mu do rány nejlepší mezi pohany, Aretas; Alexandr utká se s Aretem v souboj a zvítězí. Aretas jest Alexandrem zabit. To uzří zástup Alexandrův; je to týž **zástup**, o němž byla řeč na samém začátku citovaného místa z Alexandreidy, totiž **zástup řecký**, v jehož čele Alexandr byl stál na začátku citovaného místa z Alexandreidy. Zamiesili se tedy **Řekové**. Řekové totiž, kteříž povzbuzeni byli již Alexandrovou řečí před bojem, uzřevše hrdinský a vítězný čin svého krále a vůdce, jenž ihned na první potkání skolil nejlepšího mezi pohany, radostí a nadšením **zamiesili**

se ve svém vnitru, ve svém srdci, ve své mysli (cf. mutatis mutandis z a m ú t i t i s ě) slovem: **roznítili se** vítězným a mnohoslibným **příkladem** s v é h o **vůdce a krále.** Rozumí se, že také možno říci: v z p l á l i, r o z o h n i l i s e či podobně. Při tom pak ještě jednou výslovně opětuji radu Alexandrova vychovatele: „Před zástupem první bývaj, svých sě lidí nepokrývaj; a k d y ž t o u z ř i e t v o j i, t u r á d každý tobě stojí: když pastýř před vlkem srší, toho sě stádo rozprší."

Myslím, že obšírnějších výkladův zde netřeba. A také myslím, a totě věcí hlavní, že nikdo rozumný a soudný nebude souhlasiti s výkladem páně Gebauerovým, že A r e t ů v zástup, o němž tam vůbec ani řeči není, „se zamíchal t. j. v nepořádek se uvedl". Spíše snad, když pan Gebauer už mermomocí chtěl vykládati š p a t n ě, mohl vykládati, že zástup Alexandrův se zamíchal či zamísil do voje pohanského t. j. že obě vojska se smíchala smísila; to sice veršem „tehdy sě zástup zamiesi" n a p r o s t o není vyjádřeno ani formálně ani věcně (proto také žádný vykladatel tak nevykládá),*) ale

*) Cf.: U Hradce Králové stály pruský a rakouský voj naproti sobě; pruský voj se zamíchal (totiž do voje rakouského)!

pan Gebauer byl by mohl tento svůj výklad „odůvodniti“ zase tím, že zamíchati und zamiesiti wird namentlich auch angewendet, wenn ausgedrückt werden soll, dass eine Schaar von Individuen mit einer anderen Schaar von Individuen vermischt wird.

XXVI.

26. dubna 1893.

Ad) III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má.

3. Výklad verše: biechu u vojště lití česi.

Řekové se tedy roznítili. A nyní pravím: právě následkem tohoto roznícení Řekův nastaly ve vojsku pohanském líté časy, zlé kruté časy. Roznícení, rozohnění Řekové pak totiž tak řádili ve vojsku pohanském, že pohané byli téměř pobiti a byli úplně na hlavu poraženi. Tento pak povšechný výklad verše „biechu u vojště lití česi“ odůvodniti lze opět jen z textu Alexandreidy t. j. z textu, který po verši „biechu u vojště lití česi“ ihned následuje. Básník Alexandreidy totiž praví:

Biechu u vojště lití česi.
Ande Ptolomeus s Klitem (Řekové) *)
i sěn (= ten) i on s zlatým štítem
— jakžto dva lvy hladovitá
nebo dva vlky nesytá
prosřěd stáda ovce sviezé —
takéž ona dva vítěze
na koho sě obrátita
tomu životka ukrátita.
Neb když Klitus (Řek) s Artofilem
(pohan),
sěn i on na oři čilém
.... jakž sě druh s druhem srazi,
spadesta koňma přěs vazy.
Tak sě tvrdě sešla běsta,
jakž za umrlá leziesta,
nemohúce vlásti sobú ....
Inhed Klitus (Řek) v tu hodinu,
jakž málo ho mdloba minu,
dřieve sě než on (pohan) opravě
přistúpě mu (pohanovi) blížě k hlavě:
prvé nežli sě (pohan) nadviže,
hlavu jemu (Řek pohanovi) me-
čem střiže.
By boj tvrdý s každé strany
mezi Řěky i pohany,
až Maxeus pohan vyteče
proti nepřátelóm křiče.

*) Viz předešlý výklad verše „tehdy sě (atd.)“; tam jsou v textu osoby jmenovány.

Ten (pohan) na prvniem svém potkání
pět Řékóv do smrti rani:
o jednoho kopie překla,
v druhého nóž do pěsti vekla,
třétieho mečem uhlavi,
čtvrtého mlatem unavi,
na pátého sě navráti,
toho i s koněm převráti.
Tu sěč když uzřě Filota (Řek),
by jmu líto svých (Řekův) života;
na Mazea (pohana) tam pomnieni.
Prvé, nežli u něho by (= byl)
deset pohan mlatem zbil.*)
Od těch sě tam přič obrátě (Řek),
vítězsky svój meč vychvátě,
tu sě mu (Řekovi) šest (pohanův)
naměři,
ti všickni biechu rytieři;
tij jej ve zlý čas potkachu,
Filotasóv (Řek) meč poznachu:
nedlúho o nich ostúpa,
až dojilec meč v nich skúpa,
a v sedmém meče otehna.
Tu jej (Řeka) pohanstvo obehna.
.... V ten čas budieše bez něho,
by nebylo otcě jeho (Řekova):

*) Tedy za pět Řekův bylo zabito deset pohanův.

ten (otec) s Kraterem a s Volkonem
(Řekové),
s Cenosem a Antigonem (též Řekové)
přispěchu brzo k Filotě (na pomoc);
což si jich slýchal v tý rotě,
v tom pobití i v tom hluku,
ten každý (jmenovaný řecký hr-
dina) sám na svú ruku
člověkóv (pohanův) blíž do sta
zabi,
však své síly neposlabi ....

S druhé strany tu blíž stáše
bratr Filotóv (Řek), jenž boj bráše,
séka lidi (pohany) zde onady;
tu naň vytěže jinoch mladý (pohan),
jemuž Eudinius diechu,
zlý mu čas (pohanovi) přijde, po-
hřiechu!
neb jakž potka Nikanora (= Řek)
na krátce sobú obora,
kopím jemu štít obrazi,
však ho ničse nepokazi.
.... Hněvy sě Nikanor (Řek) smúti*) —
brzo sě (Nikanor) jemu (pohanovi) oplati;
beze všeho pomeškánie
pusti meč po levý straně,

*) Upozorňuji: hněvy se smútiti; cf. v RK sporné: zamiesi sě chám jich krutým hněvem

počen ot oka levého
přěpusti až do oka druhého.

Stáše také blíž ot toho
zástup vévody jednoho,
jenž Neguzar (pohan) slovieše;
.... (ten) kopím boda na prostranie,
v tieskni mlatem nožem raně;
kam sě ten obráti sěka
tu krev teče jako řěka.
A když to uzřě Filota (Řek)
že proti jmu mdlé ta rota,
ande krvaví jdú potoci,
hna tam a chtě svým (Řekům) pomoci.
K Neguzaru (pohanovi) sě přiboda,
stať sě mu (Řekovi) **dobrá příhoda**
(a contrario: zlý čas):
udeří jej (pohana) v helm po vrchu,
až jiskry vysoko vzprchú;
neudeřil bieše lehce,
pojide meč z helma skřěhče;
... tak ho (pohana) bieše dosáhl (Řek) krutě,
ruku mu (pohanovi) po loket utě.
Neguzar (pohan) sě velmi smúti —
ještě s tú s poslední rukú
oboří sě po Filoté —
... an mu stě (Řek Filotas pohanu Neguzarovi stal) druhú ručici.

(Bezruký Neguzar) v nepřátely kóň oboři,
v svém neštěstí i v svém hoři
hnav i polomi čtyry s sobú
a sám tu spade pro mdlobu.

Již bieše neznati tváří
z lidí tu pro potok krvavý,
již každý dól krví natekl,
a druhde sě prach s krví spekl;
avšak viece sone strany,
otňadžto sěkli pohany.
By zástup pohanský řiedek,
obráti sě tylem v přědek;
za malý čas přič poběhú,
tam k eufratskému břěhu;
kakž jich koli (pohanův)
mnoho bylo,
však k sěči jich málo zbylo.

Zříti tedy myslím jasně, jak Řekové řádili ve vojsku pohanském. Boj byl ovšem tvrdý s obou stran, ale Řekové, rozníceni byvše vítězstvím svého vůdce a krále Alexandra, sekali pak a rubali pohany tak, že jakžkoli pohanův na začátku mnoho bylo, na konec jich k seči málo zbylo. Rozumí se však, a já to nyní pravím výslovně, že ve verši „biechu u vojště lití česi“ slovo „vojsko“ (u vojště) může značiti vojsko oboje; ale já výklad, že „u vojště“ značí voj pohanský, opírám jmenovitě též o cito-

vaná a v textu důrazně otištěná slova z l ý č a s (pohané Řeka ve zlý čas potkachu, zlý čas pohanovi přijide t. j. přišel, a contrario: stala se Řekovi dobrá příhoda). Buď pak jak buď, domnívám se, že čtenař z předloženého textu s á m a beze všech dlouhých i zbytečných výkladův poznati může, že „l í t í č é s i“ jsou zlé kruté časy (zle kruté chvíle), jež — po vítězství Alexandrovu — v nastavší po tom bitvě byly ve vojsku (jmenovitě) pohanském. Jiný, čímkoliv odůvodněný výklad slov „lití časové“, alespoň po úsudku mém, n e n í možný.

XXVII.

24. dubna 1893.

Dříve nežli postoupím, konstatovati musím s upřímným potěšením:

V právě vyšlém společném I. a II. svazku Čas. Č. Musea na r. 1893 pan prof. Ign. B. M a š e k, odedávný a jistě velmi svědomitý a zasloužilý badatel, publikuje na obranu RK článek, jehož $10^1/_3$ stránek v ě n o v á n o jest verbu z a m i e s i t i. Konstatuji (jak jasně a neomylně vysvítá i ze srovnání obou prací), že my oba, pan Mašek a já, šli jsme k a ž d ý ú p l n ě s v o u c e s t o u d r u h o d r u h u n e v ě d o u c e, a že jsme

se oba u cíle — ve věci hlavní — s e t k a l i: také pan Mašek — byť i jiným způsobem — vykládá: 1. z á s t u p **řecký**; 2. z a m i e s i t i s ě v Alexandreidě znamená: s i l n ě s e v m y s l i p o h n o u t i (v z r u š i t i s e, **rozjařiti se**)

Rozumí se, že publikací páně Maškovou pranic nemění se na rozvrhu výkladův mých, kteryžto podrobný rozvrh jsem byl výslovně oznámil už v těchto svých výkladech dřívějších. Dle toho rozvrhu zbývá mi tedy, jak jsem byl již dřív oznámil, ještě zodpověděti:

Ad) III. (Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má):

4. Paralely z jiných památek.

5. Přehlídka výkladu páně Gebauerova.

IV. Jaký význam verbum „zamiesiti (sě)“ má v RK.

V. Slovo závěrečné.

Při tom poznamenávám, že o páně Maškovu článku ovšem zmínku náležitou učiním vždy tam, kde se mi hoditi bude; nyní pak již přistupuji ku svým výkladům dalším:

Ad) III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má.

4. Paralely z jiných památek.

Nespokojil jsem se pozorováním pouze toho textu, jehožto částí jsou oba sporné verše „tehdy sě zástup zamiesi — česi“; nespokojil jsem se tedy pozorováním pouhé Alexandreidy, nýbrž pozoroval jsem i paralely (vojna) jiných památek. Takových paralelných míst ve staročeských památkách nalezl jsem věru dosti, jen že bez verba „zamiesiti sě“. Dnes pak z těch paralel uvádím pouze paralelu jedinou, (Fontes III., Výbor I.) protože jest, alespoň po úsudku mém, pozoruhodna; a sice:*)

(Král mluví před bitvou):
„... Klimberče mladý! diemť krátce:
pomni, že's jměl dobrého otce

(cf. z Alexandreidy: Vaši dědové i předci jsú nepokoj vezdy stěli, pro něžto jsú i česť vzěli; a jakž jsú byli dědové, takéž buďte i vy vnukové, každý na svój rod vzpomana; dnes vám jest česť v ruce dána, ač jedno (= jen) budete chtieti svú šlechtu i rod pomnieti.)

jehož nikdo zlým nevinil
a mnoho dobrého činil;
a sám's také rytieř smělý,
mladý, dobrý druh dospělý.

*) Transkribuji, vynechávaje všecku zde zbytečnou přítěž textu.

Vědě (= vím), že mne neodvedeš,
než ufámť, že mne dovedeš,
kdež pokuši svého meče."
K králi vece (Klimberk): „Nemějž péče
Tvé slovo, jak's řekl, zóstane
a sě tak libost tvá stane.
Popros Boha za svú duši (atd.)."
Jakž to vece, tak sě zdrzieše (Výbor I. — Fontes III. zdržě)
pan Henrich sě po něm zdviže,
s ním ctně dobré družiny mnoho,
jeho hesla volajíce,
v srdci tuto mysl majíce:
žeť nelze podle svého hospody (= pána)
dojíti smrtelné škody.

Nepřietelé sobě steskú,
když „Supově křídle" bleskú,*)
pod nimaž ten rytieř drahý
křičieše své heslo: „Z Prahy!",
i hna v nepřátelský hluk (= zástup)
bez rozpači jako kluk (= střela),
dělaje rytierské skutky,
svým nepřátelóm na smutky,
dávaje jim hrozné rány,
nelituje ruku obú,
co kde jima polapieše,

*) Zde i dále jsou, na místě jmen jednotlivých pánův, jmenovány jejich znaky.

to všecko bylo zkaženo,
zsečeno i rozraženo.
Jeho dobrodružstva (: hrdinství)
zřiece
snažichu sě tu vždy viece
ti všickni, ktož podlé něho
byli, hledajíce jeho;
srazichu sě s nepřátely,
noži, meči, pamětlivě,
sekúc, bodúc ze vší síly.
Tu „Črvená Róže" ktvieše.
pod níž rytieř sě drzieše (?),
husté cěsty v nepřátelích čině:
toť náleží ctné hrdině.
Tu svietieše „Zlaté Kolo",
pod nímž nebieše u polo
mladému dobrému druhu
zpodjieti tak práci tuhú,
Klimberkovi šlechetnému,
v svém životě udatnému,
jenž, netbaje nic o škodě,
věrně slúžil své hospodě (= svému
pánovi),
pomně na otce, na děda:
nepřátelóm bieše běda:
každého, kam sě obrátil,
bil, sekl, bodl, v hlavy mlátil.

(cf. z Alexandreidy: „biechu u vojště lití čěsi" a ihned potom následující líčení hrozného řádění Řeků ve vojsku pohanském.)

A pan Valkún z Pořešína,
věda, že boj ctná novina,
da nejednu prudkú ránu,
vždy sě boda po svém pánu
(= za svým pánem)
Z Rožďalovic Ješek mladý
v dobrých činech nemeškáše,
vždy sě po svém pánu bráše.
„Dvoje křídle", pod těma dva vlastná
bratry,
tu té fleminkové chátry
porazista velmi mnoho.
Také pan Vilém, Dalibor,
ti hnasta v nepřátelský sbor
mužně, beze všeho strachu,
s nim až dobří mnozí hnachu:
Friček, Týč, Benešek (atd.),
každý tam pospěšně hnáše.
Arberkéř sě ctně vzpomanu,
po svém pánu jako vzplanu;

(cf. můj výklad z Alexandreidy: zástup řecký uzřev hrdinský a vítězný čin svého pána (Alexandra), po svém pánu se rozpálil, t. j. „po svém pánu jako vzplanul").

pan Tegl z Řieda (atd.)
všichni hnachu v húf protivný,
druh nad druha viece silný,
nelitujíc smrtelné škody,
stojíc podlé své hospody
(= pána)

dělá še rytieřské činy;
pan Bolek (atd.)
nemeškaje po nich lunu (: linul)
svým nepřátelóm na škodu,
pomně svú dobrú úrodu (= rod),
že měl otce šlechetného,
jenž podlé rytieřstvie svého
činil dobrodružsky (hrdinsky) všady,
v silných bojiech i onady . . .

To tedy jest ona paralela, kterou jsem uvésti chtěl dnes. Čtenář pak, jenž po ruce má předešle otištěné citáty z Alexandreidy, snadno pozná shody také ty, o kterých jsem se tu nebyl zmínil výslovně. Nedokazuji však touto paralelou nic, jen ji zaznamenávám, leda že by tato jediná paralela byla jen bezděčným příspěvkem ku konstatování nevývratné pravdy, že nejen RK, nýbrž i Alexandreis i každá jiná písemná památka i nepamátka mohla by „shodami“ učiněna býti směšnou alespoň tak, jak směšným se i v této věci činí také sám pan Gebauer, jenž při svém chorobném a zlomyslném názoru na RK na př. naproti „třas je hnáše z bojišče“ jako shodu uvádí — — „il timor gli caccia, u Tassa (zemřel 1595), Gerusaleme liberata“! —

XXVIII.

3. května 1893.

Ad) III. 4.: Paralely z jiných památek:

Mnohem větší platnost má ve věci, o kterou tu jde, srovnání našeho stčeského textu Alexandreidy s jinými texty tétéž Alexandreidy; především s Walterovou latinskou, jejížto pouhým zpracováním jest Alex. naše. Pravím výslovně: zpracováním, tedy nikoli snad překladem a dokonce ne překladem slovným; toť ostatně již z toho vysvítá, že Alex. naše jest rýmována. Jak pak asi volné jest ono zpracování Alex. naší, to lze již poznati na př. i z příslušného článku v Čas. Č. Mus. 1847 II. a jmenovitě z páně Prusíkovy publikace Čes. Alex. pramenové atd. 1891.

Walterovu latinskou Alex. uvádí také pan prof. Ign. B. Mašek ve svém právě vyšlém článku v Č. Č. M. Příslušné pak místo, jež i pan Mašek uvádí a o které tu jmenovitě jde, takto zní (já cituji s jiným důrazem nežli pan Mašek; číslice vkládám do textu proto, že jich budu potřebovati):

(Aretas padne) largoque foramine manans
purpurat arva cruor. — I. r e g e m c l a-
m o r e f a t e t u r

altisono vicisse suum, primumque tulisse primitias belli faustum sibi praedicat omen **graeca phalanx**, laetosque ferunt ad sidera plausus. — II. Densantur cunei. — III. Clitus et Ptolemaeus in armis conspicui — IV. tanta levitate feruntur in hostes, in tauros quantum geminos rapit ira leones . . . . .

To zní v mém překladě:

(Aretas padne) a ze široké rány prýštící krev barví půdu. — I. **Řecký zástup** křikem vysokoznějícím (t. j. jasotem nadšeným) projevuje, že jeho král zvítězil, a že on první sklidil první ovoce bitvy, to se slávou prohlašuje (řecký zástup) za znamení sobě šťastné a radostný vysýlá do nebes potlesk. — II. Srazí se vojo. — III. Clitus a Ptolomaeus ve zbroji se stkvoucí — IV. s takovou lehkostí ženou se do (řad) nepřátel, jako do (stáda) býkův zuřivostí uchvácená dvojice lvův . . . .*)

*) Pan Mašek po tomto citátu latinském praví: „po pádu Aretově řecký zástup jásá, že jeho král

Naše pak Alexandreis staročeská zde má:

(Aretas padne.)
Tehdy sě zástup zamiesi:
biechu u vojště lítí Čési.
Ande Ptolomeus s Klitem,
i sěn (= ten) i on s zlatým štítem,
— jakžto dva lvy hladovitá atd.

Pozorujme nyní pochod myšlének v básni latinské i české, což vyjadřuji takto:

Aretas padne. Latinská: I. regem clamore fatetur altisono vicisse suum, primumque tulisse primitias belli faustum sibi praedicat omen graeca phalanx, laetosque ferunt ad sidera plausus. Česká: Tehdy sě zástup zemiesi. — Latinská: II. Densantur cunei (t. j. srazí se voje, totiž v boj). Česká: biechu u vojště lítí Čési. — Latinská: III. Clitus et Ptolemaeus in armis conspiui. Česká:

Alexandr hned v prvním souboji na samém počátku bitvy zvítězil, vidí v tom dobré znamení konečnému výsledku celé bitvy a hlučně chválu tleská svému králi. Toto bohaté líčení: fatetur, praedicat, ferunt plausus — jest básnickým projevem myslí silně pohnutých, vzrušených, rozjařených.“ — Pan Mašek se však ve svém článku neobírá věcmi, jimiž se tu obírám já.

Ande Ptolomeus s Klitem, i sěn i on s zlatým štítem. — Latinská: IV. tanta levitate feruntur in hostes, in taurum quantum geminos rapit ira leones etc. Česká: jakžto dva lvy hladovitá atd.

Domnívám se tedy, že český autor svým veršem tehdy sě zástup zamiesi skutečně vyjádřil to, co latinský vyslovil slovy od regem clamore až k ira leones t. j. radost a nadšení Řekův nad vítězstvím jejich krále a vůdce.

Dejme však, že mi někdo řekne: „Není pravda; český svým veršem tehdy sě zástup zamiesi vyjádřil to, co latinský vyslovil slovy densantur cunei.“ Pak odpovím: Pozorujme tedy: 1. že český byl by úplně přeskočil radost a nadšení Řekův nad Alexandrovým vítězstvím; 2. pozorujme slova: densantur cunei; 3. pozorujme slova: tehdy sě zástup zamiesi

Ad 1. Zdá se býti naprosto pravdě nepodobno, že by český byl naprosto vynechal a naprosto ignoroval místo tak charakteristické, jako jest vylíčený dojem, jejž na Řeky učinilo důležité vítězství jejich krále a vůdce hned na samém počátku rozhodné bitvy. Myslím, že by také český byl jakýmkoli způsobem naznačil buďto

dojem, kterýž ono důležité vítězství Alexandrovo učinilo na Řeky, nebo dojem, kterýž onen důležitý Aretův pád učinil na pohany. Slovem, nezdá se býti pravdě podobno, že by český básník byl naprosto přeskočil věc tak charakteristickou a výrazně vyslovenou v básni latinské.

Ad 2.: densantur cunei. Denso, are = dicht an einander fügen, dicht machen, dicht zusammen fügen; cuneus, ei = ein Keil; Dreieck; spitzige Kriegs-Ordnung; Hauffen Volks, dick in einander; die keilförmige Stellung oder Schlachtordnung der Soldaten; (cf. φάλαγξ: bezeichnete zuerst die Glieder oder Reihen der Streiter überhaupt, dann bei den Macedoniern eine gewisse Schlachtordnung, wo die Soldaten in einem dicht geschlossenen Viereck, das die Römer eigentlich cuneus nennen, die Schilde neben einander gehalten, auf den Feind eindrangen). Densantur cunei tedy myslím nic jiného není, nežli že se řecké a pohanské šiky či vojska srazila v řež a seč, že se obě vojska vespolek smísila v nastavší seči a řeži: Aretas padl, Řekové se roznítili a oba voje, řecký a pohanský, zahájily pak řež t. j. krutě dali se do sebe. Jinými slovy: jako nejprv Alexandr a Aretas utkali se spolu v boj, tak potom utkaly se ve hromadný boj voj řecký a

pohanský. Srážka obou vojův a tím nastavší seč ovšem byla hrozna: biechu u vojště lítí čési. Že by zde „densantur cunei“ bylo nějakým římským (řeckým, macedonským) specificky vojenským terminem technickým a že by tedy „cunei“ značily jen šiky řecké, kteréž densantur t. j. změnily na povel svou posici (ta myšlénka se mi totiž namanula), to nemyslím; již proto ne, že po densantur cunei ihned následuje výpad Ptolomea a Klita do voje pohanského a následuje ihned bitva vůbec.

Zároveň poznamenávám, že k „densantur cunei“ nalézti lze mutatis mutandis paralely také na př. v Aeneidě či v Iliadě, kdež v Il. XVI. na př. při boji o mrtvolu Sarpedonovu čísti lze: (obě nepřátelská vojska) σύμβαλον ἀμφὶ νέκυι κατατεθνηῶτι μάχεσθαι δεινὸν ἀύσαντες.

Ad 3.: tehdy sě zástup zamiesi. Jak jsem již ve stati XXV. řekl, těmito slovy naprosto není vyjádřeno, že se řecký zástup zamíchal či zamísil do voje pohanského. Těmi slovy však taktéž naprosto není vyjádřeno ani to, že se snad voj pohanský zamíchal či zamísil do voje řeckého. Těmi slovy konečně také naprosto není vyjádřeno ani to, že se zamíchala či zamísila vojska obě. „Zástup sě zamiesi“ jest singular; „densantur cu-

nei“ jest plural. Kdyby český básník byl chtěl veršem „tehdy sě zástup zamiesi“ vyjádřiti, že obě vojska dala se do sebe t. j. že se pohanské a řecké zástupy smísily či „zamísily“, tedy byl by nutně musel říci: tehdy sě zástupy zamiesichu (plurál; nebo by byl užil duálu pro zástup řecký a pro zástup pohanský). Český básník však výslovně praví „tehdy sě zástup zamiesi“ a my přece nebudeme mysleti, že slovem „zástup“ označil řecké a pohanské voje dohromady t. j. že pro vojsko řecké a pohanské užil společného označení „zástup“. Já alespoň jsem toho pevného mínění, že „zástup“ ve verši „tehdy sě atd.“ jest věru týž řecký „zástup“, v jehožto čele byl stál Alexandr před samou bitvou (viz můj dřívější výklad), a jenž v básni latinské l. c. jest vyznačen slovy „graeca falanx“ (singular). Jsem tedy toho pevného mínění, že řecký zástup se zamiesil ve svém vnitru, ve svém srdci, ve své mysli.

XXIX.

12. května 1893.

Druhá Alexandreis, které jsem si všiml, jest Lamprechtova rozvláčná Alexandreis staroněmecká (vyd. Massmann 1837). Ta má

s latinskou Walterovou (Gualtherus) dějovšem společný, ale forma jest jiná. Z české Alexandreidy zbylo nám ca. 2460 veršův 8slabičných, Gualtherova má, jak jsem napočítal, 5107 hexametrův, Lamprechtova 7302 veršův 6—8—10slabičných.*) V Alexandreidě pak Lamprechtově jsem výslovného souboje Alexandra s Aretem nenalezl; snad proto jsem toho souboje tam nenalezl, že tam vůbec není, anebo jest, ale já ho nalézti neuměl**) Výslovně však upozorňuji na souboj Alexandra s Mennesem, o němž psáno v Alexandreidě Lamprechtově. Massmann 79

Třetí pak Alexandreis, kterou jsem srovnal s latinskou a českou (souboj s Aretem) jest Eschenbachova Alexandreis též staroněmecká (vyd. Toischner 1888); ta má na vlas d v a c e t o s m t i s í c veršův, Aretas pak tam sluje „Arêthas, ein rîcher heiden, von S y r i a (v A s i i) der werde vogt (fojt: místodržitel, kníže atd.)". A v Alexandreidě té čtu (transcripce Toischnerova):

---

*) Massmann dobře numeruje verše do 7302, ale v záhlaví básně má číslici 6952, kteroužto chybu však opravuje ve své předmluvě.

**) Lamprechtova velmi značně formou liší se od latinské. Jména jsou většinou jiná.

(Alexandr dal Aretovi ránu)
dâ von der tôt sîn herze brach
sîgen man Arêthen sach
von dem orse*) ûf den clê.
daz tet den Asiânen wê.
„Macedo“ wart dô geschrît.
sie ructen vürbaz in den strît.
ôwê, der wart dô vil hart.

Což zní v překladu mém:

(Alexandr dal Aretovi ránu): — smrt mu (Aretovi) srdce zlomila. S oře na zem spadnout zříti bylo Areta. **To Asianům způsobilo bol.** „Macedo!“ tu bylo křičeno (i) dále v před postoupili v boj. Ach, ten (boj) byl pak velmi tvrdý (cf. lítí čes.).

Z toho zříti, že zde zase jest vyznačen dojem, jaký na voj Aretův způsobil Aretův pád. Čtenář pak se při tom laskavě rozpomeň, že již předešle jsem byl konstatoval pravděnepodobnost, aby při udalosti tak důležité, jako jest vítězství Alexandrovo či pád Aretův, český básník byl ve svém jistě poetickém vzoru latinském úplně přeskočil dojem, jakýž na Řeky učí-

*) Ors = kůň; cf. česky: oř, staročesky psáváno: ors; angl. horse; cf. též něm.: Ross. — J. Jireček ve svém Ruk. Zel. a Kr. 1879 přepisuje: orš; cf. l c. VII.

nilo vítězství Alexandrovo či na pohany, zase pád Aretův. Latinská tedy má: 1. Vítězství Alexandrovo. — 2. Řekové se roznítí. — 3. Densantur cunei... Česká: 1. Vítězství Alexandrovo. — 2. Tehdy sě zástup zamiesi. — 3. Biechu u vojště lítí čěsi. Německá: 1. Porážka Aretova. — 2. Daz tet den Asîânen wê, „Macedo!" wart dô geschrît — 3. Sie ructen vürbaz in den strît (Streit), ôwê, der wart dô vil hart.

Patrno tedy alespoň to, že básník německý vyznačil dojem voje Aretova.

Konečně uvádím:

Staročeská Alexandreis, o které dosud stále byla řeč, sluje Alex. Svatovítská, protože jest obsažena v rukopise, kterýž nazván jest Rukopisem Svatovítským. Mimo však tento rukopis Alexandreidy svatovítské jest nám zachováno ještě několik jiných rukopisův Alexandreid taktéž staročeských, ale to jsou malé nepatrné úlomky, trosky, zbytky, a místo, o které nám jde, tam schází, čehož upřímně lituji.

Jdu dále.

Námitku, že český básník veršem „tehdy sě zástup zamiesi" snad vyslovil to, co latinský byl vyjádřil slovy „densantur cunei". učinil jsem, jak čtenář dobře ví, já sám sobě. Čtoucí vůbec již dávno jistě poznal,

že já sám při svém studiu RK činívám námitky sám sobě tam, kde pravděpodobně očekávati bych mohl, že taková námitka byla by možna i se strany jiného, a že námitky ty pak rozebírám. Jdeť mi přec o vypátrání pravdy aneb alespoň pravděpodobnosti a nikoliv o to, abych něco hájil buď jak buď. Tak svědomitě a poctivě však pan Gebauer si nepočíná; naopak, pan Gebauer nejen že se křečovitě chytne každé lapálie, která se mu nahodí (a pak jen proto se mu hodí, že pan Gebauer — buď jak buď — chce dokazovat nepravosti RK), nýbrž pan Gebauer se takové lapálie zuby nehty drží potud, pokud vydrží; a pan Gebauer dlouho vydrží. Námitku tedy „densantur cunei“ učinil jsem já sám sobě a nyní tedy dokazuji, že jest velice pravdě nepodobno, aby český básník Alexandreidy byl úplně přeskočil dojem, o kterýž při Alexandrovu souboji s Aretem jde a jehož nepřeskočila báseň ani latinská ani Eschenbachova německá. Při tom pak konstatuji tuto věc:

Předešle jsem vysloviI, že se mi při „densantur cunei“ namanula myšlénka, ne značí-li slova „densantur cunei“ nějaký specificky římský (řecký, macedonský) vojenský termin a ihned jsem přidal, to že nemyslím, a také jsem ihned řekl, proč tak

nesmýšlím (proto že ihned následuje výpad Ptolemea a Klita). Byl jsem však v nahodilém hovoru s panem prof Ign. B. Mašk em nyní laskavě upozorněn, že termin „d e n s a r e c u n e o s“ e x i s t u j e a že má celkem význam: téhož vojska šiky, řady, kteréž byly rozestoupeny, srazily se zase dohromady; cf. mutatis mutandis n a př.: mužstvo v šiku postavené se rozestouplo, t. j. muž od muže stojí na př. na dva kroky; pak se mužstvo, muž k muži, s r a z í tak, že mužstvo v tom šiku pak stojí těsně čili h u s t ě vedle sebe (densare: dicht an einander fügen). Že pak cuneus jest i římský vojenský termin, to jsem ze slovníka byl vycitoval již předešle. Značí li tedy „densantur cunei“ v Alex. skutečně, že „srazily se (k sobě)“ šiky jen řecké, t. j. že změnily na povel svou posici (jak jsem byl naznačil již předešle), pak ovšem věc, o kterou mi při densantur cunei jakož i při českém přeskočení latinské radosti Řekův jde, tím l é p e a j a s n ě j i v y n i k á proto, že námitka, kterou jsem byl při densantur cunei dal sám sobě, prostě o d p a d á. Pak totiž definitivně odpadá mnou smyšlená námitka, že český básník veršem „tehdy sě zástup zamiesi“ vyznačil to, co latinský slovy „densantur cunei“. Zároveň konstatuji, že mi pan Mašek se

vzácnou laskavostí a ochotou i jednotlivé příklady s „densare cuneos“ v latinských autořích nabídl k úplné disposici, začež panu Maškovi i zde veřejně svůj dojista upřímný a vroucí dík vzdávám.

Buď však jak buď, jisto jest věru tolik, že by dle výkladu páně Gebauerova byl český básník úplně přeskočil či ignoroval ve svém latinském vzoru místo tak význačné, tak charakteristické, tak důležité a tak věru krásně a (jak téměř poeticky naznačil pan prof. Mašek) bohatě vylíčené, jako jest radost a jásot a rozníceni Řekův po vítězství jejich vůdce a krále. Domnívám se tedy skutečně, že Řekové v té radostné a povzbuzující chvíli se — ne „uvedli v nepořádek“, nýbrž — zamiesili ve svém nitru, ve svém srdci, ve své mysli.

XXX.

17. května 1893.

Souboj Alexandra s Aretem jest v latinské Alexandreidě vylíčen na samém začátku III. knihy a s ním korresponduje z něm. Alex. Eschenbachovy souboj Alexandra s Aretem předešle zde citovaný. Mimo však souboj Alexandra s Aretem jest v též latinské Alexandreidě na samém za-

čátku zase kniby V. souboj Alexandra s Aristomenem. Ve knize III. odpůrcem Alexandrovým jest Aretes Syriae praefectus, ve knize V. odpůrcem Alexandrovým jest Indus Aristomenes. Jsou to dvě různé osoby a dva různé souboje na dvou různých místech a v různých dobách. Ale podoba obou soubojův (z III. knihy a z V. knihy) opravdu jest pozoruhodna, jmenovitě u vespolném srovnání obou soubojův Alexandreidy latinské, české a taktéž německé. V latinské utkají se Alexandr a Aristomenes, jenž na slonu sedí, v souboj; Alexandr slona proklál (Aristomenes padne) a latinský básník praví:

— „Nostra est victoria, nostra est!“
ingeminant Graeci. Persae glomerantur
in unum
missiliumque frequens regem circumvolat
imber....

pak následuje vzájemná krutá řež obou nepřátelských vojův.

Tedy: Alexandr zvítězí: I.: Řekové jásají. II.: Peršané se jako svinou v jediné klubko. III.: Střel déšť hojný obletuje krále*) a po té nastane vespolná řež obou vojsk.

*) Upozorňuji pana Gebauera a jeho soudruhy na „shodu“. latinská Alexandreis má missi-

V rozvláčné pak Alexandreidě Eschenbachově

vor zagheit die gefrîten
„Macedô!“ sie alle schrîten
und das der sic waere ir....

V německé pak Lamprechtově souboj s Porem (to není souboj s Aristomenem) takto jest vyjádřen (transkripce Massmannova):

Do poren here gesach
daz ir herre tot lach,
si ne uerzageten njwit umbe daz,
si fahten alle deste baz
wande do begunden striten
di here uon beiden siten
und gemischete sih ze samene
mit grimme di menige.
do hub sich erist der wich.
da uerlos manic man den lib
di grunen wisen worden rot
der more lach da uile tot
so tetiz ouh*) der criechen....
da was di grimmiste not...
da wart uil liede getan....

---

liumque frequens regem circumvolat imber; RK má: stříly děčichu (dštily) jako přieval s mrakóv (cf též: mraky střěl tu s hory na Tatary).

*) A. Ziemann ve Sl. při „tuon“ transkribuje so tët ez ouch.

To zní po česku v překladě mém:

(Porus padne). Porovy voje uzřevše, že mrtev leží jejich pán, nezmalomyslněly proto nikterak, (ba naopak) všichni bojovali tím (lépe statečněji), když v boj se daly voje s obou stran a s nepřátelstvím ukrutným smísilo se dohromady množství; tu nastal teprv boj: tu ztratil život mnohý muž, zelené nivy byly červeny (od krve), mouřenínův mnoho tu mrtvých leželo a Řekův též...; tu byla nejkrutější běda...., tu mnoho bylo způsobeno hoře..... (cf. můj výklad verše: biechu u vojště lití čěsi).

Pozorujme:

Odpůrce Alexandrův, zde Porus nazvaný, padne. Následuje dojem voje Porova, načež v boj se daly voje s obou stran a smísilo se vespolek množství: begunden striten die here uon beiden siten und gemischete sih ze samene di menige. Čtoucí na prvý pohled zde poznává i shodu slov, pravím důrazně: shodu slov: zamiesi sě z české Alex. Svatovítské při prvém souboji s Arcetem a gemischete sih ze samene z Lamprechtovy německé při druhém souboji s Porem. Obě Alex-

andreidy jsou naprosto rozdílny, též rozdílna jsou obě místa, o která jde, nelze tedy přece nikterak mysleti, že by Svatovítský byl kopíroval Lamprechta či Lamprecht Svatovítského. Kopii Svatovítského pan Gebauer by ovšem jistojistě tvrdil tehdy, kdyby souboj s Aretem byl v RK, ale zde kopii přece tvrditi nelze. Lamprecht však nepraví „(Porus padne) smísilo se vespolek množství“, Lamprecht píše zcela jinak a jmenovitě výslovně pak říká že v boj se daly voje s obou stran a smísilo se množství. Veršem „tehdy sě zástup zamiesi“ věc tato však naprosto není řečena; to zvláště jasně pozná ten, kdo si přečte Svatovítskou a pozná, čemu Svatovítský říká zástup, čemu voj či voje a čemu vojska (vojsko; biechu u vojště lití čěsi). Slov zástup a voje Svatovítský totiž užívá promiscue pro přátely zvlášť i pro nepřátely zvlášť slovo pak vojska (sing; vojsko) užil pouze ve verši naznačeném. Fakta, že verši „tehdy sě zástup zamiesi“ nepřikládá významu „obě vojska se smísila“ ani sám pan Gebauer, mistr jazyka českého, ovšem se tu nedovolávám proto, že pan Gebauer, mistr jazyka českého, projevil ve sporu o RK tolik nevědomostí, že mi páně Gebauerova autorita i zde skutečně jest ničím právě

tak, jako jest mi ničím jeho autorita i při výkladu, že „zástup se uvedl v nepořádek“; vůbec ničím bude mi i zde páně Gebauerova autorita potud, pokud pan Gebauer jasně a určitě (jak pořádnému realistovi přísluší), nevyloží, který zástup a jak atd se uvedl v „nepořádek“.

Jdu dále.

Ze staročeských zlomků Alexandreid jediná Alex. **Budějovická** zachovala nám souboj s Aristomenem a zde čtu:

(Alexander v souboj utkal se)
s jedniem slovutným pohanem
z Indie, s Aristomanem.
A ten (Aristoman) sěděl na velblúdě
vítězsky sě s kopím pudě,
a král (Alexandr) na svém Bucifale
(Alexandrův kůň).

(Slovutný pohan dal první ránu):
král (Alexandr) sě pak velblúda (pohanova)
hodi
podlé plece (?) v samém hrudi . . .
Inhedž (= ihned) sě velblúd přěvráti;
vňužkoli když sě vyvrátí
javor ot moci větrové,
tak to tělo velblúdové
učini lom, k zemi spadna.
„Snadná,“ křikú Hřěci, snadná

stane sě nám česť i chvála
když sě králi ta česť stala!“
By boj tvrdý s obú stranú (atd.)...

Kdo pak vůbec všecko místo, v němž líčen jest Budějovický souboj s Aristomenem, srovná s místem, v němž líčen jest Svatovítský souboj s Aretem, ten jistě a neomylně i zde pozná shody a přec obě stěžské Alexandreidy a oba souboje jsou taktéž různy. Já ovšem onu celkovou shodu probírat již nebudu, postačíť mi prosté konstatování Budějovického souboje s Aristomenem, aby zříti bylo, že ani Budějovický nevynechal dojmu, jejž Alexandrovo vítězství bylo v souboji s Aristomenem učinilo na Řeky. Jen domněnku vyslovím, že to, co Budějovický zde rozvedl slovy „Snadná, křikú Řěci (atd)“, zase Svatovítský tam vyslovil veršem „tehdy sě zástup zamiesi“ (cf. verbum zamúti ti), a že to, co Svatovítský tam vyznačil veršem „biechu u vojště lití čěsi“, Budějovický zde snad charakterisoval veršem „by boj tvrdý s obú stranú“.

Dejme však, že všecek můj výklad verba „zamiesiti sě“ v Alex. jest naprosto nesprávný — větší koncesse panu Gebauerovi přec učiniti nemohu — pak čtenář z uvedených paralel jistě

sám by poznal, že verš „tehdy sě zástup zamiesi“ pak **nic jiného by značiti nemohl**, nežli že se buďto řecký zástup zamísil do voje pohanského, nebo pohanský zástup do voje řeckého, neb obé vojska že smísila se vespolek, nebo že spojily se či smísily se vespolek šiky řecké nebo pohanské (cf. „densantur cunei“), ačkoliv z toho ze všeho veršem „tehdy sě zástup zamiesi“ — **tak, jak ten verš jest — nic není vyjádřeno**. Slovem: **ničím neodůvodněný** páně Gebauerův „výklad“ že „zástup uvedl se v nepořádek“, jest výkladem **ryze nevědeckým**, jest výkladem **absurdním**. Pan Gebauer, mistr jazyka českého, prostě ani verši „tehdy sě zástup zamiesi“ **naprosto nerozumí**.

XXXI

30. května 1893

Ad) III. Jaký význam verbum „zamiesiti sě“ v Alexandreidě skutečně má.

5. **Přehlídka výkladu páně Gebauerova.**

Účelem této přehlídky jest, abych konstatoval jmenovitě **dvojí** věc.

První věc. Pan Gebauer od začátku r. 1886 až do svého „Poučení“ z roku 1888,

v němž podal summu svých výkladův proti RK, „vyložil“ verbum „zamiesiti sě“ (z Alex) šestkráte a stále a neustále „vykládal“: v nepořádek se uvésti (in Unordnung gerathen). Konstatuji, že pan Gebauer tento svůj stálý a neustálý „výklad“ způsobem nepozorovaným pak „doplnil“ a „opravil“, a sice v soukromém dopise, jejž pan Gebauer byl po skončení sporu zaslal presidentu Českého musea knížeti Schwarzenbergovi a v němž pan Gebauer způsobem až chorobným presidenta musea žádal, aby **Rukopis Královédvorský** z musea — odstranil. Tento svůj věru nepříčetný dopis pan Gebauer byl pak, jak sám praví, „přinucen“ uveřejniti, což učinil v Athenaeu 1889; dopis má datum ze 14. listopadu 1888.*)

Konstatuji, že pan Gebauer v onom svém, opětuji, soukromém dopise byl napsal (bez naznačených důrazův): „Vešken (zde pan Gebauer presidentu musea opětuje svou starou chybu m. tehdy; pozn. moje) sě zástup zamiesi t. j. novočesky: všechen zástup (vojska)

*) Toto datum jest snad věrohodno. „Realisté“ totiž někdy, jak známo, důležité dopisy datují „nazpátek“.

se zamísil (uvedl se v nepořádek, ve zmatek).“

Na věc tuto jsem narážel již ve stati XXIII., když jsem probíral všecek šesterý „výklad“ páně Gebauerův. řka: „Či míní pan Gebauer zmatek? Dojista nemíní, sice by byl alespoň jednou napsal: ve zmatek se uvedl“. Tento **zmatek** pan Gebauer propašoval teprve po skončení sporu, patrně poznav, že svůj šesterý „výklad“: (zástup „v nepořádek se uvedl“) — **udržeti nemůže.** Při tom opět a opět opětuji, že pan Gebauer i v samotném „odborném“ Archivu für slav. Philg. mluví **jen** o Unordnungu. Zmatek jest Verwirrung.

Ale svou potutelnou „opravou“ pan Gebauer přišel z deště pod okap. Co jest **zmatek**? Na místě všech zbytečných výkladův odkazuji jmenovitě na Jungmannův Slovník a sám pravím: právě i slovo zmatek má význam buďto hmotný nebo přenesený neb obojí zároveň. Cf. na př.: V tom archivu je zmatek: listiny jsou nesrovnány. Ten člověk má v hlavě zmatek. V kostele methodistů ve Fairviewu vznikl výbuchem prachu při představení živých obrazů s bengálským osvětlením strašný zmatek; v nastalé tísni bylo deset žen a dítek ušlapáno. (Zma-

tek ve smyslu obojím.) Tanečníci tančí čtverylku, popletou figuru, nastane z m a t e k: tanečníci „míchají se“ tam a sem a nevědí co a jak.*) Jsem ženichem, nevěsta jest už ustrojena, hosté se sjíždějí, já nepřijdu: způsobil jsem z m a t e k. In Anbetracht der confessionellen und Nationalitäts-verhältnisse Ungarns verursacht der Entwurf (t. j. předloha o státních matrikách) mehr V e r w i r r u n g, als er Gutes schaffen will (Vaterland 1. května 1893). Atd.

Co tedy jest páně Gebauerovo: „Zástup uvedl se v nepořádek, v e z m a t e k“? Nevím, a pan Gebauer, myslím, také ne. Jisto jest jen tolik, že pan Gebauer, mistr jazyka českého, svůj stálý nepořádek post festum nepozorovaně opraviti hleděl zmatkem a já to zde konstatuji na veliký neprospěch pana Gebauera, mistra jazyka českého.

D r u h á v ě c. Ve stokholmské legendě o sv. Kateřině jest i toto místo: (Sv. Kateř.na mluví k císaři):

---

*) Cf. verš z Alex.: voj pak sěm i tam sě mieše (dubnový Krok 1893 vykládá: mátl se, pletl se, zmateně táhl). Zároveň uvádím k materiálu: Legenda o sv. Dorotě má: „uslyšav to od nie knieže, z toho jemu silně hněv bieše: tak sě tehdy velmi hněvivě m i e š e, až zuby skřipiešu“ což patrně = sě j m i e š e, tak se hněvivě měl.

Bludný ciesařu! cele
to chci tobě povědieti:
ten Buoh, jehož u paměti
jmám i v něhožto já věřím,
toho nade všecko měři,
což jest věcí i stvořenie,
jemuž nic úsilno nenie
učiniti: což chce koli,
všecko jest po jeho vóli;
on jest cesta pravdy právě,
ten živý Buoh, mocný v slávě,
jediný jest bez počátka
i vždy bude bez ostatka
věčně, to ty věz za jisté;
ten sě Buoh od panny čisté,
Marie Matky, narodil
a hřiech, jenž ludi uvodil
v pekelnú ljuť, ten on vzpáčil
a nám spasenie ozračil
i svú vlastní krví vykúpil,
muky trpěl, na kříž vstúpil,
umřel i pohřiesti sě dal
a pak třetí den z mrtvých vstal,
svú vlastní mocí sě vzkřiesiv,
tam v tvých ďáblech silně
zamiesiv;
potom vstúpil na nebesa
v těle plné Božstvie nesa
tu králuje věčně bydlí.“

Tázával jsem se různých osob i „realistův“, co si představují při slovech „Pán Ježíš svou vlastní mocí se vzkřísiv, v ďáblech silně zamiesil“. Ani jednou nedostalo se mi jasné, přesné a určité odpovědi: Každý jen vycítil, že Pán Ježíš v ďáblech silně „zamíchal“, ale jak „zamíchal“, to vyříci neuměl nikdo jasně, přesně a určitě. Podle pana Gebauera vykládati bychom nutně musili: v ďáblech silně nepořádek způsobil. Táži se: jaký nepořádek? Byli ďáblové v řadách a řady se pak silně „pocuchaly“? Či nebyli v řadách, ale ďáblové se silně pomíchali tak, že silně změnili svá místa? Či způsobil Pán Ježíš v ďáblech zmatek? Způsobil li, jaký to byl zmatek? Hmotný či duševný či obojí?

Pozorný čtenář pozná, že cit. místo z Leg. Kat. jest vlastně parafrasí Vyznání víry (professio fidei) a já z podobných českých míst uvádím na př.:

„Věřmež v jednoho svého Boha otce ... i v jediného Krista syna jeho ..., jenž pro lid zemský s nebe dolů stúpil .... z Marie Panny na svět narozený ... v cizím hrobě jest po smrti pochován, do pekel stúpil své věrné vykaupil, ďábla oblaupil“ (ze 16. věku, Č. Č. M.). Ze stčeštiny pak uvádím: ráčil za ny smrt podjieti, ne-

chtě ďáblu moci přieti (přáti) — Chtě pak veš svět vykúpiti, na smrt své tělo obráti, tiem ďáblovu moc ukráti, že což ďábel svú chytrostí přelstil, Bóh to svú múdrostí navrátil, vykúpil také, že stvořenie všelikaké tudy pekla jest zbaveno a ot ďábla očištěno. Bóh veš svět výkupil, tudy ďábla pak oblúpil. (Jungman ve Sl. při oblaupiti cituje také z Bible Král.: Zdali vás Tytus podvedl, in marg(ine) oblaupil.)

Při tom při všem namanula se mi ovšem otázka, proč pan Gebauer ve svých „výkladech“ ani nezavadil o zamiesiti z Leg. o sv. Kateřině. I neváhám říci, že bez pochyby proto, poněvadž pan Gebauer ani veledůležité Legendy o sv. Kateřině náležitě nezná, ačkoliv ji ve svých pracích často cituje.

Pan Gebauer totiž, jak jsem byl ukázal již ve stati III., zná ze sčeštiny slovo panstvo pouze ve významu panství a naprosto je nezná též ve významu páni. V RK jest panstvo s významem páni a pan Gebauer, mistr jazyka českého, praví, že panstvo jest als Collectivum

*) Na předešlé stránce tam, kde k verši z Leg. Kat. „v ďáblech silně zamiesiv“ uvádím „analoga“, má slovo „stúpil“ býti vytištěno zcela bez důrazu a důraz má býti na slovech „ďábla oblaupil“.

im Altböhm. nicht nachgewiesen und nicht wahrscheinlich. Konstatuji tedy, že právě v Legendě o sv. Kateřině jest: Ciesařovna se vším **panstvem** bieše ostala na hradě, s Porfyrem v tajnej radě sedieše. (Pan Gebauer, jak známo, chce vydati monumentální slovník staročeský.)

P. S. Ve květnovém (vydáno dne 15. t. m.) Athenaeu 1893 vyskytl se na obzoru páně Gebauerovy učenosti nový výklad verše „tehdy sě zástup zamiesi". Pan V. Flajšhans totiž **proti** svému vlastnímu panu mistru Gebauerovi vykládá verš „i zamiesichu sě voji" právě tak, jak jsem panu V. Flajšhansovi již dne 3 května t. r. byl ukázal já při své námitce „densantur cunei"; praviť pan Flajšhans, že „zástup sě zamiesi" v Alex. znamená to, co v lat. Alex. „densantur cunei" t. j. zástup se zamíchal t. j. **do všeobecného boje se dal.** Nuže, kde zůstal mistrův „nepořádek", mistrův „Unordnung", mistrův „zmatek" propašovaný? *)

Tím končím III. část a příště pokusím se o výklad verba zamiesiti (sě) v RK.

---

*) Rozumí se při poctivém panu V. Flajšhansovi samo sebou, že svou chlapeckou poklonu učinil

XXXII.

9. června 1893.

Majíce na mysli hlavní věci výkladův dosavadních, pozorujme nyní

IV. Jaký význam verbum zamiesiti (sě) má v RK.

V RK jest verbum zamiesiti (sě) na třech místech: v Čestmíru, v Jaroslavu a v Jelenu. Dle toho rozděluji zase tuto část výkladu na tři díly: 1. I zamiesichu sě voji (Čestmír). 2 Zamiesi sě chám jich krutým hněvem (Jaroslav). 3. Zamiesi zraky zlobú zapolena (Jelen).

1. I z a m i e s i c h u s ě v o j i.

Příslušné místo v RK zní:

(Kruvoj jest padouch.)

I z a z l i s ě Čstmír na Kruvoj(e),
z širokú prsú z l o b a s ě m u

i výkladům mým; pravít do slova: „(Prof. Ign. B. Mašek v Čas. Č. Mus. 1893) dokládá se také „obšírné“ rozpravy pana O. V. Seykory v Čechu; rozprava ta je taková -- inu taková, jaká právě jen v Čechu může vyjíti.“ — Myslím však, že pan Flajšhans měl spíše snad mlčeti, nežli svou poznámkou prozraditi, že ani pan Flajšhans naproti mým vývodům nemůže s místa. Ostatně pan Flajšhans dne 15. května v Athenaeu vykládá právě tak, jak jsem dne 8. května v Čechu byl vyložil už já.

r o z e v ř ě p o v š e c h p o ú d e c h.
„Voj(i)ni!“ vece, „z jutra záhe
r o z p á l í m y k r u t o s t v š i u.
Pohovte zemdleným údom.“
Stojá hory v pravo,
stojá hory v levo,
na jich vrcholi na vysokéj
zírá jasné slunéčko.
Horami zdě otsud,
horami tam otud
tahú voje, bitvu v sobě nesú.
„Aj, tamo k hradu, hradu na skále,
tamo, kdě Kruvoj vězí Vojmír(a)
i jeho lepú dceř,
jež zaje v hustě lese
tamo pod šedú skalú,
i pohaně Neklan(a) kněz(e).
Kruvoj Neklanu oběce (slíbil) vieru
i podáše věrnú ruku,
obak hlasem tiem i rukú tú
uvádieše biedu na lud.
A j, v z h ó r u k v y š ň u h r a d u!
A j, k h r a d u v o j (i) t e c t e!“
I z a m i e s i c h u s ě v o j (i)
i h r n u c h u s ě k h r a d u
p o s l o v e c h u d a t n a Č s t m í r a
j a k o l e d o v i t í m r a c i.

Verš pak, o který jde, v originále RK jest napsán i z a m i e s í c h u s í e v o í a pan Gebauer, mistr jazyka českého, praví:

„V originále je na těch místech psáno zamiesi-; a to ovšem mohlo by se čísti také zamiesi —; ale čteme-li tak, nedostáváme dobrého smyslu. Přesvědčme se o tom: v Čestmíru vyzývá vůdce své vojsko ku potrestání Kruvoje, a aby je více **roznítil** (můj důraz; pozn. spis.), líčí, kterak Kruvoj nevěrně jednal; po této řeči a účinkem jejím, praví báseň RK, „zamiesichu sě voji"; čteme-li to „zamiesichu sě voji = zamísili se, zamíchali se", tedy nevidí se, proč by se byli vojové „zamíchali" (po řeči, která je měla **povzbuditi a roznítiti** [mé důrazy, pozn. spis.]), — čteme-li však „zaměšichu sě voji = zaškaredili se vojové", tedy máme smysl **docela dobrý** (můj důraz, pozn. spis.).

To praví pan Gebauer a praví to za sporu o RK několikráte a pokaždé to praví se svéhlavostí věru moudřejších věcí hodnou.

Odpovídám:

Proti tvrzení, že po řeči, která, jak pan Gebauer sám praví, měla voje povzbuditi a roznítiti, a jmenovitě že ihned po slovech „Aj, vzhůru na hrad! Na hrad voji, žeňte útokem!" verš „i **zaškaredily se** voje" dává smysl **docela dobrý**, proti takovému tvrzení není ovšem na všem širošírém světě obrany pražádné. Tuto se řeči mluviti nedostává, rozum klesá a

všickni vtipové a domnievánie nedostatek mají; protož o tom psáti přestaneme*) a jen poznamenáváme:

Dejme, že ve verši, o který jde, skutečně a neomylně jest Hankovo verbum zaměšiti sě t. j. zaškarediti se. Tuť pan Gebauer, smýšleti zdravě, nutně by řiči musil asi tak: „Po řeči, která měla voje rozníititi a jmenovitě ihned po slovech „Aj, vzhůru k hradu! Aj, k hradu, voji, tecte!“ verš „i zaměšichu sě voji“ ve smyslu „zaškaredily se voje“ do Čestmíra se sice **naprosto nehodí**, je to **čirý nesmysl**, ale to jest věcí Hankovou a ne naší. Faktum jest, že v Čestmíru Hankovo verbum „zaměšiti = zaškarediti“ jest a není vinou naší, že je zde Hanka užil na místě **zcela nevhodném**. Hanka verbum „zaměšiti“ chtěl v Čestmíru udati, Hanka je tam udal a my tedy obírati se musíme tím, že Hanka verbum „zaměšiti sě“ do Čestmíra dal. Patrně Hanka kalkuloval: „Muže-li se zaměšiti zástup t. j. voj v Alex., mohou se voje zaměšit i v Čestmíru;“ že pak situace v Alex a v RK jest naprosto rozdílna, právě následkem čehož vznikl **nesmysl** „zaškaredily se voje“, za to ovšem

*) Hanuš, Výbor 70.

taktéž nemůžeme my. My se, pravím, obírati musíme faktem, že Hankovo „zaměšiti“ v Čestmíru jest.“ A pan Gebauer by ještě přidati mohl: „Takových Hankovských nesmyslův, jež vznikly neporozuměním z padělatelovy předlohy, jest ostatně v RK, jak jsem byl nevývratně dokázal, celá řada“ — Tak asi měl pan Gebauer mluviti a pan Gebauer byl by jistě tak mluvil, kdyby věděl, že Hanka ve svém vlastním nejprvějším vydání RK z r. 1819 sám transkribuje „Izaměšila se vojska“. Toho se měl pan Gebauer držeti a ne svého nesmyslného „dobrého smyslu“. Autoritou panu Gebauerovi zde musí býti sám Hanka, týž Hanka, jenž verbu zamiesiti z Alex. nerozuměl právě tak, jako mu nerozumí pan Gebauer, týž pan Gebauer, jenž verbu zamiesiti v RK nerozumí právě tak, jako mu nerozuměl Hanka. Svůj k svému.

Čtenář pak, jenž si přečte všecek RK, jistě také i to pozná, že RK na všech jiných místech věru tisíckráte rozuměji si, počíná, nežli jak v Čestmíru smýšlí pan Gebaur. Uvádím z RK. na př.:

1. Aj, ta hněvi uchvátichu
krutostiú obě straně,
vzbúřichu sě v útrobách
rozezlených muž.

Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo.

2. I by Tatarovóm ustúpati.
I vzjietři sě národ Tatar lutých.

3. „Vzhoru, bratří, vzhóru!“ volá
Vneslav.
Vše sě vzmuži, vše v Tatary vnoči.

Tak se vyjadřuje básník RK.

Pan Gebauer však také praví: „po této řeči a účinkem jejím, praví báseň RKského, zamiesichu sě voji“. Ale báseň praví: „ . . . . . Aj, vzhóru k vyšňu hradu! Aj, k hradu, voji, tecte! I zamiesichu sě voji i hrnuchu sě k hradu, po slovech udatna Čstmíra, jako ledovití mraci“. Právě však při studiu tohoto „zamiesiti sě“ právě o to jde, jestliže se voje zamiesíchu (psáno dle orig.) účinkem Čestmírovy řeči t. j. je li tím veršem označen duševný účinek Čestmírovy řeči na voje, či je-li tím veršem označen děj hmotný, jenž se stal právě potom, když byl Čestmír domluvil, a jejž obdržíme, čteme-li: zamiesichu sě voji = zamísily se. Při tom výslovně upozorňuji, že pan Gebauer praví: „po této řeči a účinkem jejím“ a že o něco dále říká jen „po

řeči"; RK pak má: „po slovech". I táži se: je to: „potom, když Čestmír domluvil", nebo „účinkem řeči", nebo „po této řeči a účinkem jejím"? Také pominouti mlčením nelze, že při studiu veršův

„ . . . . Aj, k hradu, voji, tecte!"
I zamiesichu sě voji
i hrnuchu sě k hradu
po slovech udatna Čstmíra
jako ledovití mraci"

nikdo s určitostí říci či tvrditi nemůže, jestliže se k verši „po slovech udatna Čstmíra" vztahují oba verše předcházející t. j. i verš „zamiesichu sě voji" i verš „hrnuchu sě k hradu", či vztahuje li se ke slovům „po slovech udatna Čstmíra" pouze verš „i hrnuchu sě k hradu". Báseň praví: „Aj, vzhůru k hradu! Na hrad, voji, žeňte útokem!" I zamiesily se voje a hrnuly se k hradu po slovech udatného Čestmíra jako ledovití mraci".

Buď jak buď, jisto jest věru tolik, že páně Gebauerovo tvrzení „po této řeči a účinkem jejím, praví báseň RKského, zamiesichu sě voji", jest pouhým páně Gebauerovým výmyslem, nechať jeho slova „praví báseň RKského" vztahují k „po této řeči (atd.)" nebo k „zamiesichu sě (atd)".

Báseň pak, opětuji ku věci hlavní, praví „i zamiesichu sie voi“ a právě o to jde, je-li tímto veršem označen účinek duševný (cf. „zaškaredily se voje“) či prostě děj hmotný (t. j. zamísily se voje).

XXXIII.

16. června 1893.

Konec výkladu verše z RK: i zamiesichu sě voji:

V originále RK psáno jest „zamíesíchu síe“. To zde — si — jako vůbec v každé jiné stčeské památce, možno čísti buďto „zamiešichu sě“ nebo „zamiesichu sě“. Cf. na př. v Leg. Kat.: zamyesyw, sygye (šíjě), vsilno, sirokey, anebo v Žalt Witt. na př. smyesily, sicz (sýc, sejček), sili (síly), syla (síla), vsyma (ušima), wasich. Co jest pravdě podobnější anebo co jest jedině správno, o tom pokaždé v takovém případě rozhodnouti musí — z kontextu — pouze důvtip čtenářův. V našem pak případě máme tedy dvojí čtení: 1. zamiesiti, 2 zamiešiti.

Pan Gebauer si vybral horší čtení zamiešiti z dvojího důvodu: 1. mu zde Hankovo nesmyslné zaměšiti z Alexandreidy

„dává smysl docela dobrý“ a 2. „nevidí se, proč by se byli vojové zamíchali po řeči, která je měla povzbuditi a roznítiti“. Hlavního však a nejplatnějšího důvodu, totiž Hankovy vlastní transkripce „zaměšiti“ z r. 1819, pan Gebauer (jak jsem byl uvedl již předešle) n e d b á a nedbá ho proto, že o něm neví.

Nuže pozorujme nyní zase my: Především opět a opět na paměť uvádím, že báseň prostě praví:

„... Aj, vzhóru k vyšňu hradu!
Aj, k hradu voji tecte!“
I zamíesíchu síe voí
i hnuchu sě k hradu
po slovech udatna Čstmíra
jako ledovití mraci.

Kde je zde výslovně označeno, že příslušným veršem jest vyjádřen ú č i n e k duševný? Nikde.

Potom konstatuji, že pan Gebauer verbum „zamiesiti sě (zamísiti se)“ překládá verbem z a m í c h a t i s e. Ale m i e s i t i či m í s i t i není vždy míchati s tím významem, jaký mu pan Gebauer svévolně zde přikládá proto jen, aby čtenář myslil, že se ty voje „ú č i n k e m“ řeči zamíchaly jako se na př. míchají brambory nebo povidla. Uvádím: zamísiti těsto a zamíchati

těsto: pekař těsto již zamísil a já jsem to zamísené již a vykynuté těsto zamíchal (když to těsto upravichu, hrnec kvasnic v ně nalichu, umiesivše, jidú k stolu); a pitie mé s pláčem miesiech (Melantrich má: jsem směšoval); pohani, jižto byli z židovské země utekli, vidúce Judu ot sebe otlúčena (odloučena), k Nikanorovi sě přimiesili: gregatim se Nicanori miscebant; mnohé řeči a odpovědi múdré v tyto kniežky jsem umiesil; ktož sě súdí, raději s pravdú trp odsúzenie, nežli by co přimiesil křivdy. — Potom aby lidi šikovali neb zřídili, každú rotu pod své koráhve, a potom, aby se ihned hnuli a tak táhli... a jiní aby se v ně nemísili, ani jim překáželi, ani se kam odtrhali, jakož komu kde a jakž které roty nebo koráhve sšikovány budú, aby tak táhli v svém šiku a pohromadě, jedni druhým se nemísejíce. Máť i míšiti tytéž dva hlavní významy, jako na př. lat. miscere a řecké μίγνυμι (μίσγω), tedy jmenovitě mischen, vermischen, mengen; verknüpfen, verbinden, vereinigen. Proto čtenář dobře učiní, když na místě páně Gebauerova „zamíchati" bude si užívati tvaru zamísiti. Zároveň uvedu, co r. 1467 královně Janě byl napsal vratislavský biskup Jošt z Rosenberga (Výbor II). Psalť onen

český kněz o českém království tehdy takto: „Každé království, v sobě rozdělené, zahyne. A to by sě pohřiechu naplnilo, kdybychom sě toho dopustili, abychom sě v sobě rozděléc, neřku na dvé, ale na několikero sě smiešejíc, sami sě Čechové hubili a kazili; tomu by sě cizozemci nasmieli (nasmáli) a rádi by nás dorazili a zemi roztrhli, jehož toho Buoh uchovaj!“ .....

Vedlo by mne však příliš daleko, kdybych jednotlivosti páně Gebauerovy námitky rozebírati chtěl do podrobna; ostatně toho při věci hlavní ani potřeba není a já tedy na základě všeho, co jsem až dosud vůbec byl o verbu zamiesiti napsal, prostě pravím toto:

Nemoha bez pravděpodobných pomocných výkladův pravděpodobně určiti, značí-li verš „i zamiesichu sě voji“ účinek duševný či značí-li děj hmotný, musím připustiti alternativu:

1. Je li veršem „i zamiesichu sě voji“ označen duševný účinek Čestmírovy řeči na voje, tedy zde platí „zamiesiti sě“ s významem přenesenýmm a verš ten nic jiného podle zdravého rozumu znamenati nemůže, nežli že voje se zamiesily ve svém vnitru, ve svém srdci, ve své mysli,

t. j. **roznítily se**, rozohnily se vzplály (či podobně), jak byl již sám pan Gebauer ve své námitce nepřímo naznačil řka: po řeči, která je měla povzbuditi a roznítiti. Zároveň však a s důrazem upozorňuji též — a právě zde — na to, že slovy roznítiti se atd. pouze vykládám („opisuji") verbum zamiesiti sě. Zamiesití sě vůbec jest **jen** zamiesiti sě a nic jiného právě tak, jako zamútiti sě jest **jen** zamútiti sě a nic jiného. Čte-li tedy kdo na př.: písek se mútí, hrom mútí oblaka, ještěr smrdutým dechem zamútil povětří, krev se ve mně touhou po milostném dobrodružství zamútila, proč se tím neštěstím mútíš, žalostí se zamútiti atd., tedy každý čtenář musí sám si najíti případná slova naše, kterými různé významy téhož verba „(za)mútiti" chce vyjádřiti a vysvětliti čili „opsati" slovy našimi tak, aby smysl dle kontextu, byl náležitě vystižen. Cf. stať XXIV.

Ostatně konstatuji, že sám pan Gebauer právě **toto** „zamiesiti sě" z **Čestmíra** byl již r. 1874 ve filolg. listech vykládal jako verbum „zamiesiti sě" s významem vůbec — — **přeneseným**; ovšem, podivuhodně časté metamorfosy vědeckého

smýšlení nejsou právě u pana Gebauera od jakživa nikterak vzácny. *)

2. Je li však veršem „i zamiesichu sě voji“ naznačeno, že po slovech udatna Čstmíra, t. j. po tom, když Čestmír byl domluvil, prostě nastal d ě j h m o t n ý, tedy zde platí verbum „zamiesiti sě“ s významem t. zv. hmotným a verš ten tedy nic jiného značiti nemůže, nežli: i **zamísily se** v o j e (cf. můj výklad v Ad RK 1886). Pozorujme: RK praví: . . . Horami zdě odsud, horami tam otud tahú voje atd. Po tom Čestmír svou řečí rozněcuje voje a končí: „Vzhůru na hrad! Na hrad, voji, žeňte útokem!“ a nyní básník p r o s t ě k o n s t a t u j e: I z a m í s i l y s e voje a h r n u l y s e k hradu, po slovech udatna Čstmíra, jako ledovití mraci t. j. b u ď t o: různé voje, které sem byly přitáhly horami zde otsud a horami tam odtud, pak se zamísily ve-

*) Pan Flajšhans, filosof, ve květnovém Athenaeu 1893 „odpovídaje“, ač netázán, panu prof. Ign. B Maškovi, nazývá páně Gebauerův výklad z roku 1874 (na nějž byl též pan Mašek upozornil), výkladem „20 l e t s t a r ý m“ a t í m „omlouvá“ páně Gebauerovu vrtkavosť; ale pan Flajšhans, jako pravý „realista“, nic nedbá, že pan Gebauer byl onen výklad z m ě n i l již p ř e d 10 l e t y. O absurdnosti pak naivní myšlénky, že 20 let starý výzpyt nic nemusí býti správný proto, že jest 20 let tarý, mluviti ovšem nebudu.

spolek t. j. vespolek se smísily, spojily, a společně pak útokem hnaly na hrad, a n e b o: přišedší voje po slovech udatna Čstmíra „Vzhůru na hrad!“ vespolek se zamísily či smísily se t í m, že se ku hradu h r n u l y (hrnuchu sě), čímž ovšem nastala s m ě s i c e jako vzniká při každém hromadném a prudkém hrnutí se množství, jež dříve bylo rozděleno na různé zástupy. Při tom s d ů r a z e m konstatuji také ještě, že ve květnovém Athenaeu 1893 pan V. Flajšhans i **proti** svému učiteli panu Gebauerovi při verši „i zamiesichu sě voji“ **připouští** m o ž n o s t v ý k l a d u: i z a m í c h a l y s e voje (resp. zamísily se; pozn. moje); připouští snad proto, ne že již tak vykládám já ve svém Ad RK 1886, nýbrž proto snad, že již Jungmann ve Sl. píše: „i zamiesichu sě voji = i z a m í s i l a s e vojska“. — — Stojí-li však pan Gebauer přes to na svém, že „zaškaredili se vojové“ dává v Čestmíru smysl **docela dobrý**, tut zde ovšem končí úloha filologova a začíná úloha psychologova.

XXXIV.

22. června 1893.

Ad) IV. Jaký význam verbum zamiesiti (sě) má v RK.

2. Zamiesi sě chám jich krutým hněvem.

Příslušné místo v RK toto jest: V boji křesťanův s Tatary

by(lo) Tatarovóm ustúpati.
I vzjietři sě národ Tatar lutých,
zamiesi sě chám jich krutým hněvem . . .

a pan Gebauer, mistr jazyka českého, praví: „v Jaroslavu jsou Tataři na útěku před křesťany, a proto „zamiesi sě chám jich krutým hněvem"; čteme-li „zamiesi sě", dostaneme verš nesmyslný = chám zamíchal se hněvem, — čteme-li však „zaměši se = zaškaredil se krutým hněvem", tedy máme smysl **docela dobrý**".

Především konstatuji, že RK nepraví: — Tataři jsou na útěku, a proto zamiesi sě chám jich krutým hněvem — nýbrž RK praví: Tataři jsou na ústupu; i vzjítřil se národ Tatar lítých, zamiesil sě chám jich krutým hněvem. — Vložený pak verš „i vzjítřil se národ Tatar lítých" proto jest velmi důležit, protože právě v souvislosti s ním i verš „zamiesi sě chám" nabývá náležitého světla. Ovšem, panu Gebauerovi onen verš překážel, proto jej vynechal, a to není hezké. Pozorujeme-li totiž oba verše v souvislosti, poznáme při páně

Gebauerovu „zaškarediti se“ ihned na prvý pohled úpadek básníkova líčení: I vzjítřil se národ Tatar lítých, zaškaredělse chám jich krutým hněvem. Národ Tatar lítých tedy se vzjítřil a jejich chám, jejich vůdce se pouze „zaškaredil“ a k tomu se pouze „zaškaredil“ krutým hněvem. To teprve není hezké a tak nehezky, jako pan Gebauer, se autor RK ani nevyjadřoval a nevyjádřil se tak vůbec nikde v RK. Na př. jen uvádím:

1. Ajta hněvy uchvátichu
krutostiú obě straně,
vzbúřichu sě v útrobách
rozezlených muž.
Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo.
2. I zazli sě Čstmír na Kruvoj(e):
z širokú prsú zloba sě mu
rozevřě po všech púdech.
3. Řváše na hradě Kruvoj řvaniem
býka,
řváše chrabrost v svoje
ludi.
4. I rozlúti sě Luděk.
5. Křěstěné počechu utiekati,
Tateré je lutým davem hnáti.
Aj, ta Jaroslav jak orel letě
... rozkacen hna jako lev...
... zluti sě, vz Tatary trči.

Mysliti tedy pan Gebauer zdravě, nutně by musil říci asi tak: „Po verši „i vzjítřil se národ Tatar lutých“ verš „zaškaredil se chám jich krutým hněvem“ nedává v RK sice smyslu docela dobrého, jeť to nepřirozená slabota výrazu, ale my obírati se musíme faktem, že v RK verbum „zaměšiti = zaškarediti“ jest“. A pan Gebauer byl by takto jistě mluvil, kdyby věděl, že Hanka (jenž: mimochodem řečeno, při svém „zaměšiti ‘ zaškarediti“ z Alex. myslil snadi na zasmušiti) sám ve svém vlastním nejprvnějším vydání RK z r. 1819 přepsal: zaměšil se. Autoritou zde musí býti sám falsator a ne pan Gebauer se svým abnormálním „výkladem“. „Hanka sám — podle pana Gebauera — napsal RK, Hanka sám své vlastní zamíesí síe z RK pak přepsal zaměšil se, Hanka sám z Alex. ukázal, co jest jeho zaměšiti sě, Hanka tedy musí býti autoritou bez ohledu na to, hodí li se zaměšiti do RK čili nic.

Pan Gebauer však také praví, že „zamiesi sě chám jich krutým hněvem“ s významem „zamíchal se chám jich krutým hněvem“ jest nesmysl. Ovšem že jest, myslí-li pan Gebauer, že ten chám tim krutým hněvem zamíchal se tak,

jako se na př. vařečkou míchává krupicová kašička. Avšak i prostý soudný čtenář jistě pozná i uzná, že chám se krutým hněvem z a m i e s i l v e s v é m v n i t r u, v e s v é m s r d c i, v e s v é m y s l i, slovem: ve svých ú t r o b á c h se „zamíchal“ čili vzkypěl čili vzbouřil; vždyť přece pojem pohybu event. „míchání“ jest vůbec nejobyčejnějším obrazem duševního rozruchu a já na doklad jen uvádím na př.: Sirdce mé z a m ú t i l o s ě jest ve mně. Bojě sě náhlé smrti, aby naň nepřipadla, v n i t ř s ě m ú t i e š e hryzením svého svědomie a zevnitř třěsieše sě na těle. Viz, Hospodine, neb se rmútí břicho mé a zarmútilo se jest*); převráceno jest srdce mé ve mně samé, neb jest plné hořkosti v ní. — Z katolických kázání pak z minulého věku schvalně uvádím: „..... utišení pořádné, skrze které lidská mysl prázdna jest všelikého v n i t ř n í h o s k o r m a u c e n í (cf. mútiti = movere) a z b a u ř e n í; nebo kde jest skormaucení a zbaurení mysle, tu nemůže býti žádného pokoje, žádného pořádného utišení; než medle kde jest většího s k o r m a u c e n í, leč kde hněv, nenávist a žádost pomsty panuje? takové ne-

*) Cf. na př. Žalt. Witt.: zamútilo sě jest v h n ě v ě oko mé, d u š ě má a b ř u c h mój (Melantrich má: zarmaut lo se v rozhněvání oko mé, duše má i ž i v o t můj).

skrocené nárůživosti nakládají s srdcem lidským, co větrové s mořem, vlnobitím ho nadýmají, sem tam pomítají, všecko v něm bouří: tolikéž činí hněv a nenávist s srdcem lidským, ustavičně ho zmítá, na opak převrací, všecko v něm bouří — podívejte se jenom sami na nejakého hněvivého a mstitedlného zůřivce, a medle co na něm spatříte? že jest v stálém bouřlivém pohnutí: svítí očima jako divoký kocaur, sliní jako divoký kanec — ta žluč, která v něm pořád vře a kyše, nedává mu ani spáti.“

Též uvádím na př: „když sě rozmnožichu velicí větrové, nadýmáše sě moře a u vlnné hory vody vyzdviháše, z nichžto vlny vycházejí zbělelé, z moře zeleného vrúce“ — k tomu: „káza ji inhed v kotel vsaditi, ve vrúciem oleji vařiti“ — naproti tomu: „vřeť každému sirdce po jazyku svému“. — Dále: „když na moře vysoké přijede, tehdy zbúři sě tak veliké povětřie z protivného větrov dýmánie“ — naproti tomu: „Nestor, uslyšav poselstvie, veškeren sě zbúři uprchlivosť a změniv tvář svú, na Antenora horlivým zrakem vzhlede a v tato slova jemu hněvivě odpověděˮ.

Jmenovitě však uvádím: Sv. Josef z autrpnosti cítil v sobě hejbati se

všecky vnitřnosti. — Kdyby jste pak viděli, že vašeho otce, matku, bratry, sestry žádný do hrobu počestně donésti nechce, že z umrlčí truhly příkrov shazuje, že víko vyvracuje, aby se psi o mrtvé tělo hryzli a tahali, není-li pravda, že by se v vás bolestí pukalo srdce? že by se v vás pohybovaly všecky vnitřnosti; že by jste úpěnlivě říkali: aj já nedopustím mého tatíčka, mau matičku, mého bratra a sestru tak nepočestně pohřbíti.*)

Představte si však právě a jmenovitě lidské vnitro při krutém hněvu. Zdaliž se vám tu sám sebou nenabízí obraz „zamíchání se“ lidského vnitra. Srovnejte laskavě: všecko se hněvem ve mně obrací; ten člověk se vztekem zrovna svijí; všecko se ve mně hněvem vaří, vře, bouří, kypí; taktéž cf.: hněvem se třásti; ciesař. hněvy sě v tu dobu veškeu potřěsě; hněvy veškeu třepotáše; hněv vztočí člověkem (Štítný). S důrazem však ukazuji na verš

*) Oba příklady jsou z r. 1761 a vzaty jsou ze sbírky kázání, o níž jsem se byl zmínil ve stati XVII. Zároveň zde opravuji: místo „stran zachovalých na 300“ má ve stati té býti „listův zachovalých na 300“; zmýlil jsem se sám, nesvádím to tedy na chybu tiskovou, jako v květnovém „Athenaeu“ 1893 při panu Gebauerovi činí „realista“ pan V. Flajšhans.

z Alex., na kterýž jsem byl pod čarou upozornil již ve stati XXVI: **hněvy sě Nikanor smúti** —: **m ú t i t i** = v pohyb uvésti, kaliti, vrtěti, míchati a podobně Endinius (viz stať XXVI) udeřil totiž na Nikanora a kopím jemu štít obrazil; pro to **h n ě v y s e N i k a n o r s m ú t i l** a přetáhl pak Endinia mečem tak, že mu přeťal obličej od oka levého do oka pravého. Zříti, že Nikanor hněvem „zamiesil se ve svých útrobách", že se Nikanorovi v té chvíli hněvem „zahejbaly všecky vnitřnosti"; při tom cf. stč. mútiti = movere, commovere, turbare, conturbare ve smyslu hmotném i přeneseném, k čemuž viz jakýkoliv kloudnější slovník. Co se pak týče rozdílu předložek za-mútiti a s-mútiti, cf. zase na př. Apollona, kdež v jednom vydání jest královna zamúti sě a ve druhém smúti sě.

Pan Gebauer praví, že (po verši „i **v z j í t ř i l s e** národ Tatar lutých"!) rčení „**z a š k a r e d i l s e** chám jich krutým hněvem" dává smysl **d o c e l a d o b r ý**; já pravím, že je to celkem **n e s m y s l**. Pan Gebauer praví, že „zamiesil se chám jich krutým hněvem" jest nesmysl; já pravím, že právě to dává smysl **v e l m i d o b r ý**. Zříti tedy, že tímto způsobem se s panem Gebauerem nepohodneme do smrti. Nechám tedy další tahanice s panem Gebauerem a

pravím: Jako jest věcí každého jednotlivce, jak si verš z Alex. „hněvy sě Nikanor s m ú t i“ přeloží po našinsku, tak jest věcí každého jednotlivce, jaké sloveso naše zvolí si zase na místě „zamiesiti sě“ v Jaroslavu. Jde jen o to, aby to bylo rozumné. Já vykládám: „.... bylo Tatarům ustoupati. I v z j í t ř i l s e národ Tatar lítých, r o z n í t i l se, r o z o h n i l s e, r o z p á l i l s e chám jich krutým hněvem“. Slovesa ta proto zde volím, poněvadž se jimi již od jakživa vyjadřuje vznik či výbuch hněvu vůbec.

Jetřich silně hněviv bieše,
velmi z něho oheň žžieše:
jako z výhně od kováře,
tak přehrozdné jdiechu záře.

V Žalt. Witt. na př. čísti lze: rozhorčí sě jako oheň hněv tvój (Melantrich: rozpálen bude); nezažehl všeho hněvu svého (Mel.: nerozpálil); když rozžže sě v krátcě hněv jeho (Bible Melantr.: když by se rozpálil v náhle hněv jeho), při čemž cf. (mnou již jindy uvedené) stč. „hněvem z a r d ě l s ě“ (= rozpálil se) z lat. „ira c o m m o t u s“; n e opisuji tedy verš, o který jde, slovy „r o z l í t i l s e krutým hněvem“, neboť celé „zamiesiti sě krutým hněvem“ vlastně jest = rozlíti se. Cf. na př.: „král h n ě-

vem rozn í cený“ a hned potom tamtéž týž král „v š e c h e n r o z l í c e n ý“.*)

Slovem: verš „zamiesi sě chám jich krutým hněvem“ nic jiného není, nežli do slova: z a m í s i l s e ve svém srdci, ve své mysli, ve svém vnitru, v útrobách, k r u t ý m h n ě v e m právě tak mutatis mutandis, jako zase Nikanor se ve své mysli, ve svém srdci, ve svém vnitru, v útrobách byl hněvy s m ú t i l čili zamútil a jako v Žalt. Witt. z a m ú t i l sě jest v h n ě v ě b ř u c h m ó j.

XXXV.

7. července 1893.

Ad) „zamiesi sě chám jich krutým hněvem“:

*) Vzato z drobounké knížky (v mé knihovně) „Dychtivý pautníček na hrad pražský k hrobu svatého Jana Nepomuckého pospíchající“, tištěno v Praze, bez udání roku (v textu jest jmenován r. 1729) a na destičce psáno švabachem: „Ta knisska ge Jana Kraulika zbrandegsa dybigi Stratil prosy abi gemu zas nawraczena byla ge Kaupena v Rocze 1779.“ V této knížce, ačkoliv jest t i š t ě n a a jest jen asi o ½ větší než RK, také jsou tato (vedle správných -ě-) o d c h y l n á -e- m í s t o -ě-: pekně, trpelivosti (2krát), důveřuji, budaucne, vzlášte, chudobe, udeliti, potes, nejmilosrdnejší, večného, svetlo, nenávidels, posvetil, nechtels, ochotne, telo pokorne životě, obeti, dekování.

Pan Gebauer praví: čteme-li z a m i e s i s ě, dostaneme verš nesmyslný = chám zamíchal se hněvem. Nebudu se ovšem již s panem Gebauerem příti o jeho smysl a nesmysl verše „zamiesi sě chám jich krutým hněvem", pouze pravím, že to pan Gebauer jen proto říká, protože tu nijak nečiní rozdílu mezi duchem češtiny s t a r é a duchem češtiny n o v é. A jen o věci této promluviti chci.

Právě při verši „zamiesi sě chám jich" uznávám totiž za dobré výslovně na to upozorniti, že máme před sebou památku s t a r o č e s k o u a že stará čeština nevyjadřovala se ve všem všudy tak, jako dnes my, ani že se dnes my ve všem všudy vyjadřujeme tak, jako čeština stará. To jasně a neomylně každý ví, kdo se probírá staročeskými texty, a ten a takový jistě mi i přisvědčí, že ve stčeštině lze hojně nasbírati pro mé tvrzení dokladův nejen velice charakteristických a vědecky zajímavých, nýbrž i komických. „Zamíchati se hněvem" dnes jest ovšem „nesmysl", ale je to „nesmyslem" právě jen v češtině nové; duch češtiny staré se takovým „nesmyslům" nevyhýbá nikterak. Kdybychom pak byli z v y k l i dnes říkati „zamíchati se hněvem", tedy by nám toto rčení jistě nepřipadalo jinak, nežli jak dnes nám na př. připadá

rčení „svědomí mne tlačí“ a vedle toho „bota mne tlačí“. Svědomí a bota jest rozdíl veliký a přece nás někdy oboje stejně krutě t l a č í.

Nám „zamíchati se krutým hněvem“ ovšem zní „nesmyslně“, protože říci dnes my „zamísiti se (či zamíchati) krutým hněvem“, řekli bychom něco zvláštního, něco neobvyklého; bylo by to tak neobyčejno, jako bychom na př. i řekli: ž a l o s t í s e s m í s i t i či v t r u c h l o s t i b ý t i s m í š e n. Naproti tomu nikdo jistě se nezastaví u věty „to mne velice h n ě t e“, protože jsme z v y k l i užívati verba h n í s t i nejen ve smyslu hmotném, nýbrž i přeneseném. Jsme z v y k l i užívati toho verba ve rčení „to m n e velice hněte“ právě tak, jako ve rčení „hrnčíř hněte h l í n u“; při tom cf. i z češtiny staré na př.: aby sě (drlavá korona) vhnětla jeho (Kristově) hlavě t. j. vtlačila; každýť sám ví, kdeť jej hněte střevíc jeho (Štítný); kterážto (pře) hněte ústavně (= ustavičně) srdce mé teskností. My na místě „zamiesiti sě či zamíchati se krutým hněvem“ jsme z v y k l i říkati na př.: vzkypěti krutým hněvem, ačkoli verba kypěti užíváme též na př. o mléce. A krutý hněv a mléko také jest rozdíl.

Dnes říci někdo na př. „válel jsem se smíchem“, neřekl by nic neobyčejného,

protože jsme zvykli říkati „váleti se smíchem“ právě tak, jako jsme zvykli říkat i „váleti těsto na nudle“; při tom však zase cf. stč.: smích váleti někým a smích někým pobíjeti“, kdežto my zvykli jsme říkati na př. „šindelem pobíjeti střechu“.

Z toho, že „zamiesiti sě krutým hněvem“ bylo možno říci ve staročeštině, z toho přece ještě nikterak nenásleduje, že říkati jest možno dnes „zamíchati se krutým hněvem“. Nikanor se v Alexandreidě také hněvy smútil, ale z toho přece ještě nenásleduje, že i dnes možno říci: to jsem se hněvem smoutil Právě pak na verbu mútiti čtenář může jasně poznati, oč i při verši „zamiesi sě chám jich krutým hněvem“ jde. O verbu mútiti promluvil jsem sice myslím již s dostatek a s dostatek jsem sice myslím již ukázal, co jest stč. mútiti, ale dnes výslovně i na to ukazuji, že na př. ve slovníku z r. 1424 (Č. Č. M.) fremuit = zamútil se; fremere pak jest: murren, brausen, brummen, tosen, rauschen, wüthen, toben; ungeduldig, zornig, grimmig sein. Ano v Č. Č M. nacházím i „rozbor“ několika týchž textův, z nichžto ve 3 rukop. jest „vecechu k němu: byli sme zamúceni velmi“, kdežto v prvotisku téhož textu: „vecechu k němu: byli sme se rozhněvali velmi“; tedy prosté zamútiti

tam jest rovno našemu: rozhněvati sè; cf. prv uvedené: fremuit = zamútil se. Tím ovšem nedokazuji nic, jen to konstatuji, a já konstatuji to zde proto jen, že jsem tak učiniti za dobré uznal právě při verši „zamiesi sě chám jich krutým hněvem".

Rčení „zamíchati se krutým hněvem" jest ovšem „nesmysl", ale je to „nesmysl" dnes právě tak, jako jest i dnes „nesmyslem" rčení Štítného „hněv vztočí člowěkem". Také toto rčení jest už dnes neobvyklo a ten, kdo by rčení toto vykládati měl, měl by zde na vlas tutéž práci, jakou máme právě i při výkladu slov „zamiesiti se krutým hněvem". Dnes by také bylo „nesmyslem" a bylo by jistě směšné, kdybychom na př. místo „směsek" psáti chtěli „obilí směšné", a přece tak jest psáno i na zač. věku XVII. (Č. Č. M.), tedy ani ne v češtině staré. A co říci o rčení Jošta z Rosenberga „abychom sě v sobě rozděléc, neřku na dvé, ale na několikero sě smiešejíc, sami se Čechové hubili a kazili"? Není toto smiešejíc „nesmysl"? Není, alespoň ne v době, do kteréž toto Joštovo smiešejíc patří.

Já ve rčení „zamiesiti sě krutým hněvem" nezřím „nesmyslu", nechať ono rčení v RK jest ojedinělým v celé stčeské literatuře. Z toho, že rčení to by ne bylo dolo-

ženo odjinud, přece ještě nikterak nenásleduje, že v užívání nebylo, anebo že ho neužil právě básník RK. A jest někdo na všem širošírém světě, kdo by s pravdou říci mohl a směl, že zná v š e c k u staročeskou literaturu? Myslím, že toho sám o sobě neřekne ani pan Gebauer, mistr jazyka českého a vynálezce své abnormální „**normální** s t a r o č e š t i n y“, týž pan Gebauer, jenž ještě r. 1881 byl napsal: „Uznávám, že jsou v českém EJ tvary podivné, s podobou z historie jazyka českého jinak nedosvědčenou a neznámou — ale není dokázáno a nelze tvrditi, že by to byly tvary v jazyce staročeském nemožné a nebývalé; skutečné jejich bývalosti ovšem nelze z památek známých dokázati, ale nelze jí také popírati. — Vůbec pak mám na paměti, že z češtiny před sklonkem XIII. století známe velmi málo, že každá nově objevená památka starší něčím neznámým a netušeným nás překvapuje, že ani památky pozdější co do jazyka dostatečně dosud prozkoumány nejsou, že i v jazyce památek a zejména překladů jiných, nepopíratelně starých a pravých, vyskytují se dílem tvary podivné a nejasné, dílem patrné hrubé chyby, vzniklé neumělostí a nepozorností, a že také v nejstarších památkách jiných jazyků mnoho jest nejasného a dosud nevysvětlitelného.“

Ovšem, to pan Gebauer napsal tehdy, když se mu to hodilo při jeho obraně — **padělaného** EJ, jemuž pan Gebauer byl rozuměl tehdy právě tak, jako dnes rozumí RK.

Ale však já ve rčení „zamiesiti sě krutým hněvem“ nezřím „nesmyslu“ ani tehdy, nechať můj výklad onoho rčení jest správným čili nic.

Na konec pak uvádím, co ve svém článku v Č. Č. M. 1893 i s naznačenými důrazy byl řekl pan prof Ign. B. Mašek. Řekl, a to jest jistě pozoruhodno: „Vzhledem k tomu, že chán, jenž posud všude vítězně postupoval, jemuž podlehla Rus, Polska i Uhry, vidí své zástupy před hloučkem křesťanským ustupovati, jest následek: zaškaredil se krutým hněvem — opět, abych to mírně řekl, velmi slabý. Ale prof. Gebauer praví, že i tu je smysl „docela dobrý“.“

XXXVI.

13. července 1893.

Ad) IV.: Jaký význam verbum zamiesiti (sě) má v RK:

3. Zamiesi zraky zlobú zapolena.

V RK jest:

Nenie již junoše v horách:
podskoči naň zdě lstivo lutý vrah,
zamiesi zraky zlobú zapolena,
uderi těžným mlatem u prsi
(zabije jinocha)

a pan Gebauer, mistr jazyka českého, praví: „v Jelenu vypadl vrah na jinocha a „zamiesi zraky"; čteme-li „zamiesi zraky = zamíchal zraky", máme zase smysl neuspokojivý, — kdežto čtením „zaměši zraky = zaškaredil zraky" opět smysl zcela dobrý se dostává." V Archivu pak für slav. Philg. přidává: „... so bekommen wir wiederum den Unsinn: der Feind vermischte oder brachte in Unordnung die Blicke", z čehož zříti, jak pan Gebauer na stč. „zamiesiti" vůbec pohlíží.

Myslím, že již úplně postačí, když prostě a nejstručněji odpovím:

Také toto zamiesi Hanka r. 1819 přepisuje zaměši. Toho si pan Gebauer ovšem též nevšiml, nedrží se tohoto zaměšiti Hankova, nýbrž i zde drží se výkladu svého, že „zaškaredil zraky zlobou zapá-

lené“ dává smysl zcela dobrý. Ale tak ne motorně se básník RK vůbec ani nevyjadřoval. I myslím tedy beze všech dlouhých a zbytečných výkladův a rozkladův, že při dané situaci v Jelenu básník RK svým rčením „zamiesi zraky“ skutečně nic jiného neřekl, nežli že lítý vrah při svém zákeřnickém výpadu divoce z a m í c h a l z r a k y t. j. naše: (divoce) **zakoulel očima** zlobou zapálenýma. Cf.: točiti očima, kroutiti očima, vyvalovati oči; (lev) hrozný zrak očí v y l a u p i l (XV. věk); (lvova) hrozná tvář na tě oči v y v r á t í (XV. věk); k tomu: takáj j'ho (jeho) světlost ostúpi, jakože při blsketu takém nelzě by tam h n ú t i z r a k e m.*)

Zároveň však, a právě zde, při výkladu verše „zamiesi zraky zlobú zapolena“, uvádím s důrazem,**) že pan Gebauer ve své námitce, kterouž jsem byl otiskl již ve stati

*) Na Sušicku (řekl mi pan docent M. Lerch), v Milínově a Hlavňovicích říkají: v kamnech už v y m í s l o t. j. vyhořelo do poslední jiskřičky. Cf. stč. misati = mizeti; popel až do pýře zmisati nechá (Melantrich na př. má sde: zmizeti); též cf, co pan Jan Lego uvádí v Č. Č. M. 1876 z okolí brněnského: umisovati = mísati = ochabovati, menšiti se zvl. v síle a prudkosti.

**) Věci, o kterou tu jde, částečně a povšechně dotkl se také již pan dr. Fr. Bačkovský ve svém RK a RZ 1868.

XX., píše: „Hanka vydal Alexandreidu svato-Vítskou tiskem r. 1818 a z jednoho psaní jeho (otištěného v Časopise Českého musea 1870, 218) víme, že tisknouti ji počal před 3. srpnem 1817“ (mé důrazy; pozn. moje.). Z toho pak pan Gebauer vyvozuje svou pověstnou „shodu“, že prý před nálezem RK Hanka v Alex. otiskl a vyložil „zaměšiti sě = zaškarediti se“, pak prý týž Hanka objeví RK a zde čteme Hankovo zaměšiti třikráte. Konstatuji však, že i v této věci pan Gebauer dopustil se hrubé a naprosté nepravdy. Konstatuji, že z psaní otištěného v Č. Č. M. 1870, 218 nic nevíme, že Hanka „počal Alexandreidu tisknouti před 3. srpnem 1817“ (RK byl objeven 16. září 1817). Z psaní otištěného v Č. Č M. 1870, 218 víme, a o tom se každý pouhým pohledem do Č. Č. M. 1870. 218 sám přesvědčiti může, že Hanka sám Dobrovskému dne 3. srpna 1817 psal: „Velmi bych rád, kdyby bylo možná exemplář Starobylých Skládání (totiž díl I., pozn. moje;) Vaší Důstojnosti poslati, proto že se Díl druhý opět (totiž Star. Skl.; pozn. moje;) sázeti počíná, abych věděl, co by připomenuto býti mohlo.“

Konstatuji tedy:

Není pravda, že Hanka počal Alex. tisknouti „před 3. srpnem 1817“, to si pan

Gebauer jen tak vymyslil; „před 3. srpnem 1817“ počali (alespoň dle výroku Hankova počali) teprve sázeti Díl druhý Star. Skl. Ve Star. Skl. II. na prvém místě jest „Maria Magdalena“, jež zaujímá str 1.—47. „Před 3 srpnem 1817“ počali tedy teprve jen sázeti „Marii Magdalenu“ a ne tisknouti Alexandreidu, jež ve Star. Skl. II. jest na str. 151—264.*) Zároveň konstatuji, že v tomtéž dopise z 3. srpna 1817, jejž pan Gebauer nadobro zfalšoval na neprospěch RK, sám Hanka uvádí látku na II. sv. Star. Skl. a při tom sám praví: to všecko bude v druhém dílu tištěno.

Konstatuji dále, že II. sv. Star. Skl. sestává ze dvou nestejně velikých částí, a sice z textu, jenž zaujímá str. 1—268, a z explikací, jež jsou postaveny před text a jež zaujímají (i s titulními listy) stránek XLIV. Předmluva těchto explikací

*) Pan Gebauer v Ath. 1886. 153 praví, že ve Star. Skl. II. jest Alex na místě posledním. Ale ani to není pravda. Na místě posledním tam jest „Vzdechnutí k Panně Marii“ na str. 265—268. Pan Gebauer totiž, jenž Star. Skl. vůbec velice nedbale „studoval“ (jak jsem byl ukázal již i ve stati XIX.), buďto ani neví, že poslední ¼ archu textu (str. 265—268) chybou knihařskou jest ponechán při konci části úvodní, aneb neví o „Vzdechnutí“ ve Star. Skl. II. na konci.

má datum **1. února 1818.** Sporný verš z Alex. „tehdy sě zástup zaměši“ jest na str. 223. Má-li tedy býti řeč o Hankovu zaměšiti **před** RK, musil by onen tiskový arch Star. Skl. II., v němž jest obsažena str. 223 (zaměši) býti vytištěn nejdéle dne 16. září 1817 t. j. v den nálezu RK. Konstatuji, že str. 223 jest v archu se sazečskou signaturou T/T_2 a že tento arch končí stránkou 232 Musilo by tedy podle filosofie páně Gebauerovy prvních **232** stránek Star. Skl. II. býti vysázeno a vytištěno od „před 3. srpnem 1817“ nejdéle do 16. září 1817, tedy celkem nejdéle za **šest** n e d ě l, kdežto posledních 36 stránek textu a XLIV. stránek explikací bylo by vysázeno a vytištěno od 16. září 1817 nejméně do 1. února 1818 (datum Předmluvy), tedy posledních **80** stránek nejméně za **osmnáct** n e d ě l. V předních pak 232 stránkách Star. Skl. II, „vysázených a vytištěných“ za **š e s t** neděl“, jest z Alexandreidy obsaženo **81** stránek; v **80** pak stránkách Star. Skl II., vysázených a vytištěných za **o s m n á c t** neděl, jest **45** stránek Alexandreidy. Z toho následuje, že **s a m a A l e x a n d r e i s** byla vysázena a vytištěna **d á v n o p o n á l e z u** RK.

Konstatuji také, že II. sv. Star. Skl. takto jest upraven: **T e x t** obsahuje stránky

1—268 (číslice arabské). Tiskové archy mají sazečkou signaturu písmennou, jež začíná A/A_2 a končí Z Liché archy mají po 16 stránkách, archy sudé ($^1/_2$ archy) po 8 stránkách, aršík poslední (Z, $^1/_4$ aršík) má 4 stránky. Z toho ze všeho následuje, že text Star. Skl. II. tvoří celek sám pro sebe. Explikace, před text postavené, mají stran (I.)—XLIV. (číslice římské) První arch (lichý) má stránek 16 a jest bez signatury sazečské; druhý arch (sudý) má stránek 8 a má signaturu 2; třetí arch (lichý) má stránek 16 a má signaturu 3/3*; čtvrtý arch ($^1/_4$ aršík) má 4 strany a má signaturu 4. První tiskový arch těchto explikací obsahuje (i s listy titulními) stránky (I.) až XVI. a zde jest otištěna Předmluva s datem 1. února 1818, a sice na str. III.—VIII., od str. IX pak „Grammatické připomenutí", jež končí až v archu druhém na str. XVIII. Od str. XIX. v archu druhém dále jest i „Vysvětlení", jež končí až v archu třetím na str. XXXIV. Ve třetím archu dále jest i „Poznamenání od pana Dobrovského na vysvětlení zatmělejších slov v I. díle", kteréž v tomtéž archu třetím končí na str. XXXIX Tato vysvětlení, o něž Hanka nepřímo byl žádal ve svém dopise z 3. srpna 1817, Dobrovský Hankovi byl poslal 25. srpna 1817, jak víme z Č.

Č. M. 1870. str. 313/314 (Cf. též Hankův dopis 7. čce. 1817 v Č Č. M. 1870, 217.). Ve třetím pak archu dále (na tétéž str. XXXIX) jest i „Vynecháno v prvním dílku", čímž třetí arch končí. Ve čtvrtém pak archu (1/4 aršík) jsou „Omyly tisku". Z toho ze všeho zase následuje, že též explikace tvoří celek sám pro sebe a že byly skutečně vysázeny a vytištěny po sazbě a tisku části textové.*)

Posléze konstatuji: v **tomtéž** II. sv. Star. Skl., jež pan Gebauer uvádí proti zamiesiti v RK, Hanka ve Předmluvě z **1. února 1818** oznamuje čtenářstvu, že ve Králové Dvoře byl nalezl **RK**; to jest otištěno v prvém tiskovém archu explikací na str VI/VII. Ve druhém pak tiskovém archu na str. X/XII. Hanka již otiskuje **ukázku z RK** (Oldřicha); a teprve v archu **třetím**, na str. XXXIII., jest Hankův **výklad**: zaměšiti sě = zaškarediti se. Z toho zase jasně a neomylné následuje, že Hanka ani svůj výklad „zaměšiti sě = zaškarediti se" ne-

*) Poznamenávám výslovně, že jsem si svůj exemplář Star. Skl. II. (část předmluvní) schválně z původní vazby rozebral, tuhým klíhem slepený hřbet vyňatku pak v horké vodě rozmočil a archy pečlivě rozebral, není-li tam snad nějaký přílepek listu či jiná faleš.

činí **před** nálezem RK, nýbrž **dávno po nálezu RK**. Zároveň konstatuji, že pan Gebauer se tohotéž zfalšování Hankova listu, o které jde, dopouští i v Archivu für slav. Philg.

I pravím tedy nyní pravý opak toho, nežli co tvrdí pan Gebauer; pravím: **Nikoliv z Alex. do RK, nýbrž z RK do Alex.** Hanka přejal svůj výklad „zaměšiti sě = zaškarediti se". A neváháme zároveň i říci, že Hanka tak učinil bezpochyby právě na základě nepochopeného verše z Jelena: „zamiesi zraky zlobú zapolena".

Pozorujme:

Hanka z Alex přepisuje dvojverší: „Tehdy sě zástup zaměši — běchu u vojště lití češi". Pan Gebauer praví, že Hanka četl Češi a dle toho si upravil rým zaměši. Ale Hanka nečetl Češi, nýbrž češi a rozluštění slůvka toho ponechal čtenáři, jak jsem byl ukázal již ve stati XX. Pravím tedy zase já, že Hanka četl zaměši a dle toho si upravil rým češi. Slůvko „češi" Hanka nechal bez výkladu, kdežto „zaměši" vyložil teprve dávno po nálezu RK, *) pro-

*) Že Hanka teprv i po otisku textu vykládal, toť patrno na př. i z téhož II. sv. Star. Skl. ze slova „tnikonym" (y), jež Hanka pak ve slovníčku

tože i zde, v RK, byl třikráte četl zaměšiti a jmenovitě zaměši zraky. Právě pak nepochopené „zaměši zraky“ při dané situaci v Jelenu Hanku svedlo k výkladu, že tedy „zaměšiti sě = zaškarediti se“ i v Alex., a ten výklad Hanka projevil pak dávno po nálezu RK ve třetím archu svých úvodních explikací ke Star. Skl. II, jejichžto Předmluva má datum 1. února 1818.

A praví-li pan Gebauer (viz jeho námitku), že sloveso „zaměšiti = zaškarediti“ do 16. září 1817 existovalo jen u Hanky a nikde jinde, tedy já zase konstatuji, že opis Alexandreidy existoval již před „opisem“ Hankovým“, což jasně a neomylně vysvítá jmenovitě z Hankova dopisu z 3. srpna 1817 tu, kde Hanka píše: „Ač sem k Pallasovi několikrát nadarmo jíti musel, předce sem to vymohl, že sem nejen Alexandra, ale i všecky kusy z rukopisu v. 4 srovnal (bylo mnoho chyb a celé verše vynechané)“.

Slovem: nic není pravda, co pan Gebauer praví též o Hankovu poměru k „zaměšiti“ a pan Gebauer, mučeník vědy a

---

přepisuje „tnikoný“(ý); slovo „iská-že“ (str. 15.) tau též vůbec nevysvětluje. Cf. též ze Star. Skl. III. „tryscati“ ve slov. a v textu

pravdy, si tu věru nepomůže ani zfalšováním Hankova dopisu. Páně Gebauerovy „kombinace“ ve příčině časového poměru Hankova „zaměšiti“ z Alex. k RK jsou **absurdní**, poněvadž **nevyvratitelným** faktem jest, že Hanka svůj výklad „zaměšiti sě = zaškarediti se“ o t i s k u j e d á v n o **p o n á l e z u** R K. —

Tím končím výklad verba zamiesiti (sě) v RK, ačkoliv by velice zajímavo bývalo všimnouti si též, jak verbum zamiesiti (sě) v RK překládali různí překladatelé RK. Ale věc tato sama o sobě vyžadovala by pojednání delší (já si srovnání to učinil) a přece bych tím ještě nedokázal nic jasně a určitě. Odkazuji tedy alespoň na Polyglottu RK, kdež několik překladův jest uvedeno.

XXXVII.

20. července 1893.

Přicházím k poslední části výkladu verba zamiesiti, ku dílci

V. Slovo závěrečné.

Odstavec pak tento rozděluji pouze na kapitolu jedinou, na kapitolu

Pan Gebauer a Pláč Jeremiášův.

V Písmě svatém, v textu latinském, ve Vulgatě, verš 13. kap. 1. z Pláče Jeremiášova takto zní: De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me: expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die moerore confectam.

Septuaginta má: Ἐξ ὕψους αὐτοῦ ἀπέστειλε πῦρ, ἐν τοῖς ὀστέοις μου κατήγαγεν αὐτό. διεπέτασε δίκτυον τοῖς ποσί μου, ἀπέστρεψέ με εἰς τὰ ὀπίσω. ἔδωκε με ἠφανισμένην, ὅλην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην.

Septuaginta v překladu latinském má (cf Vulg): De exc. suo m. i., in ossa mea deduxit eum: exp. r. p. m.: c. m. r.: dedit m. d., t. d. moerore confectam.

Transl. ex Hebraeo X. Pagnini má: D. e. m. i. in ossibus meis et dominatus est ipse ignis: exp. r. p. m., redire fecit me retrorsum: posuit m. d., t. d. moerentem.

Nova ex Hebraeo tralat. Fr Vatabli má: D e. m. i. in ossa mea, et dominatus est unicuique ipsorum: exp. r. p. m., convertit me retrorsum: p. m. d., t. d. moerentem.

Nám tu však půjde jmenovitě jen o větu poslední, o větu: posuit me desolatam, tota

die moerore **confectam**: tota die moerentem = ὅλην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην. — ὀδυνάω jest: Schmerz verursachen, betrüben; Schmerz empfinden, sich betrüben oder ängstigen. — Moeror jest zármutek, truchlosť, truchlivosť, veliký bol, žal, hoře a podobně. Conficere: ... verderben, verzehren, zerstören, schwächen, abmergeln, (zmořiti, vyhubiti, za-, z-), zu Grunde richten, ruiniren: me moeror conficit; confici dolore: durch Schmerzen abgemattet werden; auch bloss confici: sich kränken, daher confectus: betrübnissvoll, abgemergelt, schwach, corpore et animo; cf. též slovník Forcelliniův: „Homo miser, et cum corporis morbo, tum animi dolore confectus. Conficere: item pro delere, consumere: ignes conficiunt silvas. Et translate (přeneseně): meus me moeror quotidianus lacerat et conficit. Confici desiderio, curis, frigore, dolore, lacrimis," což ostatně i před Forcellinim uvádějí též i jiné slovníky.

Nuže pohleďme, jak větu „— tota die moerore **confectam** (tota die moerentem)" pojímají překlady české; zároveň prosím čtoucího, aby citáty laskavě sám si srovnával.

Bible Lenzova z r. 1888 (illustr. Doré) má: obrátil mne zpět: učinil mne zpustlého, celý den žalostí zmořeného.

Bible Dědic. sv. Jana z r. 1888: —, celý den žalostí zmořeného.

Bible Frenclova z r. 1864: učinil mne opuštěnou celý den žalostí umořenou.

Bible pražská (dle pův. králické) z r. 1863: obrátil mne zpět, obrátil mne v pustinu; celý den neduživá jsem (cf. sich kränken).

Bezdékova z r. 1862: —; pročež celý den neduživá jsem.

Pražská arcib. z r. 1857: obrátil mne zpět: učinil mne zpustlého, celý den žalostí zmořeného.

Pražská arcib. z r. 1851: —, celý den žalostí zmořeného.

Kysecká z r. 1848: obrátil mne zpět, obrátil mne v pustinu; (pročež) celý den neduživá jsem.

Kysecká z r. 1842: — celý den neduživá jsem.

Bible z r. 1831 (musejní sign. VI. 5. D. 10): — celý den neduživá jsem.

Ostřihomská z r. 1829 (slovácká): obráčil ma spátki; položil mňa na pušťinu, celí deň žalostu zmoreneho.

Pražská Draského z r. 1821: strčil mne na zpátky, učinil pustinau, a po všechny dny chřadnaucího.

Berlínská z r. 1813: Obrátil mne zpět,

obrátil mne v pustinu; pročež celý den neduživá jsem.

Prešpurská z r. 1808: — (pročež) celý den neduživá jsem.

Berlínská z r. 1807: — pročež celý den neduživá jsem.

Pražská Procházkova z r. 1804: obrátil mne zpět: položil mne zpustlého, celý den žalostí zmořeného (neb zmořeným, ustavičně neduživým)

Prešpurská z r. 1787: obrátil mne zpět, obrátil mne v pustinu, (pročež) celý den neduživá jsem.

Pražská (arcib. Petr) z r. 1780: obrátil mne zpět: položil mne zpustlého, celý den žalostí vymořeného.

Svatováclavská, sv. z r. 1771: —: položil mne zpustlau, celý den žalostí vymořenau.

Hallská z r. 1766: obrátil mne zpět, obrátil mne v pustinu, (pročež) celý den neduživá jsem.

Svatováclavská, sv. z r. 1712: —: položil mne zpustlau, celý den žalostí vymořenau.

Komenského Manuálník z r. 1658 má pouze: „obrátil mne v pustinu". Věta, o kterou mi jde, tam už není.

Bible Veleslavínova z r. 1613: a obrátil mne zpět. Položil mne opuštěnau a celý den žalostí zhubenau.

Králická (III. vyd.) z r. 1613: obrátil mne zpět, obrátil mne v pustinu,: celý den neduživá jsem.

Králická (II. vyd.) z r. 1596: —: (pročež) celý den neduživá jsem.

Králická (I. vyd.) sv. z r. 1587: —: pročež celý den neduživá jsem.

Melantrichova z r. 1570: a obrátil mne zpět. Položil mne opuštěnau, a celý den žalostí zhubenau.

Melantrichova z r. 1561: — opuštěnau, celý den žalostí zhubenau.

Melantrichova z r. 1557: — opuštěnau, a celý den žalostí zhubenau.

Melantrichova z r. 1556/7: —, celý den žalostí zhubenau.

Melantrichova z r. 1549: —, celý den žalostí zahubenau.

Norimberská Kobergerova z r. 1540: položil mne opuštěnau celý den žalostí zahubenau (v orig. patrným omylem tisku: žadostí zah.).

Pražská Severínova z Kapí Hory z r. 1537: — celý den žalostí zahubenau.

Pražská Severínova z Kapí Hory z r.

1529: —: položil mne opuštěného celý den žalostí zahubeného.

Benátská z r. 1506: — celý den žalostí zahubeného

Kutnohorská z r. 1489: — celý den žalostí zahubeného.

Pražská, musejní sign. 25. A. 1, z r. 1488: — celý den, žalostí zahubeného.

To vše, od r. 1888 až po r. 1488, jsou tisky. Dále uvádím z XV. věku rukopisy:

Rukopis papírový v universitní knihovně pražské, sign. XVII. A. 36: —; celý den žalostí zahubeného.

Rkp. perg. univ. sgn. XVII. A. 37: — obrátil mě zpět, položil mě osamělý, celý den truchlostí pohynulý.

Rkp. perg (Biblí Pernštýnská z r. 1471) univ. sgn. XVII A. 7: — celý den truchlostí pohynulý.

Rkp. pap. z r. 1462 v knih. musejní sgn. 1. C. 3.: — celý den truchlostí pohynulý.

Rkp. pap. univ. sgn. XVII. B. 11.: Z výsosti pustil jest oheň v kostech mých a naučil mě jest, rozprostřel jest sieť nohám mým, obrátil mě jest zpět, položil mě osamělú, celý den truchlostí pokaže

nú NB. Toť doslovný překlad Vulgaty; cf. citát.

Rkp. pergam. (Bible Hodějovská) univ. sgn. XVII. A. 30: Z vysokosti . . . položil mě osamělú, celý den truchlostí pokaženú.*)

Rkp. perg. (Bible Krumlovská) v museu, sign. 24. A. 7.: celý den truchlostí pokaženú

Rkp. perg. (Biblí Kladrubská) univ. sgn. XVII. A. 29: — celý den truchlostí pokaženú.

Rkp. perg. univ. sgn. XVII. A. 28: — celý den truchlostí pokaženú

Ctibor Tovačovský z Cimburka (žil ve 2. a 3. třetině věku XV.) v „Hádánie pravdy a lži“ (věnovaném králi Jiřímu, královal r. 1458—1471; tištěno r. 1539, univ. sgn. 54. B. 36): cituje: Z vysoka seslal jest oheň v kosti mé, a rozprostřel síti noh mých, a obrátil mne zase [t. j. za se = za sebe = zpět = retrorsum], a položil osamělú celý den v truchlosti smíšenú (tisk z r. 1539: smíssenú).

Bible Táborská, rkp. perg. univ. sgn. XVII. A. 10, opis z r. okolo 1425: Z vy-

*) V orig. bylo původně „pokažený“, ale spodní část „y“ jest vyradována, tak že zbyl jen vršek „y“ t. j. „v“ = u: pokaženú.

soka seslal jest oheň v kostech mých a naučil mě; rozprostřel sieť nohám mým, obrátil mě zase. Položil mě osamělé, celý den truchlostí smiešené (orig. smíešene). **NB. Toť doslovný — slovo za slovem — překlad Vulgaty**; cf. citát.

Rkp. perg. v museu, sgn. 1. C. 5.: — položil mě osamělé, celý den truchlostí **smiešeno** (orig. smíesseno; zřejmé „o“, ale „e“ někdy psáno jak „o“).

Rkp. pap. (Knihy prorocké), univ. sgn. XVII. D. 33: S vysoka poslal jest oheň v kostech mých a nalezl mě; a rozprostřel sieť nohám mým, obrátil mě zasě, položil mě truchlo (sic), veš den truchlostí **smiešěno** (orig. smyessyeno.) *)

K biblím pak dalším, roztroušeným po světě, na př. v Mikulově, Olomouci, Litoměřicích, Drážďanech, Římě, Švédsku, přístup mi dosud možný nebyl. —

Tím vyvracím i pánĕ Gebauerovo tvrzení, že stč. miesiti mělo význam **jen** hmotný; tím končím i své výklady verba „zamiesiti“ a „na základě § 19. tiskového zákona ze dne 17. prosince 1862 č. 6. říš.

*) V orig. jest i v začátku verše ihned následujícího opět napsáno zcela nemístně truchlosti, což pak červeně přetrženo.

zák. z r. 1863“ posýlám panu Gebauerovi tímto vůbec tuto opravu:

Není pravda, že Hanka počal Alexandreidu tisknouti před 3. srpnem. Není pravda, že Hanka verbum zaměšiti sě v Alex. otiskuje před nálezem RK. Není pravda, že Hanka výklad z Alex. „zaměšiti sě = zaškarediti se“ podává před nálezem RK. Není pravda, že mezi zaměšiti v Alex. a RK nelze nikoho vsunouti mimo Hanku. Není pravda, že Hanka transkribuje Češi. Není pravda, že zamiesiti sě má v Alex. význam: v nepořádek se uvésti. Není pravda, že verš „i zaškaredily se voje“ dává v RK smysl docela dobrý. Není pravda, že verš „zaškaredil se chám jich krutým hněvem“ dává v RK smysl docela dobrý. Není pravda, že verš „zaškaredil zraky zlobou zapálené“ dává v RK smysl zcela dobrý“. A **není pravda**, že stč. miesiti mělo význam **jen** hmotný. Slovem: Co pan Gebauer o zamiesiti praví naproti RK, **to všecko dohromady není pravda**

Výslovně též připomínám, že námitka, kterou pan Gebauer proti RK činí „svým“ zamiesiti, není páně Gebauerovou námitkou původní. Také tuto námitku byl‘ před panem Gebauerem učinil už A. Vašek ve svém Filg důk. 1879 str 8 a 39/40 a r.

1880 též A. V. Šembera ve svém Kdo se psal RK? str. 25. Mistr jazyka českého pan Gebauer totiž, jako ve přemnohém jiném, tak i zde pouze **prostě kopíruje** své předchůdce, ano pan Gebauer po Vaškovi **prostě přejal** i sám „výklad“, že v **Alex.** verbum „zamiesiti = **v nepořádek uvésti**“.

Také konstatuji, že kdyby pan Gebauer samostatnému studiu RK vůbec a verbu zamiesiti zvláště, byl věnoval alespoň padesátý díl těch myšlének, jež pan Gebauer věnuje svému nesmírnému a marnému záští jmenovitě proti svému bývalému a jistě (i bez mé chvály) svrchovaně zasloužilému učiteli panu prof M. Hattalovi, tuť by se byl pan Gebauer se svým mistrovstvím jazyka českého jistě neocítil v těch žalostných koncích, do kterých se byl dostal právě svým z míry záštiplným a lehkovážným, nemotorným a ryze nevědeckým výstupem proti RK vůbec a proti verbu zamiesiti zvláště.

Nyní může vyvraceti zase pan Gebauer.

XXXVIII.

27. července 1893.

Na počátku svých výkladův řekl jsem, že promluvím též o proužcích RK.

Také proužky RK jsou padělány t.

j. ony dva úzké zbytky z celých listův, jež padělatel na svůj celý tucet celých listův RK byl patrně přidal nádavkem. Podrobnému pak studiu proužkův a námitky s tím souvislé byl se věnoval pan prof. Ign. B. Mašek s tak neúmornou pilností a vroucí láskou a s takou svědomitostí a zdarem, že vlastně nic jiného nezbývá, nežli čtenáře prostě odkázati na páně Maškovy záslužné práce v Čas. Č. Mus. 1889. 182—263 a 1893. 225—235; já jen učiním několik poznámek *) a konstatuji, že na dva zvláště důležité výzpyty páně Maškovy, jež podle zdravého rozumu lidského samy a přímo svědčí o pravosti i proužkův, pan Gebauer ve své „odpovědi“ hned již r. 1889 zůstal panu Maškovi odpověď dlužen a přes to, že jej pan Mašek letos o p ě t byl vyzval, pan Gebauer se stále tváří, jako by neslyšel. Mlčení takové jest arciť nejlepším vysvědčením nejen pro výzpyty páně Maškovy, než i pro charakter páně Gebauerův.

---

*) Známý pan V. Flajšhans, nemoha a neuměje vyvraceti, alespoň posmívá se páně Maškově neúmorné píli, vzbuzené jen nejvroucnější láskou ku pravdě a vědě a k posvátnému odkazu našich otcův. Posměch mladistvého pana V. Flajšhanse jest plodem srdce snad „realistického“, snad velmi „realistického“, ale plodem srdce šlechetného jistě není.

Svůj „proužkový důkaz“ odpůrcové RK veřejně nazvali „důkazem pro každého“ a v soukromí jej nazývali „důkazem pro blbce“, což ostatně nepřímo naznačili i ve svých publikacích. Těmito pak „blbci“ byli jsme v první řadě míněni ovšem my, obráncové RK, od shůry až dolů po mne. Slušnost a zdvořilost tedy žádá, abych i já duchaplným autorům duchaplného „důkazu pro blbce“ vzdal náležitý hold a v přední řadě ovšem generálu panu Gebauerovi, jenž se nám při svém zdrcujícím „důkaze pro blbce“ objevuje ve funkci z brusu nové, ve funkci (ovšem nepříseżného) inženýra, geometra a vynikajícího mistra postřihovače. Při tom však ihned a jen mimochodem konstatuji, že od pověstného a zvláště zdrcujícího „důkazu pro blbce“, jakoby l i n k y na proužcích, býti p r o d l o u ž e n y, „rozbíhaly se do nekonečna“, byli již u s t o u p i l i i sami ti inženýři a geometři z kanceláře páně Gebauerovy a Masarykovy, kteříž ony „nekonečné linky“ byli sami vyměřili; patrně tedy dálo se ono zdrcující měření, zahájené na samý konec vítězné porážky RK, již při vítězně jásajícím šampaňském, kdy takto jinak i nejstřízlivější geometr na konec vidí každou linku již nejméně dvakráte. Samy sebou tedy rozběhly se ty „rozběhnuté linky“ a nám tu

po nich nezbylo nic, leč upomínka s ironickým úsměvem na rtech.

Prý psal falsator na proužcích již po odříznutí příslušných listův; toho důkazem hlavně prý jest, že jest m á l o liter p ř e ř í z n u t ý c h. Tato námitka jest „pro blbce“ s k u t e č n é jako stvořená. Pan Gebauer sám konstatuje, že falsator některé litery na samém kraji řezu byl napsal k u s e, jakoby byly p ř e ř í z n u t y, tedy tak, aby v z b u d i l z d á n í, že popsané proužky byly p ř e ř í z n u t y s k u t e č n ě a že tedy proužky ty jsou skutečně zbytkem lístků celých.

Falsator byl tedy tak prohnaný, že nám nejen „zachoval“ 12 lístků celých, nýbrž pověsil nám na náš lehkověrný vlastenecký nos i 2 úzké proužky, jen aby potomní obráncové RK, „blbci“, skutečně myslili, že ostatek RK rozstříhal si naposledy sám Jan Žižka z Trocnova, „na šípy“, ovšem. Ano, tento prohnaný falsator byl i tedy tak prohnaný, že na proužcích pak i **napodobil** p ř e s t ř i h n u t í celých listův, a sice tím napodobil, že na kraji řezu psal i litery k u s é tak, aby v z b u d i l z d á n í, že litery celistvé byly s k u t e č n ě p ř e s t ř í ž e n y; jen že těch „přestříhnutých liter“ „nastříhal“ nešťastník málo, velmi málo, tak málo, že tento neobyčejně prohnaný muž

patrně byl jako na smrť zapomněl na každý pozdější možný — „důkaz pro b l b c e“. Rozumí se však samo sebou, že i nejprostší zdravý rozum lidský jistě pochopí a uzná, že falsator, který byl by chtěl imitovat i p ř e ř í z n u t é p r o u ž k y, který při tom pamatoval i na **napodobení** p ř e ř í z n u t ý c h liter, a který „přestříženými“ literami skutečně i projevil snahu, aby vzbudil zdání, že proužky byly přeříznuty skutečně, že by t e n padělatel a t a k o v ý padělatel byl již odstřižené proužky prosté popsal až na samý kraj a p a k byl by proužky s á m přistřihl (byť i jen o čárku), jen aby „přeříznuté“ litery byly přeříznuty s k u t e č n ě a p ř i r o z e n ě. I nejprostší rozum pochopí a uzná, že prosté p ř i s t ř i ž e n í již popsaných proužků n a b í z í s e t u i „b l b c i“ **samo sebou**, neřku li padělateli tak prohnanému, jakým osvědčil se právě falsator RK. Někdo ovšem namítne, že falsator byl by se čerstvým řezem starého pergaménu snad prozradil; nedbaje však, že tu stačí prostinké umounění řezu (Hanka beztoho vůbec neměl čisté ruce), výslovně připomínám, že tuto námitku již napřed vyvrátil sám pan Gebauer, řka, že listy, o které jde, „buď již byly oříznuty, buď ořízl je z příčiny nějaké sám padělatel, než počal psáti“. Zároveň s důrazem upo-

zorňuji na „realismus“ a na filosofii, jež i v této páně Gebauerově větě jest uložena, a při tom konstatuji, že pan Gebauer, jenž při svém „studiu“ patrně originálu proužků ani neviděl, i proti proužkům byl vystoupil s tou nedbalostí a povrchností, s tou lehkomyslností a nesvědomitostí, jako proti všemu RK vůbec. Zároveň též odkazuji na krásný a jasný, zřetelný a značně zvětšený fototypický snímek proužků, jejž pan Mašek přikládá ke své studii v Č. Č. M. 1889, kdežto pan Gebauer čtenářům svým předkládá snímek nejen nezvětšený, nýbrž i nejasný: cf. na př. str. 3., podél jejíž celého řezu, tedy ve věci zde nejdůležitější, jest otištěn i dosti široký stín, čímž vzdálenost písmen od kraje řezu zvláště jest na snímku tom zvětšena.

Neméně duchaplně počíná si pan Gebauer i při svém praktickém provádění své velikolepé sice, ale nepraktické filosofie postřihovačské. Každý prý může sám se přesvědčiti, že na př na fototyp. snímku 5. stránky RK, stříhá li papírovou tu stránku nůžkami, pokaždé obdrží polovici (i více) liter přestřížených. Proč pak ne? a jmenovitě, stříhá-li právě jako pan Gebauer. Jen že tyto a takové „zkoušky“ vůbec jsou pro proužky RK holé absurdum, jsou ne-

smyslem. Rovný střih papíru nůžkami vždy jest ostrý a vždy se rovná přímce, ale střih na proužcích **není** přímkou, při čemž ovšem ani nedbám, že papír není pergamén. Konstatuji dále, že pan Gebauer ke všemu ještě „stříhá“ **pravítkem** t. j. položí si na fototypickou celou stránku RK **pravítko** a pak pozoruje a zkoumá, pátrá a hledá, zpytuje a luští, hádá a bádá, hloubá a dloubá, kolik liter mu to jeho **pravítko** „přestřihlo“ a kolik „nepřestřihlo“. Nuže, vyzývám pana Gebauera, aby vzal **pravítko**, přikládej je přesně a přísně, poctivě a svědomitě, spravedlivě a bez měření licoměrného, na řádný fototyp. snímek i **proužkův** RK tak, aby pravítko to při samém kraji na konci proužku dotýkalo se řezu skutečného; pak pan Gebauer též obdrží řez, jenž se rovná přímce, a pak pan Gebauer uzří, že tu jest **na vlas** tentýž zjev, jako při jeho pravítkovém „stříhání“ na celých stránkách RK. Ostatně pan Gebauer jako doktor filosofie a generál „realistův“ měl by alespoň tolik věděti, že jeho postřihovačské umění vůbec bylo by jen tenkráte platno, kdybychom stříhali či řezali lístky pergamenové s tím též alespoň částečně doplněným textem, jaký byl na stránkách k proužkům příslušných, a kdyby-

chom se při tom snažili učiniti střih či řez na vlas tentýž, jako jest na proužcích RK. Absurdnost však „analogických“ střihův jasně panu Gebauerovi dokázal pan prof. Mašek, a páně Masarykovy objednané výpočty o „pravděpodobnosti“ ani zde nelze bráti vážně, jakož vůbec celého pana Masaryka nelze bráti vážně. *)

Hlavním však účelem mých řádků dnešních jest, abych se zmínil též o pověstném páně Gebauerovu „buďto linhem nebo liuhem“. Je to na proužku 2. v ř. 20. ona „skupina liter“, kterou Hanka a Nebeský četli „linhem“, Vrťátko spíše „liu-

*) Byl jsem ovšem nucen, právě tak jako i pan Mašek, následovati pana Gebauera v jeho pravítkovém „stříhání“. Na též pak 5. str. RK, o níž pan Gebauer tvrdí, že pokaždé obdržíme polovici (i více) liter přestřižených, lze učiniti pravítkový řez takový, že ve všech 33 řádcích obdržíme litery celé, máme-li na mysli nejen filosofii páně Gebauerovu, než i proužky, jejichž dalšího textu neznáme. Pouze „l“ v ř. 13., jež obdržíme z „h“, jest velmi tenké (a snad i poslední „i“ v ř. 25.), „d“ pak v ř. 15., ač jest řezem zasaženo, na proužku přece dá „d“ celé. „Řez“ ten, jejž jsem zkoušel i papírovými proužky knihařským nožem sříznutými, musí jíti tak, aby „u“ v „chasu“ (3. ř.) cele bylo zakryto. Docíliti pak lze „řezu“ toho tím, že prava strana břiška „d“ ve „vladíkí“ v 1. ř. jest dotčena a první nožka „w“ ve „cwala“ v ř. 33. jest jemně protata tak, že obdržíme „ci“; „k“ v ř. 33. jeví se jako „l“.

hem“ a pan Gebauer „buďto linhem nebo liuhem“. *) Pan Mašek pak čte „linhem“ a vyslovuje celkem domněnku, že je to zčeštěná koncovka německého jména osobního na „—ling“. Mně však neustále připadá, že německé vlastní jméno na „—l i n g“, byť i s koncovkou —linhem počeštěnou, nehodí se do RK. Pokusil jsem se tedy též o výklad a výklad ten zde prostě podávám.

Při samém kraji řezu jsou dvě k sobě přiražená písmena, z nichž první čteno jest l a druhé í, tedy lí Tak i já čtu, ačkoliv by s n a d mohlo býti čteno též „(s)tí“, poněvadž „t“ ve spřežce „st“ (cf. i na tomtéž proužku ř. 26) jest psáno tak, že po odříznutí „s“ zbývá „l“ s příslušnou příčnou spojovací čárkou ve prostřed; jakési pak stopy po takovétéž čárce jsou i v „lí“ viditelny i na fototyp. snímku a jmenovitě na velké fotografii v museu. Ostatně jest pro

*) Divím se skutečně, že pánové Gebauer, Masaryk a soudruzi nepřipadli na myšlénku, že l i n h e m jest jen tajnou taškářskou š i f r o u p a d ě l a t e l ů v, do proužků vloženou; takové případy nejsou vzácny a Atheneum samo má pojednání o rukopise německém, kdež případ podobný se vyskýtá (cf. též aféru Meissnerovu). Divím se skutečně, že odpůrci RK tedy nevykládají „Lin(da) H(anka) e(t co)m(pagnie)“, anebo tak nějak Takových, mutatis mutandis, absurdních myšlének vyslovili odpůrci celou řadu. Linda jest soudruh Hankův.

výklad můj úplně lhostejno, je li tam „lí“ či „(s)tí“ (jež čteno býti může buďto stí nebo sty nebo sti).

Po „lí“ pak jest prostorka mezi „í“ a následujícím „u(n)“ větší nežli mezi „l“ a „í“; k „(u)n“ pak opět jest přiraženo následující h tak, jako „í“ k „l“ v „lí“; pak po „h“ následuje ē Obdržíme tedy: lí|uhē nebo lí|nhē; i v RK totiž, jak jsem byl řekl již ve stati VII, bývá „u“ a „n“ psáno pro miscue právě tak, jak i my píšeme, jmenovitě rychle píšíce. Já však čtu lí|uhē čili li uhē.

Svým pak studiem přišel jsem k poznání, že hlavní vadou čtení dosavadních asi jest snad nepochopená čárka nad „e“: ē. Čárkou tou totiž i písař RK, jako staročeští písaři vůbec, pravidelně označuje zkratku m a tudy čteno jest „hem“. Ale stčeští písaři čárkou takovou označovali též zkratku n a zkratka tato skutečně jest i v RK na dvou místech, a sice ve slovech: nā = nan = naň (v Jelenu) a ve slově: otehnachu (v Beneši) Proto pak, že právě slovo otehnachu jest psáno otehāchu t. j. hā = hna a nikoliv han, čtu i hē nikoliv jako hen, nýbrž hne a tedy li|uhē

čtu nikoliv l i|u h e n, nýbrž **-li uhne**, což po mém úsudku jest konec verše, jenž p ř i d a n é m k o n t e x t u p r o u ž k u mohl by doplněn býti n a př.: s ě n e p ř i e t e **li uhne** či podobně anebo jinak (při „stí“ pak třeba i: s c ě s t y t. j. s cesty).

Ale buď jak buď, čtení „-li **uhne**“ j e s t **odůvodněno samotným RK**, hodí se do kontextu, a verbum uhnúti (sě) jest ryze pravidelným stčeským slovesem. Svým pak výkladem nechať jest pravý čili nic, ovšem nic jiného ukázati nechci, nežli že pan Gebauer m u s í si odvyknouti svou trestuhodnou nectnost, prohlašovati za nesmysl a za falsum vše, čemu pan Gebauer nerozumí, o čem neví a nač mu jeho schopnosti naprosto nestačí. Výklad můj, pravím, nejen jest o d ů v o d n ě n samotným RK, nýbrž jest i dle samotného kontextu proužku pravděpodobný a tudy m o ž n ý; cf. s o u s e d s t v í „záhadného“ l i u h e m: p r o t i w B o l e(slavu) — u í d e n b o j o(váno) — (sě nepřiete)**li uhne**. Pan Gebauer ovšem „k o n s t a t u j e“, že text proužkův, (ú z k ý c h p r o u ž k ů v!) nedává ž á d n é h o s o u v i s l é h o s m y s l u, ergo falsum, ale nezapomeňme, že i námitka tato jest obsažena v „důkaze“, jež určen jest — **blbcům**.

XXXIX.

4. srpna 1893.

Ve stati XIV. slíbil jsem, že promluvím též o veledůležité fonetické skripci RK na místě v těchto výkladech zvláště vhodném. Prosím však, abych byl svého slibu laskavě zbaven proto, že dnešním článkem již končím své výklady. V době svého slibu totiž mínil jsem v těchto výkladech rozebrat i kterousi partii páně Gebauerových námitek, jež tvoří celek a jejichžto pouhou částí jest i námitka, jež nadobro padá právě výkladem fonetické skripce RK; později pak, místo jmenované partie vybral jsem si verbum zamiesiti pro jeho „velikou důležitosť", a tím jsem byl zaměnil původní svůj program. Odkazuji však výslovně na svůj spisek Ad RK 1886, kdež jsem fonetickou skripci RK byl probral již dosti obšírně, tak že ten, komu libo snad a milo, náležitého poučení jistě dojde i tam.

Ještě pak dříve, nežli výklady své skončím, uvésti chci proti panu Gebauerovi dvě zvláště pozoruhodné a myslím i zajímavé věci, z nichž jedna týká se slova panstvo a druhá verba hýbati. Svůj výrok totiž, že panstvo jest als Collectivum im Altböhm. nicht nachgewiesen und

nicht wahrscheinlich, ačkoli jest ve stčeštině celá řada kollektiv na -stvo, pan Gebauer učinil v **Archivu** für slav. Philg. **r. 1887.** Konstatuji tedy prostě, že za tři roky potom v **tomtéž Archivu** (für slav. Philg) **r. 1890** jest otištěna stčeská památka cizincem tehdy v cizině nalezená a že i v této památce čísti lze: „když jide (= šla) na chvíli krácenie a okolo nie (I.) panny i panie všeliké, komornice i rozličné služebnice, jdiechu okolo nie také (II.) panny i **panstvo** všelikaké". Zříti tedy jasně a již na prvý pohled, že s důrazem otištěné věty, spolu korrespondují: I. panny i paní všeliké; II. panny i páni všelicí. Vyvrací tedy pana Gebauera sám Archiv.

Ve stati XIX. uvedl jsem zase, že pan Gebauer o verbu **hýbati** píše: „Říkáme hýbati něčím, a urazilo by nás, kdyby někdo řekl, že vítr hýbe strom (m. stromem); vazba s Akkusativem jest při hýbati a rovněž tak při pohýbati, pohybovati **novověký germanismus (etwas bewegen).** V RKém čte se však: (Lumír) bieše pohýbal Vyšehrad i vsě vlasti (Akk. místo Instr.), — **chyba novočeská".**

Konstatuji tedy prostě, že ve stčeském žaltáři čísti lze: „ne přichoď mně noha

pyšnosti a ruka hřiešníkova **nehýbaj mne** (Žalt. Klim. má: ruce hřiešných nehýbajtež mnú). Toto pak **nehýbaj mne** jest v památce, kterou původním pravopisem přepsal, pak poznámkami, výkladem a slovníčkem opatřil a r. 1880 tiskem vydal — **sám pan Gebauer.** Jest to **žaltář Wittenberský.** Dále konstatuji, že toto „nehýbaj mne“ ve svém vlastním slovníčku, k Žalt. Witt. přidaném, přepisuje pak i **sám pan Gebauer**, a sice bez naznačeného důrazu) tak: „hýbati movere, čsož sě hibe Puer. 79; **nehybay mne** 35. 12.“

Zároveň uvádím, že když jsem kdysi při nahodilém hovoru vyprávěl panu prof. M. Hattalovi své mínění o tomto páně Gebauerovu „nehýbaj mne“, tu mne pan Hattala výslovně upozornil, že v panem Gebauerem žádané větě z RK „jako Lumír, ký slovy (1) i pěniem (2) bieše pohýbal Vyšehradem (3) i všemi vlastmi (4)“ setkaly by se čtyři instrumentály, při čemž mi pan Hattala zároveň uvedl analogii, kde kumulace těchtýž pádův taktéž jest zamezena. Zaznamenávám zde tuto páně Hattalovu myšlénku s jeho laskavým dovolením jmenovitě i proto rád, že myšlénka ta dosud nebyla nikým vyslovena. Ostatně konstatuji, že pan Gebauer se onomu na-

hromadění čtyř instrumentálův až nápadně i sám vyhýbá, neboť ani v Archivu f. sl. Phlg. ani v Poučení neuvádí, že Lumír slovy a pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vše vlasti, nýbrž pokaždé mluví tak, že k Vyšehradu a ku všem vlastem přirovnává strom, ku zpěvu pak Lumírovu přirovnává vítr.

Každým způsobem však zříti, že „hýbati něco“ není pouze „chyba novočeská“, nýbrž již dávno i „chyba staročeská“ a k tomu „chyba“, jež vyskytá se právě ve vlastní publikaci páně Gebauerově, a nejen v textu nýbrž i ve vlastním páně Gebauerovu slovníčku.

Rozumí se však samo sebou, že konče svou prostou ukázku páně Gebauerova mistrovství jazyka českého, nevyčerpal jsem všecku látku, naopak pouze nepatrnou část. Celou řadu věcí měl bych ještě na srdci a nejen věcí pouze pana Gebauera se týkajících, nýbrž i námitek páně Masarykových, námitek, jež rozděluji — pan Masaryk jistě laskavě promine, vždyť pan Masaryk miluje pravdu — na hloupé, hloupější a nejhloupější. *)

*) Kytice z fial a růží v RK jest prý nesmysl. protože fialky a růže nekvetou prý zároveň, Jarní fialky ovšem nekvetou s růžemi zároveň, ale letní fialy ano. Cf. též koledu veliko-

K námitkám pak páně Masarykovým uvedu pouze jednu věc a uvádím ji právě zde proto, že můj doklad jest jistě pozoruhodný. Ve své knihovně totiž mám Kosmografii Sigmunda z Puchova (foliant s ca. 900 listy, tedy 1800 stranami) z roku 1554, a sice komentovanou. Čtenář totiž, jenž ve „Kronice“ četl od a do z, vžil se v četbu tak, že při tom rukou těžkou, hrubou, písmem neumělým, činil k textu četné k o m e n t á ř e; byl to čtenář prostý, čtenář z lidu a dle toho vyhlížejí i jeho poznámky, jež jsou často nemálo zajímavé. Přišel li na př. ve své „Kronice“ na místo, kde nějaký lotr za své vzal, tuť náš dobrý čtenář ihned in margine vyslovil svůj naprostý souhlas velmi stručně sice, ale jistě jak náleží pádně: „Dobře tak“ nebo „Vem ho čert“ aneb i „Tu máš“. Vyvedl-li pak někde v cizí zemi některý zvláště velký pán, na př. král, něco, co se našemu čtenáři zase naprosto nelíbilo, tuť vyslovil zase svůj nesouhlas a připsal s příslušným de-

---

n o č n í: „fiala, růže, kvésti nemůže.“ To nejsou drobné fialky j a r n í, to jsou naprosto jiné, l e t n í f i a l y plné i plané, jež s růžemi k v e t o u zároveň a jež u lidu jsou nejen známy, nýbrž i oblíbeny. Já sám mám ještě nyní doma takovou kytici fial, jež f i a l a m i (ne fialkami) nazývá nejen zahradník, jak jsem se přesvědčil, nýbrž právě sám lid, jak jsem se též přesvědčil.

spektem na př.: „Ten král byl lump!“ Pan Masaryk pak vytýká RK též, že několik slov tam napsáno s dvojím —rr—, na př. hrrdlo, a praví, že falsator tím jen k o p i r o v a l Ruk. Hradecký. V mé tedy Kosmografii její čtenář na listě 390a komentoval i místo, kde jest řeč o dvou ženách spolu hovořících, z nichž jedna byla těhotna; tu k nim přijde žena třetí a vrazí hlavy žen tak dohromady, že ta žena těhotná, ulekši se takového vespolek hlavami sražení, plodu svému znamení dala. A čtenář Kosmografie k tomu připsal o té ženě třetí: „To bila wostuda proč to dala (=ďála = dělala) abi gidal (= jí dal) přes prrsty pár.“ (Cf. výslovnost s a m o h l á s k y „r“ = rr.) Arci že o správnosti dokladu tohoto k a ž d ý se u mne přesvědčiti může.

Na konec opětuji, že mi ani ve snách nepřipadá, že bych svou obranou snad k lepšímu názoru na RK chtěl pana Gebauera a jeho soudruhy přivésti snad já. Nepodařilo se jiným a mnohem záslužnějším obráncům, nepodaří se mně a nepodaří se nikomu. Vždyť náčelníci z nepřátelského pluku ve pravost RK věřiti nebudou dle v ý s l o v n é h o prohlášení pánĕ Gebauerova ani tehdy, byť i bychom š t a s t n ě a d ů k l a d n ě vyvrátili v š e c k y námitky odpůrcův proto že by tím prý nic jiného ne-

*

bylo dokázáno nežli že jejich námitky byly — nesprávny. Ostatně jest RKému i nám jistě naprosto lhostejno, věří-li pánové ti a ti ve pravost RK čili nic. Vždyť už dávno víme, a „netajíme sobě“, abych domluvil ústy A. J. Vrťátka z r. 1871, „že stojíme naproti odpůrcům, kteří zřejmým důvodům empirie a zdravého rozumu podati se nechtějí. My víme, že nám činiti jest s protivníky zarytými, závistí a nenávistí oslepenými, kteří s drzou nestoudností, proto že s vědomou neznalostí, v zápas se pouštějí, ano až i cti se odříkajíce podezříváním, zkrucováním anebo zase holým upíráním sobě pomáhají. My známe, že v houfu literárných odpůrců našich jsou lidé, ježto by z jasného slovanského Olympu, na němž velkolepé i půvabné zjevy pokladu Královédvorského v neskonalé krásе se skvějí, jménu českému rádi učinili horu Golgothu. Náš úmysl jest k utvrzení sebe samých a ku přesvědčení protivníkův, jimž platný důvod nepřestal býti důvodem a světlá pravda zůstává pravdou, důvody přesnými z věci samé dokázati, že nemožné jest, aby nálezce rukopisu Královédvorského byl jeho skladatelem.“

Příště pak již jen statí povšechně závěrečnou dopovím, co mi povšechně dopovědět ještě zbývá.

XL.

9. srpna 1893.

V RK jest určitá zkratka „r a“ a odpůrcové RK palaeografickými ústy páně Masarykovými hlásali: f a l s u m! Ve svém však spisku Ad RK, jenž vyšel dne 6. října 1886, odpověděl jsem panu Masarykovi: „... by laskavě počkati si neobtěžoval, až pan Patera vydá fotogr. snímky rukopisův, jež byl posledně v Brně a v Rajhradě nalezl.*) .... potom pozná, že jest v českém rukopise právě tak palaeograficky možná mk pro mrak, bn pro braň, etc., jako jest v české památce palaeograficky „možno“ c l pro král a c z pro kříž (obé v Ruk. Rajhr.).“

Athenaeum pak v palaeografických úzkostech svých ústy pana J o s e f a Truhláře v prosincovém Athenaeu 1886 odvětilo, „že v nejnovějším Umučení p. Paterově není žádných palaeografických zvláštností naproti písemnictví latinskému, nýbrž že staročeský písař co do zkratků sobě oblíbených s kollegy svými latinskými ú p l n ě s e

*) Originály rukopisův těch mi totiž pan A. Patera po svém návratu z Rajhradu laskavě byl dal v museu k disposici.

shoduje. (Důraz páně Truhlářův.) Nemají tudíž obránci RK a Z. žádného práva dovolávati se v palaeografických úzkostech svých nejnovějšího nálezu p. Paterova, jakkoli jinak opravdu vzácen jest. Nálezce sám činí tak ovšem velmi netroufale, ale obránci hurtovnější, čím méně o palaeografii vědí, tím směleji namlouvají obecenstvu, jako by z nálezu tohoto nějaká spása vzejíti mohla ohroženým rukopisům".

Rozumí se samo sebou, že mého úpozoru nedbal z odpůrcův RK vůbec nikdo a že zkratce „ra" z páně Paterova nálezu byla pozornost věnována teprve tehdy, když památka ona byla otištěna v Č. Č. M. A tu pan Gebauer, přinucen byv, loyalně a poctivě uznal sice, že námitka na „ra" jest vyvrácena, ale aby jeho bolest a bolest jeho přátel nad tím přiznáním byla snesitelnější, pan Gebauer při svém vzácném loyalním a poctivém přiznání ihned se dopustil hrubé nepravdy nové: prý to byla námitka jen vedlejší, uvedená prý jen pro úplnost, námitce té prý nikdo nepřičítal moci důkazné. Zatím však Athenaeum bylo té námitce věnovalo zvláštní význačné a důrazné místo a též s důrazem volalo, že zkratka ta jest — palaeograficky nemožna. Jsem si ovšem velmi dobře vědom, že páně Ge-

bauerova filosofie, alespoň ve sporu o RK, nepatří ani do vědy ani do pravdy, nýbrž do polepšovny, ale myslím, že i sám pan Gebauer jistě ví, že co by bylo v RK palaeograficky nemožno, to že samo sebou bylo by v RK důkazem podvrženosti. Přiznati se k chybě, jest vůbec velmi slabou stránkou páně Gebauerova mučennictví pro vědu a pravdu.

Věc pak tuto proto uvádím, abych nikoli jako pan Gebauer, nýbrž přímo a poctivě, byť i ne lhostejně, uznal chybu, které jsem se byl ve svých výkladech zbytečně dopustil já tam, kdež uvádím verbum nášeti. Na chybu tu jsem přišel sám a též ji sám opravuji. Na začátku svých výkladů, v „Čechu“ tištěných, ve stati II. na konci jsem totiž napsal, že pan Gebauer o verbu nášeti výslovně praví, že tohoto verba stará čeština neměla a já z toho pak uvedl zvláště pádný příklad páně Gebauerovy badatelské nespolehlivosti vůbec. Verbum samo sice jest pro spor o RK úplně lhostejno, protože v RK není, a jiných příkladův páně Gebauerovy naprosté nespolehlivosti badatelské čtenář jistě jinde v mých výkladech najde sice s dostatek, ale tím se má chyba, jež mi naprosto není lhostejna, nikterak věru nemenší. Konstatuji, že pan Gebauer ne praví výslovně, že verba „nášeti“

stará čeština neměla; ve zvláštních pak otiscích svých výkladův hleděl jsem chybu tu zmírnit tím, že jsem tam slovo „výslovně“ byl vynechal, avšak patrně jsem verbem „nášeti“ byl panu Gebauerovi vůbec ukřivdil, neboť již z toho, že pan Gebauer při tétéž věci v Archivu für slav. Philg. verbum „nášěti“ uvádí mezi třemi příklady stčeských sloves (jak jsem ze svých přehozených zápiskův teprve později byl poznal), jisto jest, že pan Gebauer verbum „nášeti“ zná. Prosím tedy, aby ve stati II. odstavec o náše ti byl všecek vynechán, při čemž uvádím, že k mému výkladu o nášeti byla mne svedla, a snad neprávem svedla, páně Gebauerova stylisace v Poučení. Není však mou vinou (ale tím této své chyby naprosto nijak neomlouvám), že pan Gebauer ve svých publikacích vůbec navykl si psáti tak, aby v určitých případech měl vždy otevřená zadní dvířka. Nepočestná taktika tato jest při panu Gebauerovi známa každému, kdo se obírá jeho publikacemi a taktika ta veřejně byla při panu Gebauerovi konstatována a jemu vyčtena jmenovitě též pány prof. drem J. Kalouskem, prof. M. Hattalou a prof. drem J. Kvíčalou. Aby pak čtenář tuto páně Gebauerovu taktiku mohl sám posouditi, tedy zde uvádím případ, jejž pan prof. Hattala byl podrobně rozebral již

ve Světozoru 1887 a jenž týká se právě i RK. Pan Gebauer totiž r. 1885 vydal rozpravu o staročeském sklonění zájmenném a tam praví bez naznačených důrazův: „Z rkp. Zelenohorského a Královédvorského dokladů neuvozuji. Jazyk jejich, na mnoze do dialektu ukazující a odchylný od staré češtiny normální, hodlám r o z e b r a t i spolu s jinými jejich stránkami ve spise zvláštním a s i t í m z p ů s o b e m, jako jsem to učinil s Evangeliem sv.-Janským ve spise „Staročeský zlomek Evangelia sv.-Janského a filologická svědectví o jeho původu“ 1881.“ — Spisem tímto pan Gebauer totiž h á j i l Evg. sv. Jana. — Ve „Hlase Národa“ však ze dne 22. července 1886 týž pan Gebauer hlásal (domluvím slovy páně Hattalovými) proti velikému dobrodinci svému, prof J. Kvíčalovi, že prý slovy výše vytčenými z jeho Staročeského sklonění zájmenného „s l í b i l jazyk RK Zho j e n r o z e b r a t i a n i k o l i b r á n i t i ve spise zvláštním.“ — Myslím, že dalších výkladův zde ne třeba; jen pravím, že jindy jinde zvlášť proberu i páně Gebauerovu nepočestnou filosofii ve sporu o RK vůbec.

Taktéž mám za svou povinnost upozorniti, že ve stati III promluvil jsem o adj. d l u ž e n, jak jsem později poznal, tak úsečně, že by se snad zdáti mohlo, že pan

Gebauer o adj. dlužen ze stč. češtiny vůbec neví. Konstatuji, že jest řeč pouze o tom významu adj. dlužen, jako jest v RK: dlužna oběť bohóm.

Dále opravuji, co jsem byl ve stati XXIV. poznamenal pod čarou o slově tute z památky v archivu Společ. přátel starož, o němž jsem byl chybně řekl, že také v něm jest páně Gebauerovo nešťastné odchylné -e- m. -ě-. Ve slově tom totiž ona odchylka není a já se (proto, že jsem „tute" citoval z paměti) zmýlil jiným slovem z téžď památky t. j. slovem skřípěje, jež l. c. jest psáno: skřipiegy, skřipěj, skřipeje.

Ve stati XX ke konci tu, kde jest řeč o „nahy raczy", opravuji zase slova „omylech tisku" ve slova „omylech starého rukopisu".

Ve stati pak I. na konci jsem uvedl z orig. RK slova, v nichž cie = cě (cie); ale chybně ve stati té jest otištěno sedmmezcietmá m. sedmez—, knieżeciema m. —ciemi, knižecie m, knież—, při čemž jest ovšem chybou toutéž, napsal-li jsem tak já v rukopise či vysázel-li tak typograf. Jiných pak nevýznamných chyb tiskových i svých uváděti nebudu. Za to výslovně i na to poukazuji, že jsem ve stati V. promluvil též o větě „po chlebě sě usadili" ze Žalt Witt. (Canticum Annae) a že jsem tam výslovně

pravil: „Nemaje originálu s latinským textem“ (atd.). Nepotřeboval jsem však originálu, nýbrž byla by mi úplně, jako jinde v mých výkladech, postačila Vulgata; ale ani té jsem ve chvíli, co jsem onu stať byl psal, neměl právě po ruce.

Také několik doplňkův měl bych připojiti, ale přestávám pouze na konstatování důležitého fakta, že částici „a j t a“ z RK ve svém vydání RK r. 1886 ve Slovníčku přepisuje „a j t a“ též pan Fr. Zákrejs, což jsem uvésti měl již ve příslušné stati výkladův svých. Rozumí se ovšem samo sebou, že pan Gebauer, mučenník věty a pravdy, nebude dbát ani transkripce „aj ta“ jako nedbal páně Zákrejsova rozluštění verba „úpěti“ v Čestmíru.

* * *

Veřejnosti podávaje své stručné a zatímné výklady, o nic jiného neprosím a nežádám, než o posouzení s p r a v e d l i v é bez ohledu na osoby. Nestavím osobu proti osobě, ani mi nejde o to, abych při svých výkladech právě j á měl „pravdu“ bez ohledu na pravdu; stavím myšlénku proti myšlénce, domněnku proti domněnce, faktum proti faktu, vývrat proti námitce. Nikdo neměj na mysli, že ve sporu o RK jde jen o

pravdu či nepravdu několika vespolek se proucích osob, nýbrž každý měj na mysli, že jde nejen o nejnádhernější a nejdrahocennější literární skvost českého národa a o posvátný odkaz našich otcův, nýbrž i o literární památku nesmírné důležitosti netoliko pro nás a pro Slovany, než i pro vzdělanosť vůbec. Nikdo nemysli, že jest úplně lhostejno, je-li RK pravý čili nic. Při takových názorech pak i my bychom právo měli po tom toužiti, abychom na př. místo Národního divadla měli spíše nějakou pořádnou národní jídelnu, místo Musea pořádný uzenářský krám, na místě České Akademie pohodlnou národní ložnici a na místě Ústřední Matice školské dobrý akciový národní pivovar.

Pan Gebauer věnuje studiu staré češtiny všecek život. Pan Gebauer by však učinil velmi dobře, kdyby stčeské památky i své vlastní transkripce začal pročítati znova, ale pozorněji nežli dosud, tak aby své velice kusé vědomosti dle možnosti doplnil; při tom vzdej se pan Gebauer ryze nevědecké domněnky, že ve stčeských mrtvých textech obráží se v š e c k a staročeská mluva ž i v á. Pan Gebauer učinil by však velmi dobře i v tom, kdyby svou mateřskou řeč nestudoval jen u svého d ř e v ě n é h o psacího stolku, nýbrž někdy, na

příklad o prázdninách, nestyděl se a zašel si i do různých končin své vlasti mezi prostý lid a svou mateřskou mluvu studoval tak i u živého pramene. Neméně dobře učinil by pan Gebauer, kdyby chvílemi zašel si i do různých archivův a zde zvláštní pozornost věnoval i různým listinám, jež ačkoli jsou z věku XV., XVI. XVII., přece dosti pomocné látky poskytují i studiu češtiny staré právě pro to, že se v nich často obráží jen mluva lidu. *)

Pan Gebauer studiu staré češtiny, pravím, věnuje všecek život. A výsledek jeho studia? **Kulturní zločin,** jehož se pan Gebauer dopustil nejen na RK a na jeho samým Bohem posvěceném básníku i na vědě a pravdě, nýbrž i na své vlastní

*) Ve své knihovně mám Purgkrechtní registra panství vamberského z r. 1592 a tam pro miscue psáno: Steyskal a Zdeyskal. Forma Zdeyskal jest vítanou pomůckou při studiu verba stupati v RK (travička stupaná; koni stupachu vrahy), jež pan Gebauer pokládá za stúpati = stoupati a praví tedy, že „stúpati" v tom smyslu, jako v RK, jest falsum. Ale stupati v RK jest = naše zdupati; cf. stč. tupati nohú, k tomu cf tepati, tápati (stč. = tonouti), táptati; též morav. tupati = dupati; ke st-- zd- cf. na př. strava a zdrava; též analog.; stč. kto a naše gdo (výslovnost i psaná forma lidu). Stupati z RK ostatně též Jungmann i sám Hanka vykládá = sdupati a ne stúpati (stoupati).

vlasti; na své vlasti proto, že právě pan Gebauer měrou vrchovatou pomohl a přispěl právě v cizině hanobiti, nesvědomitě a nešlechetně přispěl právě v cizině hanobiti nejnádhernější a nejdrahocennější literární památku českou, ryze českou slovem i duchem, jež českému národu byla k srdci přirostla právě proto, že RK jest posvátným odkazem našich otcův. Pan Gebauer není zdárným synem svého národa, sice by byl i při svém tak zv. vědeckém přesvědčení psal právě o **Rukopise Královédvorském** slušněji, šetrněji, šlechetněji a lidštěji, kdyby cítil, co by pro český národ znamenala skutečná ztráta RK. Ale RK klidně přežil všecky bouře svých zapřísáhlých i nezapřísáhlých nepřátel, a přes živé mrtvoly i svých odpůrcův nynějších klidně si RK přešel dále a klidně vždy si přes ně přejde, kdykoli se mu tito vzácní učenci, přeučenci a nedoučenci do cesty namanou.

Na konec vzdávám nelíčený a nejvroucnější dík p. t. každému, kdož mi za doby mých publikací byl jakýmkoliv spůsobem projevil svou sympathii.

Hlavní obsah:

aj, ta 62, 299.
·cie- (cě) 9, 298.
dlužen 20, 297.
dubový věnec 61.
·e-ě- 15, 116, 249 pod čarou.
fialy 289 pod čarou.
hýbati (pohýbati) 141, 286, 287.
chyžice (chyže) 136, 137 pod čarou.
iz 72.
linhem: liuhem 53 pod čarou. 282.
luna 47.
panstvo 22, 225, 286.
po sobě 26, 41.
postúpati 38–40.
projasniti 20.
prorada 54, 103 pod čarou.
proužky 52, 53 pod čarou. 275.
·rr- 290/291.
snahú 135.
stupati 301 pod čarou.
uderiti 137·
usvědevši 16, 108.
vražba 84, 108 pod čarou.
zamiesiti 142.
zlobný 9.

NB. Na str. 20. budiž „Křestěm s e m“ (m. jsem).

Alexandreis Svatovítská jest rukopisem z knihovny kapitoly Svatovítské.

137 I 133

Právě počal vycházeti
pozoruhodný spis!

Kde jest reformace?

Ku předložené otázce na základu studií historických všem považlivým lidem

odpovídá

Dr. Karel Lev Řehák.

Cena 1 sešitu 30 kr.

Ku hojným objednávkám doporučuje se Cyrillo-Methodějské knihkupectví (Gustav Francl) v Praze, I.

KNIHTISKÁRNA
CYRILLO-METHODĚJSKÁ
(V. KOTRBA)
v Praze, Ostrovní ulice č. 1508-II.

doporučuje se

českému obecenstvu k přesnému, vkusnému a levnému provedení tiskopisů všech druhů. Menší práce v cizích řečich převedou se správně na jazyk český.

Hojný výběr písem. Solidní práce.

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

Non-receipt of overdue notices does ***not*** *exempt the borrower from overdue fines.*

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413

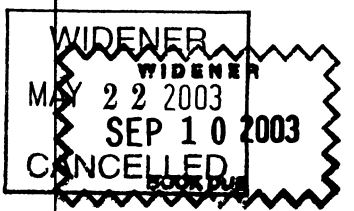

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve library collections at Harvard.